

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE “BİHÂR” (1206-1526)

OĞULCAN MERT KEMALOĞLU

**DANIŞMAN
PROF. DR. ERGİN AYAN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2022

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE “BİHÂR” (1206-1526)” adlı çalışmamı, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmada yazdığımı ve yararlandığımı kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21/01/2022

OĞulcan Mert KEMALOĞLU

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi *Oğulcan Mert KEMALOĞLU*'nun hazırladığı "*Delhi Türk Sultanlığı Döneminde "Bihâr" (1206-1526)*" başlıklı tez 21/01/2022 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	Prof. Dr. Ergin AYAN	Ordu Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Hilal ŞAHİN	Giresun Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Ömer ERDEN	Ordu Üniversitesi	

TEŞEKKÜR

Festivalleri, gelenekleri, yaşam tarzları ve birbirinden farklı inançları ile tarihin her döneminde ilgi odağı olan Hindistan, adeta bir kültür mozaığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mozaığın içerisinde kendilerine yer edinen Türkler, asırlar boyunca Hint coğrafyasında hâkim olmuş, devlet seviyesine erişerek Türklük ve İslamiyet'in savunuculuğunu üstlenmişlerdir.

Hindistan Türk tarihine “şehir tarihi” çalışması üzerinden katkı sağlamak istediğimiz bu çalışma ile Hindistan'da Bihâr bölgesinin Delhi Türk Sultanlığı dönemindeki siyasi tarihi incelenmeye çalışılmıştır. 1206-1526 yılları aralığını kapsayan çalışmamız, Bihâr'ın Türk tarihindeki yerini ve önemini tespit etmeye yönelik bütüncül bir bakış açısı ile ele alınmıştır.

Bu çalışmaya karar vermeme Merhum Prof. Dr. Salim CÖHCE hocamız vesile olmuştu. Hastalığının ilk dönemlerinde kendisini Malatya'da ziyaret etme fırsatı bulmuş, tez konumu belirlemeye yönelik görüşlerini almak isterken “Oğulcan, Bihâr”ı çalış, ilk çağlardan günümüze çok önemli hadiseler ev sahipliği yapmış olan Bihâr, senin ileriki akademik hayatına çok önemli katkılar sunacaktır” demesi üzerine, bölge üzerine araştırmalar yapıp, bu konuyu çalışmaya karar verdim. Ayrıca konuma ilişkin ana kaynak ve araştırma eserlerinin büyük bir bölümüne de merhum hocamızın kütüphanesinden ulaştım. Bu vesile ile kendisinden Allah razı olsun diyerek, huzur içerisinde yatmasını temenni ediyorum.

Delhi Türk Sultanlığı Döneminde Bihâr konu başlıklı bu çalışmanın ortaya çıkmasında öncelikli olarak Danışman Hocam Prof. Dr. Ergin AYAN'a bu konuyu çalışma imkânı sağladığı ve verdiği desteklerden ötürü teşekkür ederim. Bana her daim güvenip, destek veren, lisans öğrenimim süresince kendisiyle çalışmaktan mutluluk duyduğum Doç. Dr. Hilal ŞAHİN'e de müteşekkirim.

Teşekkürlerin en büyüğünü ise “kendime”, kedim “**Duman**”a ve aileme iletmek istiyorum.

Oğulcan Mert KEMALOĞLU

Giresun, 2022

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	vii
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI'NA KADAR HİNDİSTAN'DA TÜRK HAKİMİYETİ.....	6
1.1. KUŞANLAR	6
1.2. AKHUNLAR.....	8
1.4. GURLULAR	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
2. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE BİHÂR (1206-1414)	25
2.1. Muhammed Bahtiyâr Halaç'ın Bihâr'ı Fethi.....	25
2.1.1. Ali Merdan Halaç Dönemi Bihâr	27
2.2. SULTAN ŞEMSEDDİN İL TUTMUŞ DÖNEMİNDE BİHÂR	28
2.2.1 Hüsameddîn (Gıyaseddîn) İvaz Halaç'ın Bihâr Hakimiyetini Kazanması ve Hakimiyetinin Sona Ermesi.....	28
2.3. RÜKNEDDİN FİRÛZ ŞAH DÖNEMİNDE BİHÂR.....	31
2.3.1. Melik Avar Han Aybek'in Lakhnauti'deki Hakimiyeti	31
2.4. RÂZİYE SULTAN DÖNEMİNDE BİHÂR.....	32
2.4.1. Tuğrul Tuğhan Döneminde Bihâr	33
2.5. SULTAN NASIREDDİN MAHMUD ŞAH DÖNEMİNDE BİHÂR	35

2.5.1. Melik Celaleddîn Cani Dönemi Bihâr	35
2.5.2. Melik İhtiyareddîn Yüzbek Tuğrul Han Döneminde Bihâr	35
2.6. GIYASEDDÎN BALABAN DÖNEMİNDE BİHÂR	36
2.6.1. Bengal’de Melik Muizziddîn Tuğrul Dönemi	37
2.6.2. Muizüddîn Keykûbad Döneminde Bengal	40
2.7. HALAÇLAR DÖNEMİNDE BİHAR	41
2.7.1. Rükneddîn Keykâvus Döneminde Bihâr	43
2.7.2. Şemseddîn Firûz Şah Döneminde Bihâr.....	43
2.8. TUĞLUKLAR HANEDANI DÖNEMİNDE BİHÂR.....	44
2.8.1. GIYASEDDÎN TUĞLUK ŞAH DEVRİ.....	44
2.8.2. Sultan Gıyaseddîn Tuğluk Şah Devrinde Bengal	46
2.9.1. Muhammed Tuğluk Şah Devrinde Bengal ve Bihâr	49
2.10. FİRÛZ ŞAH TUĞLUK DÖNEMİNDE BİHAR	51
2.10.1. Firûz Şah Tuğluk’un Bihâr Hakimiyeti	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
3. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI’NIN DAĞILMASINDAN SONRA OLUŞAN SİYASİ DURUM VE BİHÂR (1526’YA KADAR)	54
3.1. FİRÛZ ŞAH TUĞLUK’TAN SONRAKİ SİYASİ DURUM VE TİMUR’UN HİNDİSTAN’A AKINI	54
3.2. CEVNPUR/ŞARKİYE DEVLETİ DÖNEMİ VE BİHÂR (1399-1479).....	57
3.2.1. İbrahim Şah Şarki Dönemi ve Bihâr	58
3.2.2. Mahmud Şah Şarki Dönemi ve Bihâr.....	59
3.2.3. Hüseyin Şah Şarki Dönemi ve Bihâr.....	60
3.3. SEYYİD HÂNE DANI DÖNEMİ (1414-1451)	61
3.3.1. Hızır Han Dönemi	61
3.3.2. Mübarek Şah Dönemi.....	62
3.3.3. Muhammed Şah Dönemi.....	63
3.4. LUDİ HÂNE DANI DÖNEMİ VE BİHÂR (1451-1526)	64

3.4.1. Behlûl Lûdî Dönemi ve Bihâr	64
3.4.2. Sultan İskender Lûdî Dönemi ve Bihâr	65
3.4.3. Sultan İbrahim Ludi Dönemi ve Bihâr	66
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	69
KAYNAKÇA	72
DİZİN	72
ÖZGEÇMİŞ	82

ÖZET

DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE “BİHÂR” (1206-1526)

İlk çağlardan günümüze farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış Bihâr, tarihin her döneminde Hindistan için önemli bir konumda olmuştur. Bulunduğu coğrafya bakımından iyi bir yaşam kalitesi sunan Bihâr, Kutbeddin Aybek’in onayı ile Muhammed Bahtiyar Halaç tarafından fethedilerek, Delhi Türk Sultanlığı hakimiyeti altına alınmıştır.

Sultan İl Tutmuş döneminde Bihâr, sultanlığa bağlı ayrı bir eyalet olarak karşımıza çıkarken, İl Tutmuş’un ardından 1234-1320 yılları arasında Bengal’e bağlı olarak yönetilmeye başlanmıştır. Tuğluk Hanedanlığı zamanına gelindiğinde Bihâr’ın kuzey ve güney olarak iki bölümden oluştuğu ve her ikisinin de Gıyaseddin Tuğluk döneminde Bengal’den ayrılarak sultanlığa bağlandığını ancak Tuğluklar döneminin sonuyla birlikte yeniden Bengal kralları ve siyasi boşlukta oluşan Cevnpur/Şarkiye Devleti hakimiyetinde olduğu görülüyor.

Çalışmamız üç ana bölümden meydana gelmektedir.

Delhi Türk Sultanlığı Döneminde Bihâr başlıklı ana konumuza geçmeden evvel birinci bölümde, Hindistan’daki Türk hakimiyetinden bahsetmenin yerinde olacağını düşündük. Bu suretle Türk varlığının Hindistan’da Delhi Türk Sultanlığı’na kadarki sürecini ortaya çıkardık.

İkinci bölümde, konumuzun temelini teşkil eden Delhi Türk Sultanlığı Döneminde Bihâr ana başlığı altında, Bihâr’da Türk hakimiyetinin nasıl tesis edildiği, Türk hakimiyeti döneminde Bihâr ve Bengal’e atanan valilerin oynadıkları rolleri ve dönemin siyasi olaylarını kronolojik olarak ele aldık.

Üçüncü ve son bölümümüzde, Delhi Türk Sultanlığı’nın dağılmasına müteakip oluşan siyasi boşlukta Timurluların Hindistan’a akınları ele alınmış, Seyyid Hanedanı, Cevnpur/Şarkiye Devleti ve Ludi Hanedanı döneminde Bihâr’da yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bihâr, Delhi Türk Sultanlığı, Hindistan

ABSTRACT

“BIHAR” DURING THE PERIOD OF DELHI TURKISH SULTANATE-DYNASTY (1206-1526)

Bihâr, which has returned home to different civilizations from ancient times to the present, has been an important surrender for India in the period of history. Bihar, which offers a good quality of life in terms of its geography, was conquered by Muhammad Bahtiyar Halac with the approval of Kutbeddin Aybek and was taken under the domination of the Delhi Turkish Sultanate.

While Bihâr appeared as a state affiliated to the sultanate during the period of Sultan İl Tutmuş, it started to be governed under Bengal between 1234-1320 employees after İl Tutmuş. By the time of the Tugluk Dynasty, it is seen that Bihâr consists of two parts as north and south and both of them separated from Bengal during the period of Gıyaseddin Tuğluk and became a sultanate;

Our study comes from three main parts.

Before the book of Bihâr moved to our main subject in the Delhi Turkish Sultanate Period, we first thought it appropriate to talk about the Turkish domination in India. In this way, we have revealed the Turkish existence up to the Delhi Turkish Sultanate.

Second guide, under the main heading of Bihâr in the Delhi Turkish Sultanate Period, the roles played by the governors assigned to Bihâr and Bengal during the Turkish rule, and the political events of the period, we have taken chronological order.

In the third and last chapter, the incursions of the Timurids into India in the political vacuum that emerged after the dissolution of the Delhi Turkish Sultanate were discussed, and the developments in Bihâr during the period of the Sayyid Dynasty, the Cevnpur/Sharki State and the Ludi Dynasty were mentioned.

Key Words: Bihar, Delhi Turkish Sultanate/Dynasty, India

KISALTMALAR VE SİMGELER

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.t.: Adı geçen tez

ASB: Asiatic Society of Bengal

Çev: Çeviren

JASB: Journal of Asiatic Society of Bengal

JBRS: Journal of Bihâr Research Society

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

S.: Sayı

s.: Sayfa

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay.: Yayınları

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Hindistan’da Delhi Türk Sultanlığı dönemine ilişkin özellikle de İngilizce olarak yapılan çalışmaların mevcudiyeti herkesçe malumdur. Ancak çalıştığımız Delhi Türk Sultanlığı Döneminde Bihâr konusu üzerine yapılan araştırmalar yetersiz seviyededir. Bu nedenle tez sürecimizin önemli bir bölümü kaynak temini, çevirisi ve analizi ile geçmiştir. Sultanlık dönemine ilişkin çoğu ana kaynak Müslüman yazarlar tarafından yazılmıştır. Bu kaynakların birçoğuna ulaşım, yararlanma fırsatımız oldu. Ancak yine birçoğunun Türkçe çevirisi bulunmayıp, tarafımızca İngilizce neşirleri temin edilerek kullanılmıştır. Döneme ilişkin seyyahların kaleme aldıkları kaynaklardan istifade edilmiştir. Ayrıca doğrudan Bihâr hakkında bilgi ihtiva eden birkaç kitabeden de yararlanılmıştır. Ancak bu kitabelerin orijinal metinlerine ilişkin eserlerin temini tarafımızca söz konusu olmadığından ötürü konuya ilişkin kitabelerin, yabancı araştırmacılar tarafından yayımlanan çevirileri baz alınarak, tezimizde kullanılmıştır.

Delhi Türk Sultanlığı Dönemi ve Bihâr hakkında *Tabakât-ı Nâsırî*, *Fütûhü’s- Selâtîn*, *Tâcü’l-Measîr*, *Tabakât-ı Ekberî*, *Riyâzu’s-Selâtîn*, *Müntehâbü’t-tevârih* ve *İbn Battûta Seyahatnamesi* vd. bize önemli bilgiler veren ana kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tabakât-ı Nâsırî

Tabakât-ı Nâsırî, Delhi Türk Sultanlığı’nda dini görevlerin en yükseğine kadar erişmeye münhasır olan Kadı Minhâc-ı Sirâc ismiyle tanınan “Ebû Amr Minhâcüddîn Osman b. Sirâciddîn Muhammed el-Cûzcânî”¹ tarafından kaleme alınmıştır. Sultan Nâsıreddin Mahmûd’a takdim ettiği *Tabakât-ı Nâsırî* adlı eserinde Hz. Adem’den yaşadığı zamana kadar geçen olayları kronolojik olarak anlatır. Özellikle de Hindistan ve Afganistan’da yaşanan² devrin önemli gelişmeleri bizzat tanıklık ederek aktarmış olması çok önemlidir. Bizim konumuz açısından Delhi Türk Sultanlığı dönemi ile ilgi anlattıkları, önem arz etmektedir. Müellifin eserinin farklı dillere çevirisi yapılmış olup, tarafımızca Raverty’nin İngilizce tercümesinden istifade edilmiştir.³ Ancak Barthold, bu çeviride özel isimlerin, kronolojik düzenin yetersiz ve düzensiz olduğunu söylemekle birlikte şu satırları aktarmaktadır:

¹ 1193 tarihinde Firûzkûh’ta doğan müellif, babası Siraceddîn’in Gurlu hükümdarları hizmetinde devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmesi nedeni ile çok itibar görmekteydi. O, hayatı boyunca Medrese-i Firûzî’nin yönetimi, elçilik görevleri ve İl Tutmuş tarafından Delhi’de hukuki ve dini işlerin en yetkili kişisi olarak görev yapmıştır. Bkz. C. A. Storey, *Persian Literatur*, I, London 1927-1958, s.69; Muhammed Ali Taberi, *Zübeddü’l-âsâr*, Tahran 1372, s. 261; A. Münzevî, *Fihristvâre-i Kitâbhâyi Farsî*, Tahran 1374, hş., s. 636; Hermann Ethe, *Catalogue of Persian Manuscripts*, London 1980, s. 5; E.G., Brown, *A Literary History of Persia*, I, Cambridge 1951, s. 470; Ergin Ayan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nda Oğuz İsyanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 28; Bazmee Ansari, “Cüzcânî”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 98.

² Ansari, 1993, 99.

³ Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, I, (İng. nşr. Raverty), London 1881.

“Tarihi bilgileri, en basit seviyedeki bir tenkid süzgecinden geçirilmeden nakleder; tarih ile efsane, orijinal kaynak ile sonraki derlemeler arasında hiçbir ayırım gözetmez. Özel adların yanlış transkripsiyonundan ötürü kendinden öncekilere acı bir dille saldırmasına rağmen, Raverty kendi de birçok ismi tahrif eder: Pek iyi tanınan Hazar adını Hurz Amr’ı Umro şeklinde yazar. Yazarı sadece bir indeks tertip etmek için değil, kendi kitabının gelişigüzel bir tashihi için dahi vaktinin az olduğu anlaşılmaktadır. Sayfa 33’te Taberî mütercimi Ebu’l-Fazl Bel’ami’yi İsmail zamanında vezir yapıp, bu makamda Nuh b. Mansur devri sonuna kadar tutması (yani yaklaşık yetmiş yıl), sonra sayfa 38’de Taberî müterciminden ayrı bir şahıs olduğunun farkına varıp, Ebu’l-Fazl Bel’ami’yi Hicri 330’da (aynen!) öldürmesi, ancak bununla açıklanabilir. Kitaptaki yanlışlardan bazılarını bir indeksin yokluğuna bağlamak pek çok zordur. Yazar hiçbir yerde kesin bir yazmaya atıfta bulunmaz, çoğunlukla hangi yazmadan yararlandığını yahut kaynağın ne zaman ve kimin tarafından yazıldığını söylemez, dolayısı ile iddiaların doğrulamanın imkânı yoktur. Yazarın sergilediği geniş malzeme sayesinde (meseli, bildiğimiz kadarıyla, Gerdizî’yi ilk zikreden odur) hiç şüphesiz o zamana kadar yerleşmiş yanlışları silmiş ve yerine daha yeni ve kalıcı teoriler koymuştur; ancak bu sonuçlara ulaşabilmek için daha fazla dikkatli çalışma ve temel bir ilmi eğitim gereklidir. Raverty’nin eseri bizim bu sahadaki yeni başlayanlardan istediğimiz hususlar yüzünden bile yeterli değildir. Kitabın tek önemi, pek karışık bir şekilde düzenlenmiş de olsa, ihtiva ettiği olaylar koleksiyonundan gelmektedir.”⁴

İki cilt olarak neşredilen eserden çalışmamızda, Delhi Türk Sultanlığı hakkında verdiği bilgilerden geniş bir şekilde yararlanılmıştır.

Fütûhû’s-Selâtîn

Hâce Abdü’l-Melik İsemî tarafından kaleme alınmıştır. İsemî, 1310 yılında doğmuş, ailesi Şemseddin İl Tutmuş döneminde sultanlık hizmetinde görev almıştır. 1349 tarihinde eserini yazmaya başlayan İsemî, eserini ertesi yıl Alâeddîn Behmen Şah’a takdim etmiştir. Eserin ihtivasına bakıldığında, Gaznelilerden başlayarak Delhi Türk Sultanı Muhammed Tuğluk’a kadar bilgilerin verildiği görülmektedir.⁵

Bu eserin çalışmamız açısından değeri; özellikle de Sultanlık dönemine ilişkin önemli bilgileri bizzat görgü tanığı olan İsemî’nin kendisinin aktarıyor olmasıdır. Tezimizde Merhum Prof. Dr. Salim Cöhce’nin özel koleksiyonundan temin edilen basılmamış Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır.

⁴ V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Haz.: Hakkı Dursun Yıldız), TTK Yay., Ankara 1990, s. 63.

⁵ İsemî, *Fütûhû’s-Selâtîn I*, (İng. nşr., Agha Mahdi Husain, Salim Cöhce, Yayınlanmamış Türkçe Çevirisi), New York 1969; Bilal Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2017, s. 13.

Tâcü'l-Meâsîr

XII. yüzyılın son yıllarında Nişabur'da doğan müellifimiz Hasan Nizami, İran edebiyatının önde gelen isimlerinden Nizami-i Arûzî'nin oğludur. Bir süre Gurlu Muizziddîn'in yanında durduktan sonra hastalanması nedeniyle Delhi'ye yerleşmiş, ilerleyen yıllarda üst kademelerde görev almaya başlamıştır. Kutbeddîn Aybeg'in seferlerinin bazılarında yer almıştır. Şemseddin İl Tutmuş zamanında saraya olan yakınlığı ona önemli bir çevre edinmesini sağladı. Meşhur olmasını sağlayan eseri *Tâcü'l-Meâsîr*'i bu dönemde kaleme aldı. O'nun ölümü hakkında detaylı malumatımız bulunmamakla birlikte 1217 tarihinde öldüğü düşünülmektedir.⁶

Kaleme almış olduğu *Tâcü'l-Meâsîr* adlı eser ile Muizzüddîn Muhammed, Kutbeddîn Aybeg ve İl Tutmuş'un saltanatları boyunca ulaştıkları başarıları anlatmıştır. Eserin tam adı "*Tâcü'l-Meâsîr fi't-tarih*"dir. Dili Farsça'dır. Eser, Delhi Türk Sultanlığı döneminin ilk resmi kaynağı olması bakımından çalışmamız için önemli bir yer teşkil etmiştir. Eserde, devrin diğer kaynaklarında bulamayacağımız kadar Aybeg hakkında çok önemli bilgiler verilmektedir.

Tâcü'l-Meâsîr'in İngiltere'de British Museum, İstanbul'da Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nda olmak üzere çeşitli nüshaları mevcuttur.⁷ Çalışmamızda Elliot ve Dowson tarafından İngilizce neşredilen 1867 tarihli eserden yararlanılmıştır.

Riyâzû's-Selâtîn

Bengal'in ilk Müslüman tarih yazarlarından olan Ghulam Husain Salim tarafından kaleme alınmıştır. Doğu Hindistan Şirketi'nin ticari temsilciliğini yapan Udney'in sorumluluğunda postahane müdürlüğü yaptıktan sonra Udney'in isteği üzerine Bengal tarihi üzerine bir eser yazmaya karar vermiştir. 1787 tarihinde eseri tamamlayarak *Riyâzû's-Selâtîn* ismi altında yayımlamıştır. Dört bölüm ve bir de mukaddime içeren eser, Farsça dilinde yazılmıştır. Eserin ilk bölümündeki mukaddime Bengal ve çevresinin tanıtımını yaptıktan sonra bazı şehirler hakkında bilgiler verir. Bengal yönetiminde bulunan valiler, sultanlar hakkında bilgiler aktarır. İkinci bölümünde Bengal'de Delhi'den bağımsız yönetim sergileyen kişiler hakkında detaylı malumatlar aktarır. Üçüncü bölümünde Bâbürlüler'e bağlı vekillerden ve son bölümünde ise Bengal'de Portekiz, Fransa ve İngiliz varlığından bahseder.⁸

Tezimizde, eserin Abdus Selam tarafından 1902'de Calcutta'da İngilizce olarak yayımlanan çalışmadan yararlandık.⁹

⁶ Hasan Nizamî, *Tâcü'l-Meâsîr*, (Elliot-Dowson, The History of India as Told by its own Historians: The Muhammedan Period II), London 1867; Enver Konukçu, "Hasan Nizâmî", *DİA*, XVI, s. 333.

⁷ British Museum (Or. nr. 2047), Süleymaniye (Ayasofya nr. 2991; Fâtih, nr. 4204) ve Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2637); Konukçu, *a.g.m.*, s. 333.

⁸ Bazmee Ansari, "Gulam Hüseyin", *DİA*, XIV, s. 185.

⁹ Ghulam Husain Salim, *Riyaz-us-Salatin*, I, (Çev: Abdus Salam), Published The Asiatic Society, Calcutta 1902.

Tabakât-ı Ekberî

Yazıldığı tarih itibari ile Hindistan'ın genel tarihine ilişkin ilk kaynak olan ve Nizameddin Ahmed Herevî tarafından yazılan *Tabakât-ı Ekberî*, otuz ayrı kaynağa dayanmaktadır. Bu kaynaklar arasında *Tarih-i Yemini*, *Ravzâtü's-safâ*, *Tâcü'l-Measîr*, *Tabakât-ı Nâsırî*, *Tarih-i Sind*, *Bâbürnâme* gibi önemli eserler gösterilebilir. Eserin kendisinden sonra yazılan *Müntehâbü't-tevarîh*, *Ekbernâme*, *Tarih-i Hindî* gibi eserlere de kaynak teşkil ettiğini bilinir. Eser, Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah'ın zamanında 1593 yılında tamamlanmıştır. Eserde, Gazneliler devrinden Ekber Şah'ın 1594 yılına kadar ki saltanatı sırasına kadar geçen olaylar kronolojik olarak anlatılmaktadır. Bir mukaddime ve dokuz bölümden oluşan eserin son kısmında Hindistan'ın topografyasına ait bilgi verme amacı ile yazılmaya başlanan ancak tamamlanamadığı görülen bir bölüm mevcuttur.¹⁰

Eserde, Delhi Türk Sultanlarından detaylı bir şekilde bahsedilmektedir. Sultanlar hakkında vermiş olduğu bilgiler bizim açımızdan değerlidir. Ayrıca Bengal ve Bihâr üzerine verdiği bilgiler, az da olsa değerlidir.

Çalışmamızda B. De tarafından İngilizce olarak neşredilen eserden istifade edilmiştir.¹¹

Müntehâbü't-tevarîh

1540 yılında Hümâyün Şah'ın son dönemlerinde doğan Abdulkadir Bedauni tarafından kaleme alınmıştır. O'nun tam adı "Abdulkadir b. Mülûkşâh el-Bedâunî" olan yazarımız 1559'da babasıyla beraber Bâbürlü Devleti'nin önemli kültür merkezlerinden Agra'ya giderek, Ebul-Fazl Allâmi gibi dönemin çok önemli alimlerinden dersler aldı. 1574 tarihinde Bâbürlüler Devleti'nde Bâbürlü sarayında baş imam oldu. Ekber Şah tarafından düzenlenen kültürel faaliyetlere katılan Bedauni, Arapça'dan Sanskritçe ve Farsça'ya eserler tercüme etti. 1615 yılında vefat etti.¹²

Müntehâbü't-tevarîh adlı eseri ile şöhret sahibi olan Bedauni, eserinin ilk cildinde Gazneli Devleti'nden Babürlüler Devleti'nin hükümdarı Hümâyün Şah'a kadar olan dönemde Hindistan'da olup biten gelişmeleri sırasıyla işlemiştir. İkinci ciltte Ekber Şah'ın saltanatının ilk 40 yılı ele alınmıştır. Üçüncü cildinde ise kendi devrinin önde gelen alim, şair, hekim ve sufilerin kısa biyografilerine yer verilmiştir.¹³ Konumuz açısından bizim için önemli olan ilk cildinde, Delhi Türk Sultanlığı dönemine ilişkin bilgiler vermesi hasebiyle çalışmamızda bu ciltten yararlanılmıştır. Tezimizde, S. A. Ranking tarafından İngilizce neşredilen "*Muntakhib at-Tawarikh*" adlı eserin birinci cildinden istifade edilmiştir.¹⁴

¹⁰ Casim Avcı, "Nizameddin Ahmed Herevî", *DİA*, XXXIII, s. 178.

¹¹ Nizâmed-dîn Ahmed, *Tabakat-ı Ekberî*, Çev: B. De, Published by The Asiatic Society of Bengal, Calcutta 1927.

¹² Muhammed Ali Taberi, *a.g.e.*, s. 389 vd; A. Münzevî, *a.g.e.*, s. 659; Enver Konukçu, "Bedauni, Abdulkadir", *DİA*, V, s. 295.

¹³ Konukçu, 1997, 295.

¹⁴ Badauni, *Muntakhabu't Tevarih*, I, Çev: S. A. Ranking, Delhi 1979.

İbn Batûta Seyahatnamesi

İbn Batûta, 1304 tarihinde Fas bölgesindeki Tanca şehrinde dünyaya geldi. Tüm dünya tarafından tanınmasını sağlayan seyahati sırasında Türklerin, Moğolların hükümdarları ile görüşmüş; Arapça'yı çok iyi bilmesinden dolayı ve derviş gibi giyindiğinden birçok ülkede kadılık makamına tayin edilmiştir.¹⁵

Seyahatleri esnasında görmüş olduğu yerler Hindistan, Çin, Kahire, Şam, Dımaşk, Hicaz, İsfahan, Tebriz, Bağdat, Arabistan, Türkiye gibi ülke ve birçok şehir gezer. Konumuz açısından da bizim için değerli olan Delhi Türk Sultanlığı'nda geçirdiği vakitlerdir. O seyahatleri esnasında gezdiği bir yere ikinci defa uğramamak için rotasını titizlikle belirlemiştir. Seyahatnamesi sayesinde sultanlık döneminde gelişen hadiseler, sosyal hayata dair verdiği bilgiler önemlidir. Özellikle de Bengal ve çevresinde anlattıkları ve şahidi olduğu olaylar çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

Tezimizde Sait Aykut'un Yapı Kredi Yayınları'ndan 2000 tarihinde iki cilt olarak çıkan *İbn Batûta Seyahatnamesi* adlı eserden faydalanılmıştır.

Mürûc ez-Zeheb

Asıl adı Ebû'l Hasan Ali bin Hüseyin el-Mesûdî olan yazarımız, Bağdat'ta doğmuştur. Bağdat'ta ilim faaliyetlerinde bulunan Mesûdî, Kirman, Fars, İstahr, Horasan gibi yerlere gitmiş, Hindistan ve Çin'de bulunmuştur. İslam tarih ve coğrafya yazıcıları arasında bize verdiği bilgiler ışığında en dikkate değer isimlerden biri olarak görülen Mesûdî, *Murûc el-Zeheb* adlı eserinde İslam dünyası ile ilgili fevkalade mühim bilgiler ihtiva etmiştir. Mesûdî, aktardığı bilgileri bizzat kendisi görüp yazmıştır. Bu bakımdan çalışmamızın özellikle ilk bölümü için önem arz etmektedir.

Tezimizde, *Murûc el-Zeheb*'in Hindistan'da bulunduğu dönemde yazdığı bilgilerden önemli derecede istifade edilmiştir. Özellikle çalışmamızın Gazneliler faslında bu kaynağa çokça başvurulmuştur. Eserin, 2017 yılında Selenge Yayınları'ndan Ahsen Batur tarafından Türkçe'ye neşredilen tercümesi kullanılmıştır.¹⁶

Mecma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)

1298 yılında Fars mıntikasının Şebânkâre ilinde dünyaya gelen Muhammed b. Alî b. Muhammed Şebânkâreî, İranlı tarihçi ve şairdir. Kaleme aldığı *Mecma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)* isimli başyapıtı ile ün kazanmıştır. İlk olarak İlhanlı veziri Reşîdüddin Fazlullah'a ithaf etmiş ancak Reşîdüddin'in kaldığı evin çökmesi üzerine bu eser kaybolmuştur. Bunu müteakip 1337 yılında yeniden eseri neşretmiştir. Eserin nüshaları günümüze kadar ulaşabilmiştir.¹⁷

¹⁵ İbn Batûta, *İbn Batûta Seyahatnamesi*, I, (Çev: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.

¹⁶ Mesudi, *Murûc el-Zeheb*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2017, s. 13.

¹⁷ Rıza Kurtuluş, "Şebânkâreî", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 390.

Mecma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi), yaratılışla başlayıp İran'ın İslamiyet'ten evvelki yöneticileriyle ilgili bilgilerle devam etmektedir. Eserin sonraki safhaları Alp Tegin'den başlayarak Gaznelilerin yıkılışına kadarki Gazneli Devleti tarihi hakkında çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin tarih ilmi açısından bir önemi de Sebük Tegin'in yaşamının ilk bölümlerinden söz eden Pendnâme'yi bünyesinde barındırmasıdır.¹⁸

Çalışmamızda, Fahri Unan tarafından Türkçe'ye tercümesi yapılan ve 2018 yılında Manas Üniversitesi Yayınları'ndan neşredilen *Mecma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)* adlı kaynaktan yararlanılmıştır.

Fütûhu'l Büldân

Ahmed b. Yahyâ el Belâruzî tarafından kaleme alınan *Fütûhu'l Büldân* adlı eser, yazarın günümüze kadar intikal eden en önemli iki eserinden biridir. Eserin ilk bölümleri Peygamber Efendimizin gerçekleştirdiği Hicret'ten başlayıp Hz. Ebûbekir döneminde yaşanan irtidad girişimleri ile devam etmektedir. Eser, Tâif, Tebük, Mekke, Yemâne, Mısır, Endülüs, İran, Türkistan, Sind vd. bölgeleri hakkında pek detaylı malumatlar içermesi bakımından değer kazanmaktadır. Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerine ilişkin ayrı ayrı fihristler halinde başlıklar bulunan eserden,¹⁹ çalışmamızda Gazneliler Devleti hakkında verdiği bilgilerden istifade edilmiştir.

Tezimizde, Mustafa Fayda tarafından tercümesi yapılan ve Siyer Yayınları'ndan neşredilen 2013 basım tarihli eserden faydalanılmıştır.

Zafernâme

Timurlular devrine ait en önemli ana kaynaklar arasında gösterilen *Zafernâme*, Nizameddin Şami tarafından kaleme alınmıştır. Emir Timur tarafından Timurlulara ait yazılan tarihlerin yetersiz olduğu belirtilerek, Nizameddin Şami'den yeni bir hanedan tarihi yazması istenmiş, bunun üzerinde Şami, bu eseri kaleme almaya başlamıştır. Eserde, Emir Timur ve hanedanı hakkında bilgiler verilir. 1393 tarihinde Timurlular'ın Bağdat'ı kuşatmasından 1404'e kadar gelen kısımları bizzat Şami tarafından kaleme alınması bakımından da çok değerli bir hal almaktadır.²⁰

Zafernâme'nin Paris, İstanbul ve Londra'da nüshaları bulunmaktadır. Çalışmamızın özellikle son bölümünde, Timurluların Hindistan'a gerçekleştirdikleri akınlar sebebiyle *Zafernâme* adlı eserden istifade edilmiştir.

¹⁸ Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkârî, *Mem-cma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)*, Çev: Fahri Unan, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bışkek 2018.

¹⁹ Mustafa Fayda, "Fütûhu'l Büldân", *DİA*, XXIII, İstanbul 1996, s. 258.

²⁰ Gülay Öğün Bezer, "Nizâmeddin Şâmî", *DİA*, XXXVIII, s. 330.

Tezimizde, *Zafernâme*'nin 1987 tarihli Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan çıkan ve Farsça orijinal metninden Necati Lugal tarafından Türkçeye çevrilmiş eserden yararlanılmıştır.²¹

Hindistan Tarihi (Yusuf Hikmet Bayur)

Ülkemizde Hindistan tarihi üzerine yapılan en kapsamlı çalışma olarak dikkat çeken *Hindistan Tarihi* adlı eserin yazarı, Yusuf Hikmet Bayur'dur. Üç cilt olarak neşredilen bu eser, Türkiye'de büyük bir boşluğu doldurması bakımından önem arz etmektedir.

Tezimizde, 1947 basım tarihli Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan neşredilen eserin ilk cildinden yararlanılmıştır. Özellikle Türk hakimiyeti dönemleri hakkında eserden yeteri kadarıyla istifade edilmiştir.²²

Bihâr Through The Ages

R.R. Diwakar tarafından neşredilen bu çalışma, tezimiz açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Zira bu çalışma ile Bihâr'ın ilk çağlardan günümüze kadar olan çok yönlü tarihi kapsamlı ve doyurucu bilgiler eşliğinde kaleme alınmıştır. Bizde tezimizde, bu çalışmanın hemen hemen her sayfasını inceleyerek yararlanmaya çalıştık. Özellikle de Delhi Türk Sultanlığı ve sonrasındaki Seyyid Hanedanı, Cevnpur/Şarkıye Devleti ve Ludi Hanedanı döneminde -ana kaynaklara dayanarak ve objektif bir şekilde- Bihâr üzerine verdiği bilgiler bizler açısından fevkalade öneme sahip olmuştur.

Eserde, Hindistan'ın en eski dönemlerinden bugüne ayrı başlıklar altında bölümler açılmış ve her bölümde, siyasi tarihin yanı sıra kültürel ve sosyal hayata da yer verilmiştir.

Tezimizde bu eserin 1958 tarihinde Bihâr hükümeti tarafından yayımlanan nüshasından yararlanılmıştır.²³

The Cambridge History of India

Hindistan'da Türk tarihi üzerine pek fazla malumat içeren bu çalışma, W. Haig tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmamızda 1928 tarihli Londra baskısının üçüncü cildi kullanılmıştır.²⁴

Bunlardan başka tezimizde, J. Sarkar'ın kaleme aldığı The History of Bengal, Blochman'ın Geopraphy and History of Bengal ve C. Steward'ın The History of Bengal adlı eserlerinden de yararlanılmıştır.

²¹ Nizamüddin Şami, *Zafername*, (Farsçadan Çeviren: Necati Lugal), TTK Yay., Ankara 1987.

²² Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, TTK Yay., Ankara 1947.

²³ R. R. Diwakar, *Bihar Through The Ages*, Published for the Governor of Bihar, Calcutta 1958.

²⁴ Wolseley Haig, *The Cambridge History of India*, III, Cambridge At The University Press, 1928.

GİRİŞ

İlk bakışta eşsiz coğrafi yapısı ile bir üçgeni anımsatan Hindistan, en büyük kıta olan Asya kara kütlesi içerisinde yer almaktadır. Çok önemli topraklara sahip olan bu Asya ülkesi, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar Sind, Hind gibi terimlerle zikredilmiştir. Bulunduğu coğrafya dolayısıyla ekonomik, tarımsal ve diğer bazı alanlarda dünya üzerinde önemli bir konuma gelmiştir. Bu eşsiz ülkenin kuzey sınırlarını yeryüzünün en büyük dağlarından biri olan Himalaya Dağları²⁵ oluştururken, doğusu ve batısı Bengal Körfezi ile Arap Denizi, güney sınırı ise Hint Okyanusu tarafından çevrelenmiştir²⁶. Sınırlarının toplam uzunluğu 15.000 km. olup, kuzeybatısında Pakistan, kuzeyinde Bhutan, Nepal, Çin, Tibet ve doğusunda Bangladeş'le sınırdır; Mannar Körfezi ile Palk Boğazı güney kısımlarını Sri Lanka'dan ayırmaktadır.²⁷

Yeryüzünün en yüksek dağlarını oluşturan Himalaya Dağ silsilesi Hint ülkesini adeta bir duvar gibi çevrelemekle kalmaz, Ganj ve İndus nehirlerinin de kaynağını oluşturur. Bu nehirlerin suladığı topraklar Bengal'den Afganistan sınırına, Afganistan'dan Umman denizine kadar uzanmaktadır. Doğal bir sınır olarak görünen Vindhya dağları ile Dekken yaylasından ayrılır. Ayrıca Ganj'ın suladığı ovalar Hindistan'ın kuzeydoğu düzlüklerini oluşturur. Tarih boyunca da bu verimli düzlüklerde çok sayıda önemli gelişmelere sahne olan şehirler meydana gelmiştir.²⁸

İnsanlık tarihinin her döneminde Hindistan'da var olmuş bütün devletler için İndus (Sind) havzası her zaman önemli bir konumda olmuştur. Multan ve Lahor gibi tarihi bölgeleri de kapsayan Sind havzası, tarihin her safhasında sürekli olarak göç almıştır. Bu durumun nedeni olarak da bu coğrafyaların oldukça verimli arazilerden oluşuyor olması ve insanlık için kaliteli yaşam alanları sunuyor olması gösterilebilir. Bu bölge, esasında Asya'nın adeta geçiş bölgesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Buraya yapılan göçler, istilalar neticesinde çeşitli halklar, farklı

²⁶ Burton Stein, *Hindistan Tarihi*, İnkılap Yay., İstanbul 2015, s. 8.

²⁷ Sırrı Erinç, "Hindistan", *DİA*, XVIII, s. 69.

²⁸ Salim Cöğce, *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, Huzur Cilt Evi, Malatya 2004, s. 2.

kültürler derin izler bırakmışlardır. Bu izlerden en önemlilerini ise İslamiyet ile müşerref olmuş Müslümanlar bırakmışlardır.²⁹

Hindistan'ın medeniyet merkezi olarak görülen Ganj bölgesi, Dravitler gibi çeşitli kavimlere ev sahipli yapmış karışık bir yapıya sahiptir. Bu coğrafyada MÖ. III. asırda beliren Dravitler, Hindistan'ı medeniyetin ilk beşiği olmasının da yolunu açacaktır. Tabii bunlardan da çok daha ileri seviyeye ulaşmış ve Sind mıntikasına yerleşmiş bir grubun olduğunu söyleyen Cöhce, MÖ. 1700-1500 tarihlerinde zuhur eden Harappa ile Mohenjodaro kültürlerine mensup bu grubun kültürel olarak ilerlediğini, yerleşik hayatı benimsediklerini, Dicle ve Nil nehri civarı toplumlarıyla ticaret yaptıklarını belirtmektedir.³⁰

Tarihler MÖ. III. yüzyılı gösterdiğinde beliren Mauryan Hanedanı, Madras mıntikasına kadar tüm Hindistan'ı birleştirmeyi başarmıştır. Asırlar sonra IV. yüzyıldan V. yüzyılın ortalarına kadar ise Hindistan'ın Penjab bölgesi dışında kalan topraklarında Guptaların hakimiyeti görülmektedir.³¹

İndus ve Ganj nehirleri ile sulanan Hindistan topraklarında tarihin farklı devirlerinde çeşitli devletler, milletler boy göstermiştir. Böylesine elverişli bir coğrafyada farklı güç mücadelelerinin yaşanması pek tabiidir. Özellikle bizim açımızdan Türklerin bu coğrafyaya ilgisi ve hakimiyeti önem arz etmektedir.

Hindistan'a girişler, kuzeyden gerçekleştirilmiştir. Hindistan'ın kuzeyini Mâverâünnehir'e bağlayan Bolan, Gamel, Toçi, Kuram ve Hayber gibi başlıca geçitler bu bölgeye açılmaktadır. Öyle ki, Türkistan'dan batıya doğru göç eden Türk kavimlerinin ilgisini çeken Kuzey Hindistan'a girişler bu geçitlerle sağlanmıştır. Kuşanlar, Akhunlar gibi Türk kavimleri de bu geçitler vasıtasıyla bölgeye yerleşerek, Hindistan'da Türk varlığına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

İşte yukarıda zikredilen Kuzey Hindistan geçidinden Sakalar, ardından Kuşanlar, V-VI. asırlarda Akhunlar (Eftalitler), bu yüzyıllardan itibaren Müslüman Araplar, Hindistan'da İslamiyet'in tesisi adına bu topraklara çok sayıda fetihler düzenleyen Gazneli Mahmud'un devleti Gazneliler ve ilk kez Hindistan

²⁹ Azmi Özcan, "Sind", *DİA*, s. 244.

³⁰ Salim Cöhce, "Hindistan'da İlk Türk Hakimiyeti: Kuşanlar ve Ak Hunlar", *Türkler Ansiklopedisi*, I, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 815.

³¹ Fernard Grenand, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Milli Eğitim Basımevi., (Çev: Orhan Yüksel), İstanbul 1992, s. 116.

topraklarında devlet kurmayı başarmış Türk devleti olan Delhi Türk Sultanlığı ile bu ülkede Türklük ve İslam'ın zirve noktasını teşkil eden Bâbürlüler Devleti giriş sağlayarak, Hindistan'da Türk-İslam tarihinin oluşmasını, bugün dahi bu ülkede milyonlarca Müslümanın var olmasını sağlamıştır.

Hindistan Türklüğü ile ilgili ülkemizde ne yazık ki yeterince çalışmanın olmadığı herkes tarafından aşikârdır. Söz konusu yetersizliğin günümüz Türkiye'sinde bir nebze olsa bazı araştırmacılar tarafından doldurulmaya çalışıldığı da görülmektedir. Esasında Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi gibi Türk tarihinin farklı dönemlerinin bu kadar çok çalışıldığı bir ülkede Hindistan ya da Uzak Doğu Türklüğüne ilişkin yeterince önemin gösterilmemesi düşündürücüdür. Oysaki, dünya üzerinde hemen hemen her toplumdan araştırmacılar Türk tarihinin Hindistan ve Uzak Doğu safhalarına ilişkin gün aşırı yayımlar yapmakta, eserler çıkartmaktadır. Hal böyle olunca biz genç araştırmacılar atalarımızın tarihini yabancı araştırmacılardan öğrenmek durumunda bırakılıyor. Halbuki, Hindistan topraklarında var olmuş ve bizzat bu topraklarda devlet kurarak Türk-İslam kültürünün temelini atılması başarısını göstermiş Türkler, Hindistan coğrafyasında sayısız eserler, camiiler, mimari yapılar vd. bırakmışlardır. Ayrıca Hindistan toplumunda bugün dahi hissedilebilen Müslüman-Türk sevgisi ve şefkati atalarımızın ne denli izler bıraktığını göstermesi bakımından kayda değerdir. Bu hususta Akmal Ayyubi bir konuşmasında Türkler Hintlilere hakikatte ne vermişlerdir sorusu üzerine, şu satırlara yer veriyor: *“Sevgileri ve sempatileri daima mevcud olmakla beraber Türkler, Hintlilere sahip oldukları her şeyin en iyisini vermişlerdir. Öyle ki, Hint kültür mirasına katkıları mühim bir yer teşkil etmektedir. Hindistan'a, o güne kadar bilinmeyen bir hükümet sistemi ve idari meselelerde tatbiki kolaylıklar getiren Türklerdir; fikri, edebi ve ruhi faaliyetlerin kapılarını açan yine Türklerdir ve nihayet onların zamanındadır ki dini müsamaha ve içtimai eşitlik meydana gelmiş ve halk, ilk defa olarak ibadetlerini serbestçe yerine getirip, hayat tarlarını kendi inanç ve fikirlerine göre tanzim etme imkânı bulmuştur. Böylece Türk medeniyeti, tarihimizin Orta çağlarında, Hindistan'a büyük çapta tesir etmiştir. Bununla beraber yakın zamanlarda tesirleri dolaylı yollardan olmuştur ki bunlar arasında, Türkiye'de Atatürk tarafından başarılı bir şekilde*

tatbik edilmiş olup, Hindistan'da dahil olmak üzere diğer Asya devletlerine de geçmiş olan muvaffakiyetli bir laik devlet anlayışı da var".³²

Bu cümleden olarak, vaktiyle Hindistan halkı üzerinde derin izler bırakan Türklerin, böylesi bir coğrafyada sürdürdüğü Türk hakimiyetini, biz Türkler olarak ilgi ve alaka ile takip etmek, Atatürk'ün de dediği gibi "muasır medeniyetler seviyesine yükselmek" gayesi çerçevesinde doğru ve ileri düzeylerde araştırmak ve bu araştırmaların neticelerini Türk milletinin huzuruna çıkartmak atalarımıza olduğu kadar Türk milletine de bahanesi olmayan bir borçtur.

Bu hususlara değindikten sonra; Hindistan Türk tarihinde önemli bir yer teşkil eden ve bu topraklarda ilk kez devlet kurmaya muvaffak olmuş Türk devleti Delhi Türk Sultanlığı ile Müslüman Türk tesirinin kalıcı izler bıraktığı bilinmektedir. Devrin ve bilhassa da bu sultanlık zamanında Bihâr'ın tarihi öneminin anlatıldığı bu tezle, Sultanlığın Türk tarihi açısından önemi bir kez daha gözler önüne çıkarılmıştır.

İlk çağlardan itibaren farklı millet, devlet ve krallar tarafından yönetilen Bihâr³³, kimi zaman bağımsız kimi zaman krallar ve valiler tarafından yönetilmiştir. Ve yine tarihin farklı safhalarında eyalet ya da bir şehir olarak karşımıza çıkan Bihâr'da ilk çağlardan itibaren Karusha, Magadha, Aıiga, Vaisali gibi birkaç krallık hüküm sürmüştür. Çok fazla derinlemesine bilgi sahibi olamadığımız bu krallıklar devrinin ardından bölgede Kuşanlar gözükmüş ve onlar zamanında da Bihâr neredeyse 80 yıl boyunca yönetilmiştir. MS. 3. yüzyılla birlikte bölgede Guptalar'dan söz etmeye başlıyoruz. Guptalar, Bihâr bölgesinde bulunan ve güçlü bir konuma sahip olan Lakhnautiler ile evlilik tesis ederek, Bihâr'da sorunsuz idare yürütmeyi başarmışlardı.

Tıpkı Hindistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Bihâr'da da Müslüman akınlardan söz edebiliyoruz. Bu bölgede İslamiyet'in temeli -tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı- Muhammed Bahtiyar Halaç tarafından tesis edilmiştir. Bahtiyar Halaç'la birlikte İslamiyet'in hâkim olmaya başlayacağı Bihâr'da Delhi Türk Sultanlığı döneminde çok sayıda önemli gelişme zuhur

³² Akmal Ayyubi, "Hint Kültürü Üzerinde Müslüman Türk Tesirleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, III, Cüz 3-4, İstanbul 1966, s. 206.

³³ Müslümanların (Bahtiyar Halaç'ın orduları) bölgeye gelerek sayıda manastırı yıkmasıyla Bihâr adını almıştır. Bu husus, çalışmanın ileriki safhalarında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

edecektir. Bu sultanlık devrinde Bihâr, çoğunlukla Delhi yönetimine doğrudan bağlı olarak yönetilmiştir. Ancak Bengal'in kendi başına güçlenerek sultanlıktan ayrı bir şekilde krallar tarafından yönetilmesi ile Bihâr, Bengal'e bağlanmış ve sultanlıktan uzaklaşmıştır. Ne var ki, Delhi Türk sultanlarının Bengal üzerinde hakimiyet tesis etmesinin ardından yeniden bu iki bölge Delhi'ye bağlı olarak yönetilmeye devam etmiştir.

Delhi Türk Sultanlığı'nın dağılmasından sonra oluşan siyasi ortamda birçok devletçik meydana gelmiştir. Bu dönemde Cevnpur/Şarkiyeye Devleti (1399-1479), Seyyid Hanedanı (1414-1451), Ludi Hanedanı (1451-1526) ve Timurlular gibi oluşumlar Hindistan'da hüküm sürmüşlerdi. Bu dönemlerde de öneminden hiçbir şey kaybetmemiş olan Bihâr, bu hanedanlar zamanında farklı gelişmelere sahne olmuştur.

İşte Bahtiyar Halaç'tan itibaren başlayarak 1526 yılına kadar ki gelişmelerin ele alınacağı "Delhi Türk Sultanlığı Döneminde "Bihâr" (1206-1526)" adlı bu çalışma ile Bihâr'ın Delhi Türk Sultanlığı ve sonrasında kurulan hanedanlar dönemindeki siyasi durumu ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, bölgenin Türk-Hint tarihi açısından önemi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI'NA KADAR HİNDİSTAN'DA TÜRK HAKİMİYETİ

1.1. KUŞANLAR

Hindistan'da yaklaşık olarak iki buçuk asır varlıklarını sürdürerek Türk ve Hint tarihine damgasını vurmaya başlayan Kuşanların menşesine dair çeşitli görüşler mevcuttur. Kimi araştırmacılar Kuşanların Türk olduklarını ileri sürerken, bu tezlerini, Kuşanların paralarında ve sikkelerinde tasvir edilen özelliklere bağlamaktadırlar. Kuşan dönemine ait bulunan bir heykel üzerinde Türklerde var olan aynı fiziksel tasvirler ve giyim özelliklerine rastlanılmış, Kuşan krallarının Türk tipi fiziksel özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu görüşten hareketle bazı araştırmacılar, Kuşanların Türk oldukları sonucuna varmışlardır.³⁴

F. Hirth, Kuşan kralları “Yavuga ve Kucula” gibi unvanlar kullanmakta olup; bu döneme ait sikkelerde kullanılan “Yavuga” teriminin Türkçe Yabgu kelimesi ile birebir aynı olmasından ötürü Kuşanların Türk olduklarını ileri sürmektedir. Hirth, Indo-İskitler ve Antik dönemdeki diğer Türkler arasında Hi-o unvanının Orta Çağ Türkçe metinlerindeki Şü-hu ve yazıtlardaki “Yabgu” ile özdeşleştirildiğini vurgulayarak; Kabil ve Celalabad yakınlarında bulunan İskit sikkeleri üzerinde “Kaşana-Yavuga” ibarelerinin bulunduğunu bildirmektedir. Ayrıca G. Schmidt'in de hipotezi doğruysa antik çağdaki Hi-o, Orta çağda hala daha Yabgu olarak telaffuz edilmektedir.³⁵

Kuşanların Türk oldukları görüşü etrafında toplanan araştırmacıların esas aldıkları kaynaklardan Kalhana'nın Rajatarangini'sinde Kuşanlar'ın “Turuşka” ırkından geldikleri yazılır.³⁶ Bu kroniğin verdiği bilgiler ışığında, Turuşka kelimesinin Türkler için kullanıldığı ve Kuşanlar için Türk olarak bahsedildiği görülmektedir.

³⁴ Mehmet Tezcan, “Kuşanların Menşesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, s. 789.

³⁵ F. Hirth, “Nachworte zur Inschrift des Tonjukuk: Beiträge zur Geschichte der Ost-Türken im 7. und 8. Jahrhundert nach chinesischen Quellen”, *Die Altürkischen Inschriftender Mongolei*, Kaiserlichen Academie der Wissenschaften, St. Petersburg 1895, s. 50.

³⁶ Rajatarangini Kroniğinde açıkça Kuşanların Türk oldukları yazmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. A. Stein, “Kalhana's Rajatarangini”, *A Chronicle of The Kings of Kashmir*, I, Archibald Constable and Company Ltd., 1900. s. 76.

Yüe-çi kabilesine mensup olan Kuşanlar, kurucusu Kadfises öncülüğünde Yüe-çiler'i mağlup ederek Kuşan Devleti'ni Belh üzerinde kurmaya muvaffak olmuştur. Kabil'den Pencap'a, Horasan ve Buhara bölgeleri hep ele geçirilmiş, Kadfises'in ölümünden sonra oğlu II. Kadfises zamanında da Kuşan Devleti'nin sınırları Sint ovasına kadar genişletilmiştir. II. Kadfises'den sonra bu devletin en önemli kralı olarak kayıtlara geçen Kanişka devri başlar.

Kanişka³⁷, saltanatının ilk yıllarında Keşmir'i ele geçirdikten sonra şimdiki Patna'ya kadar ilerleyerek, Kaşgar, Hotan ve Yarkent üzerine bir sefer düzenleyerek buraları Kuşan Devleti sınırları içerisine almıştır. O'nun döneminde Hindistan'ın Kuzey-Batı kesimleri ele geçirilmiş, devletin sınırları Bihâr'dan Horasan'a kadar genişlemiştir. Ayrıca Hindistan'da varlıklarını sürdüren Saka-Part devletinin bir bölümü Kuşan hakimiyetine girmiştir. Kral Kanişka, devletinin başkenti olarak Pişavar'ı belirlemiştir. Bu dönemde yine Hindistan'da bulunan Matura kenti de Kuşanlar ile önemli gelişmelere sahne olmuştur.³⁸

Kuşanların Hindistan'da ekonomik ve kültürel alanlarda etkisi büyüktür. Onlar İpek Yolu'nun da bir bağlantı noktasını teşkil etmiş, Hint limanlarından Avrupa'ya kadar ipek taşımacılığına öncülük etmişlerdir. Ayrıca Urallar'dan Çin'e gidecek olan kürkler ve bazı değerli mallar da Kuşanların kontrolünden geçerek yoluna devam etmiştir.³⁹

Batılı araştırmacılar Kral Kanişka devrini Hindistan tarihinde en önemli ikinci devir olarak göstermektedirler. Kanişka döneminde Budizm oldukça etkin rol oynamış ve hatta Kral Kanişka'nın Budizm tarihinde Asoka'dan sonra zikredilen ikinci kişi olduğu görülmüştür. O'nun döneminde Hindistan'da dördüncü Budist Konsili toplanmış, Budizm'in bazı hususları üzerinde çalışmalar yapılmıştır.⁴⁰

³⁷ Kanişka'ya ait sikkelerde "Kralların kralı, Kral Kanişka" şeklinde tanımlamalar yapılıyor. Ayrıca sakallı, güçlü bir görünüme sahip, Orta Asyalı, uzun bir çizme giyen olarak tasvir ediliyor. Bkz. Denis Sinor, *Erken İçi Asya Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 229. Bu da bize gösteriyor ki, Kuşanlar'ın ve dolayısıyla Kral Kanişka'nın Türk olduğu görüşü hata payı olmayan doğru bir tespittir.

³⁸ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 75.

³⁹ Peter Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (Çev: Osman Karatay), Ötüken Yay., İstanbul 2016, s. 71.

⁴⁰ Denis Sinor, *Erken İçi Asya Tarihi*, s. 230.

Kral Kanişka'dan sonra Hüişka, Kuşan Devleti'nin yeni kralı olmuştur. 20 yıllık bir saltanatın ardından yerine MS. 182 yılında Vasüdeva geçecektir. Özellikle de Kanişka devri ile Hindistan'da altın çağını yaşayan bu devlet, Vasüdeva ile tarih sahnesine çekilmiştir. Yaklaşık 250 yıl kadar hüküm süren Kuşanların ardından Akhun (Eftalit) olarak zikredeceğimiz devlet görülecektir.

1.2. AKHUNLAR

Miladi beşinci ve altıncı asırlarda Türkistan'ın batısı, Mâverâünnehir⁴¹, Afganistan ile Hindistan'ın kuzeyinde güçlü bir devlet olarak karşımıza çıkan Akhunları, Çin kaynaklarında Hua⁴², Hint kaynaklarında Hüna⁴³, İslam kaynaklarında Habtal/Haytal ifadeleri ile görmekteyiz.⁴⁴ Bunlardan başka Akhunlar için literatürde “Eftalit, Evtalit, Neftalitler, Atelitler, Abtelitler, Sidaritler” gibi tanımlamalarda yapılmıştır.⁴⁵ Mesudi, *Murûc el-Zeheb* adlı eserinde Akhunlardan “Haytallar” olarak söz etmekte, Buhara ve Semerkand mıntıkasında yaşadıklarını belirttikten sonra bu halkın Soğdlu olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Ahsen Batur, Soğd bölgesinin Akhunların müstemlekesi olduğunu, sonraları ise Gök-Türk Devleti'nin Akhunları mağlup etmesiyle birlikte Gök-Türk hakimiyetine girdiğini, bundan mütevellit Mesudi'nin, Akhunların Soğdlu olduğunu belirttiği görüşünün yanlış olduğunu belirtmektedir.⁴⁶

Hunların dağılıp parçalanmasına müteakip Çin'in kuzeyinden Orta Asya ve çeşitli bölgelere kadar ilerleyen Hun bakiyelerinden biri olan Akhunlar, Hazar Denizi ve İran'a kadar olan bölgelerde görülmüşlerdir. Ceyhun Nehri yakınlarında

⁴¹ XV. asırdan itibaren Farsi eserlerde Mâverâünnehir olarak zikredilen bu coğrafi terim, Arap kaynaklarında Haytal, Batı kaynaklarında Transoxiana olarak zikredilir. Günümüzde bu bölge, Seyhun ve Ceyhun arasındaki mıntıkayı ifade etmek için kullanılır. Bkz. Mesudi, *Murûc el-Zeheb*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2017, s. 232-233; Osman Gazi Özgüdenli, “Maveraünnehir”, *DİA*, XXVIII, s. 177.

⁴² Eduard Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, (Çev: Mustafa Koç), Selenge Yay., 2. Baskı, İstanbul 2013, s 284.

⁴³ Salim Cönce, “Hindistan'da İlk Türk Hakimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, s. 819.

⁴⁴ İslam coğrafyacılarından Makdîsî'nin *Ahsenü't-tekasim fi ma'rifeti'l-ekalim* ve Yakut el-Hamevi'nin *Mu'cem el-büldân* adlı eserlerinde Akhunlar'dan “Haytal” ismi ile bahsedilmekte olup, aynı zamanda Haytal'ın Mâverâünnehir mıntıkası için zikredildiği de görülmektedir. Bkz. Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2017, s. 240, 256, 257.

⁴⁵ Joseph de Guignes, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi*, (Mütercim: Hüseyin Cahit Yalçın), Ötüken Yay., İstanbul 2018, s. 392.

⁴⁶ Mesudi, 2017, 232-233.

yaşadıkları ve Tie-le namını taşıdıkları için de “Ab-Tele”, “Su Teleleri” gibi unvanlar ile zikredilmiştir. Abtelit adı da sonraları türeyerek Evtalit, Nevtalit şeklini almıştır.⁴⁷

Çin’deki Wei Sülalesi döneminde (386-494), henüz küçük bir halktan ibaret olan Akhunlar, sonraları Amuderya⁴⁸ civarında güç kazanarak, Sasanilere güçlü bir rakip olarak boy göstermişlerdir.⁴⁹ Akhunkar kendilerinden evvel Hindistan ve Orta Asya’nın bir bölümünde büyük ve güçlü bir devlet kuran Kuşanların yıkılmasından sonra, bağlı buldukları War-Hun kabilesinden ayrılarak büyük bir devlet kurmayı başarmışlardır. Sasanileri sürekli bir şekilde rahatsız ederek Horasan üzerine akınlarda bulunmuş, Belh⁵⁰, Toharistan⁵¹ ve Çağaniyan’a⁵² hâkim olmuşlardır.⁵³ 502-556 tarihleri aralığında Akhunlar Ki-pin, Ku-mo, Yü-t’ien (Hotan) ve Küp’an’a (Kökyar) taarruzda bulunmuştur. Ardından Akhunların K’ang-kü (Soğdiana), Şa-le (Kaşgar)⁵⁴, An-si (Buhara)⁵⁵ olmak üzere birçok yerin egemenliğini üstlendikleri görülmektedir.⁵⁶

Çok sayıda bölgeyi ele geçiren ve çağının en güçlü devletlerinden biri olan Akhunlar, defalarca rahatsız ettikleri Sasanilere karşı büyük bir zafer kazanarak yönünü Hindistan’a çevirmişlerdir. Toraman liderliğinde Akhun ordusu Hindistan üzerine sefere çıkıp, Malva’ya kadar ilerlemiştir. Bu sefer sonucu Akhunların Hindistan’ın kuzey batısına yerleştikleri, yıkılmaya yüz tutmuş Gupta İmparatorluğu’nu da haraca bağladıkları görülmektedir.⁵⁷

⁴⁷ Guignes, 2018, 393.

⁴⁸ Amuderya’yı Çinliler Wu-hu, İranlılar Veh-rôz/Behrôz, Araplar Ceyhun/Belh nehri, Türkler ise “ırmak” anlamında olan Ögüz (Anadolu’daki “öz” kelimesi) adı ile ifade etmişlerdir. Bkz. Emel Esin, “Amuderya”, *DİA*, III, s. 98.

⁴⁹ Chavannes, 2013, s. 285.

⁵⁰ Belh şehri Amuderya’nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kûhibâbâ dağının eteğinde kurulmuştur. Adını eski Farsça’da Bâhtriş, Avesta’da Bâhdi ve Grekçe’de Baktra şeklinde geçen Baktres’ten alır. Bkz. Tahsin Yazıcı, “Belh”, *DİA*, V, s. 410.

⁵¹ İstahrî Toharistan’ı, Belh mıntokasının doğusunda ve Bedehşan bölgesinin batısında, Ceyhun Nehri’nin güney bölümünde, Hindukuş’un kuzey kesimleri arasında yer alan bölge olarak tasvir etmektedir. Bkz. Hüseyin Salman, “Toharistan”, *DİA*, XXXXI, s. 214.

⁵² Semerkant’ın güney kesiminde, Oxus Nehri’nin de sağ bölümündeki bölge.

⁵³ Enver Konukçu, “Akhunlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, s. 830.

⁵⁴ Tarım havzasının en önemli şehri olan Kâşgar, Tarım ırmağının kollarından Kâşgar suyu kıyısında kurulmuştur. Keith Hitchins, “Kaşgar”, *DİA*, XXV, s. 7.

⁵⁵ Zerefşân ırmağının aşağı havzasında yer almaktadır; Bkz. Ramazan Şeşen, “Buhara”, *DİA*, VI, s. 363.

⁵⁶ Chavannes, 2013, s. 287.

⁵⁷ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 86.

Kingila, Toramana ve Mihiragula adlı hükümdarlar MS. 500'den önceki ve sonraki on yıllarda Gandhara ve Batı Pencap'tan başlayarak Keşmir, Gucerat, Media Pradesh ve hatta belki de Bihâr'a kadar aşamalı olarak nüfuzlarını genişletebildiler ve böylece Hintli Gupta Krallarının ana rakipleri haline geldiler.⁵⁸

Kuzey Hindistan'ın zaptı ve Türkistan'ın bazı bölgelerinin ele geçirilmesinin ardından Akhun hükümdarı Toraman ölmüş ve yerine Mihiragula geçmiştir. Hint kaynakları Mihiragula'yı zalim bir hükümdar olarak zikreder. Xuan Zang, Mihiragula'yı yetenekli, cesur biri olarak tasvir ettikten sonra O'nun Hindistan'ın her yerine hükmettiğini ve tüm komşu devletleri tebaası altına aldığını yazmaktadır.⁵⁹ Ancak ilerleyen vakitlerde gücünü kaybedecek olan Mihiragula, 528 tarihinde Hint racalarından Yasodarman ve ardından da kardeşinin çıkardığı bir isyan girişiminde oldukça güçsüz bir duruma düşmüş ve Keşmir'e kaçmak zorunda kalmıştır. 542 yılında da burada vefat etmiştir.⁶⁰

Bumin (Tu-man) öncülüğünde güçlü bir hakimiyet kurma gayesindeki Gök-Türkler, az bir vakitte tüm Orta Asya'yı devletin sınırları içerisine dahil edecektir. Bumin, hakimiyeti karşısında ki en büyük tehlikelerden biri olarak gördüğü Juan-Juanları 552'de bertaraf ettikten sonra bir diğer tehlike olan Akhunların, elinde bulundurduğu toprakları da hakimiyet altına almak istemiştir. Juan-Juanların ortadan kaldırılması ile Akhunların en büyük dayanaklarından biri yok olmuş oluyordu. Bu dönemde Gök-Türklerin güçlü idaresi karşısında İran coğrafyasındaki Sasaniler de önemli ve güçlü bir devlet olarak görülmekte idi. Sasani hükümdarı Anuşirvan dedesi Firuz'un intikamını almak için Gök-Türklerle evlilik ittifakı kurarak Akhunlara karşı ittifak oluşturmuştur.⁶¹ Gök-Türkler ve Sasaniler Orta Asya'da tehlike olarak gördükleri Akhunlara karşı yaptığı iş birliği ile Akhun Devleti'ne çok ağır bir darbe vurmuş, Akhunlar 557 yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁶² Akhun toprakları Gök-Türk ve Sasaniler arasında paylaşılmıştır.

⁵⁸ Timo Stickler, *Die Hunnen Ferlag C. H. Beck*, München 2007, s. 33.

⁵⁹ Aydogdy Kurbanov, *The Hephthalites: Archaeological and Historical Analysis*, PhD thesis submitted to the Department of History and Cultural Studies of the Free University, Berlin 2010, s. 179; Stickler, 2007, s. 33; Gürhan Kirilen, *Budizm ve Orta Asya: Xuan Zang Seyahatnamesi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015, s. 68.

Çinli Hacı keşiş Sung Yun, MS 519'da Kral Mihiragula ile karşılaştığında bu bir şehir sarayında değil açık alanda bir çadırda gerçekleşmişti. Samuel Beal, *Travels of Fan-Hian and Sung-Yun, Buddhist Pilgrims, From China to India*, London 1869, s. 181-186.

⁶⁰ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 87.

⁶¹ Edouard Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, s. 288.

⁶² Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, s. 118.

Ancak Sasaniler bu ittifakta daha az rol oynamalarına karşın en çok ganimeti alan taraf olmuştur.⁶³

Akhun Devleti'nin Orta Asya ayağı çöktükten sonra çok çabuk bir şekilde Hindistan'daki varlıkları da sonlanmıştır. Ancak Akhunlardan geriye kalan bir grup, Gaznelilerin Hindistan'da düzenleyecekleri akınlara kadar bölgede varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Enver Konukçu, Kalaçların da Akhunların bir bakiyesi olduğu görüşündedir.⁶⁴

Akhunların Hindistan tarihinde oynadıkları rol Türk tarihi açısından çok önemlidir. Onlar vasıtasıyla Hindistan'da halk, Türk gelenek ve göreneğinin yanı sıra Türk kültürünü en iyi şekilde yaşama fırsatı bulmuştur. Hindistan halkının üzerinde derin tesirler bırakan Akhunlar sayesinde Hindistan'da ilk defa Kuşanlar tarafından bu coğrafyaya sokulan at kültürü, Akhunlar ile birlikte daha da ileri seviyeye ulaşmıştır.⁶⁵

İki yüzyıl öncesine kadar Akhunlara ilişkin bildiklerimizin az olduğunu belirten Hilal Şahin, araştırmacıların ilgilerinin Hindistan'a yönelmesi ile günümüzde bu devlet hakkında daha çok çalışmanın ve bilginin ortaya çıktığından bahseder.⁶⁶ Eduard Chavannes'in neşrettiği *Batı Türkleri Tarihi* adlı eserde, Gök-Türkler ile olan yakın ilgisinden kaynaklı olarak Akhunlardan geniş bir şekilde bahsedilmiştir. İslam tarih yazıcıları, eserlerinde Sasaniler'den bahsederken Akhunlara da yer vermişlerdir. Bunlardan başka farklı milletlerden çok sayıda bilim insanı Akhunlara ilişkin yayınlar yapmıştır.

1.3. GAZNELİLER

Akhunların Hindistan egemenliğini kaybetmesinden sonra Müslüman Arap orduları bu bölgeye gelerek istila girişimlerinde bulunmuşlardır. İlk olarak 664 tarihinde Sind'e girmeyi başaran Araplar⁶⁷, Hindular tarafından püskürtülmüş, 711 yılına gelindiğinde ise yeniden Hindistan topraklarına taarruz etmişler, Muhammed

⁶³ Saadettin Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, Berikan Yay., Ankara 2011, s. 55.

⁶⁴ Enver Konukçu, "Akhunlar", *Türkler Ansiklopedisi*, s. 831.

⁶⁵ Hilal Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Dini İlahi'si*, Selenge Yay., İstanbul 2020, s. 64.

⁶⁶ Şahin, 2020, s. 64.

⁶⁷ Hindistan'a yapılan ilk Arap istilaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Türk Göçleri*, ASAM, Ankara 2000.

b. Kasım komutasındaki Arap ordusu, Sind'in hâkimi Raca Dahir'i yenerek, öldürmüştür. Çok sayıda Müşrik, Müslüman ordusu tarafından katledilmiştir. Öyle ki Müslümanlar önüne gelen Müşrikleri istedikleri gibi kılıçtan geçirmiştir.⁶⁸ Akabinde ise Multan ve Pencap hakimiyet altına alınmış, Keşmir ve Malva sınırlarına kadar ulaşılmıştır.⁶⁹

Araplar Sind'in egemenliğini tamamen üstlendikten sonra İslamiyet'in hoşgörü politikası ile değil, dayatma ve şiddet ile yerli halka İslam dinini entegre etmeye çalışmışlardır. Buna mukabil Arap Müslümanlarının Hindistan halkı üzerinde İslam dini açısından hiçbir etkisi olmamıştır. Onların girişimleri yağma ve ganimet elde etmekten başka bir sonuç getirmemiş, yerli halk, Gaznelilere kadar Hindistan'da İslam ile tam olarak tanışmamıştır.⁷⁰

Hindistan'a İslam dininin yerleşmesini ve yüzyıllar boyunca bu coğrafyada hâkim din olmasını sağlayan Gazneliler Devleti'nin temelleri Alptegin tarafından atılmıştır.⁷¹ Alptegin, Samani emirlerinden Ahmed b. İsmail tarafından köle olarak satın alınmış ve hassa ordusuna girmiştir. Zamanla yükselerek Samani Devleti içerisinde söz sahibi olmuştur. Hacibu'l-huccablığa kadar yükselmeyi başarınca bu durum Samanileri rahatsız etmeye başlamıştır.⁷² Alptegin Buhara'ya gönderilerek devlet kademesinden uzaklaştırılmak istenmiş ama gün geçtikçe gücüne güç katarak prestij kazanmasını bilmiştir. 961 tarihinde de Nişabur'a gelerek Horasan valiliği görevini üstlenmiştir. Ertesi yıl Samani emiri Abdulmelik b. Nuh bir av esnasında avının ardından giderken attan düşerek ölünce⁷³ yerine geçenler Alptegin'i öldürmek için harekete geçtiler. Alptegin ise cihad için harekete geçmiştir. Hindistan'a doğru yöneleceği sırada Samani emiri Mansur'un gönderdiği ordu ile mücadele etmiş ve mağlup etmeyi başarmıştır. Bundan sonra Gazne'ye gelerek Gazne hâkimi olarak görünen Ebu Bekir Levik'i mağlup ederek Gazne

⁶⁸ Ahmed b. Yayıâ el Belâruzî, *Fütûhu'l Büldân*, Tercüme: Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul 2003, s. 501.

⁶⁹ Salim Cöhce, "Gaznelilerin Hindistan Hakimiyetleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, s. 552.

⁷⁰ Cöhce, 2002, s. 522.

⁷¹ Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti: Gazneliler*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014. s. 94; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 13.Baskı, Ankara 2015, s. 177.

⁷² Hamdullah Mustawfi-i Qazwini, *The Tarikh-i Guzida*, (Trans: Edward G. Browne), London 1913, s. 78.

⁷³ Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkâre'î, *Mec-ma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)*, Çev: Fahri Unan, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2018, s. 24.

kalesini ele geçirmiştir.⁷⁴ Levik ve oğlu Hindistan'dan topladığı bir ordu ile Alptegin'e karşı harekete geçmişse de başarısız oldu. Alptegin baba ve oğlu başta olmak üzere çok sayıda kafiri öldürdü. Gazne ve Kabil'in yanı sıra çok sayıda vilayeti Gazne memleketine dahil etti.⁷⁵ Böylece Gazneliler Devleti'nin temelleri Gazne merkezli olarak atılmıştır.

Devletin başkenti olan Gazne⁷⁶ şehrinden hareketle literatüre Gazneliler Devleti olarak geçen bu devlet, kaynaklarda “Yeminiler veya Sebükteginiler” olarak da zikredilmektedir.⁷⁷

Gazne, Kabil ve civar bölgelerdeki birçok toprağı kendisine bağladıktan sonra artık 85 yaşına gelen Alptegin, ölmeden evvel yerine geçecek olan oğlu İshak'a nasihatler vererek, hazine, ordu ve toprakları kendisine bırakmıştır. Çok geçmeden de 993 senesinde vefat etmiştir.⁷⁸ Alptegin'in ölümünün ardından oğlu Ebu İshak İbrahim tahta geçmiştir. Bu dönemde Levik Hanedanı elden çıkardığı Gazne'den kolay kolay vazgeçmemiştir. Levikler yeniden bir harekât sonucu Gazne'yi ele geçirdilerse de Samanilerin desteğini alan İbrahim, Gazne şehrine yeniden hâkim olmuştur. Bir süre sonra İbrahim ölmüş ve yerine veliaht olarak göstereceği oğlu olmadığından dolayı Türk kumandanlarından Bilge Tegin

⁷⁴ “Kabil amirinin oğlunun damadı olan Levik hâkimiyetindeki Gazne'ya ilerledi. Levik, Alptigin'i şehrin dışında karşılayıp onunla çarpışınca, Kabil amirinin oğlu ikinci kez esir alındı; Levik ise bozguna uğrayarak oralardaki bir şehre çekilmek zorunda kaldı. Alptigin şehri kuşatarak kapısının önünde karargâhını kurdu. Zâbulistân ahalisi Alptigin'den dehşet derecede korkmaktaydılar. Alptigin tellal çağırarak, “Kendi adamlarına, hiçbir askerinin kimsenin hakkına tecavüz etmemesini, aldıkları şeyin bedelini altın olarak ödemelerini, aksi takdirde ol kişiyi cezaya çarptıracağımı.” ilan etti. Gazne halkı Alptigin'in sağladığı asayiş ve adaleti görünce, “İster Türk olsun ister Tacik, bize malımızı canımızı, çoluk çocuk ve kadınlarımızı işte böyle kollayacak adalet ve insaf sahibi bir padişah gerektir.” deyip şehrin kapısını açarak Alptigin'in huzuruna geldiler. Bu olay üzerine bir kaleye kaçmak zorunda kalan Levik 20 günün sonunda kaleden çıkarak Alptigin'in yanına vararak affını dileyince Alptigin ona hilat vererek Gazne'yi kendine yurt belleyip kimseyi incitmedi.” Bkz. Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, (Çev: Mehmet Taha Ayar), V. Basım, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2010, s. 162.

⁷⁵ Muhammed-i Şebânkâre'i, *a.g.e.*, s. 30.

⁷⁶ Havası temiz ve suyu tatlı olan Gazne'de hastalık pek nadir görülür. Yılan, akrep gibi haşeratlar barındırmaz. Gazne şehrinden cesur ve kahraman hükümdarlar çıkmış, bu kahramanlar Hindistan gibi devasa bir coğrafyaya saldırılar düzenleyerek İslamiyet'in savunuculuğunu yapmışlardır. Gazne, Sind'e komşu bir şehir olarak görülür. Hatta kimilerinin söylediğine göre Sind'e bağlı olarak idare edilmektedir. İbn Havkal, Gazne'nin üçüncü iklimde bulunduğu ve Sind içerisinde yer aldığını söyler. Bkz. El Ömeri, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, (Çev: Ahsen Batur), II. Baskı, Selenge Yay., İstanbul 2014, s. 105.

⁷⁷ Erdoğan Merçil, *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti: Gazneliler*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014, s. 93.

⁷⁸ Nurullah Soyler, *Şebânkâre'nin Mecmau'l- Ensâb Fi't-Tevârih Adlı Eseri (Çeviri ve Değerlendirmesi)*, Erciyes Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2018, s. 24.

geçmiştir. Bilge, Gerdiz kalesi kuşatması sırasında ölünce yerine bir diğer Türk kumandanlardan olan Böri Tegin geçmiştir. Ancak O, Gazne'ye pek başarısız bir saltanat devri yaşattıktan sonra görevden alınarak yerine Alptegin'in en iyi adamlarından Sebük Tegin getirilmiştir.⁷⁹ Pendnâme'den yola çıkarak Sebüktegin'in Türkistan coğrafyasında bulunan Barshanlılar kabilesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Babası Cûk isimli biri idi. Cûk'un üçüncü çocuğu olan Sebük Tegin, 12 yaşındayken Tuhsiler⁸⁰ adında bir Türk boyu tarafından esir edilmiş, 3-4 yıl esir kaldıktan sonra Semerkand'ın Çaç isimli bir şehirden Nasır-ı Çaçi adında bir tüccar tarafından köle olarak satın alınmıştır. Ancak 3 yıl kadar sürecek olan bir hastalığa yakalandığı için Nasır, onu köle olarak bir başkasına satamamıştır. Hastalıktan kurtulup, tamamen iyileştikten sonra da Nasır-ı Çaçi tarafından Alptegin'e satılmış, Alptegin, Sebüktegin'i beğenerek diğer gulamlarının başına geçirmiştir.⁸¹

Sebüktegin, Alptegin'in himayesinde Toharistan eyaletine tayin edilmiştir. Bir müddet sonra güçlenen Sebüktegin, Gazne'ye yönelerek Zavulistan adlı mıntıkayı fethetti. Akabinde de Gazne'yi, Emir Eruk hakimiyetinden alarak, buraya hâkim olmuş⁸², ardından da Gazne'den bir ordu sevk ederek Zemin Daver, Bamiyan, Zemin Kusdar, Gur ve Toharistan'ın tümünü zapt etmiştir.⁸³ Böylesine zor bir serüvenin ardından Sebüktegin, nihayet Gazne tahtına hâkim olmuştur.

Sebüktegin'in⁸⁴ Gazne tahtına geçmesi ile ilk işlerinden biri de Hindistan üzerine sefer hazırlığına girişmek olmuştur.⁸⁵ Bu sefer ile Hindistan'a girerek, din düşmanı olarak gördüğü Hintlileri hizaya getirmek, putları yıkarak İslam'ı buraya

⁷⁹ Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *DİA*, XIII, s. 481.

⁸⁰ İli Irmağı mıntıkasında hayatlarını idame ettiren Tuhsiler'in batı hududları Çu Irmağı'na kadar uzanmakta idi. Ayrıca onlar, Karluklar'ın bir alt boyu olarak da görülmekte idi. Tuhsiler, Hududül Alem'de Tuhs, Mervezi ve Kaşgarlı Mahmud'un eserlerinde Tuhsi şeklinde karşımıza çıkar. Bkz. Ahmet Taşağıl, *Eski Türk Boyları -Çin Kaynaklarına Göre-*, Bilge Kültür Sanat Yay., 1. Basım, İstanbul 2016, s. 141.

⁸¹ Erdoğan Merçil, "Sebüktegin'in Pendnamesi (Tanıtma, Farsça Metin ve Türkçeye Tercümesi)", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C. VI, Cüz. 1-2, İstanbul 1975, s. 227-229.

⁸² Minhacı-i Sirac el Cûzcanî, *Tabakat-ı Nâsirî*, (Çev: Erkan Göksu), TTK Yay., Ankara 2015, s. 25-26.

⁸³ Cûzcanî, 2015, s. 27-28.

⁸⁴ Samani emirlerinden Alptekin'in kölelerinden olan Sebüktegin, devlet kademesinde önemli görevlere kadar yükseldikten sonra Gazne tahtından bulunan Börítegin'in başarısız yönetimi üzerine ileri gelen beyler tarafından Gazne tahtına getirilmiştir. O, bağımsız Gazneliler Devleti'nin asıl kurucusu olarak gösterilmektedir. Bkz. Erdoğan Merçil, "Sebüktegin", *DİA*, XXXVI, s. 262.

⁸⁵ Al Utbi, *The Kitab-ı Yamini, Historical Memories of The Amir Sabaktagin and The Sultan Mahmud of Ghazna*, (Trans: James Reynolds), London 1958, s. 23.

hâkim kılmak amacı ile bu coğrafyayı Darü'l-gazve bölgesi ilan etmiştir.⁸⁶ Sebüktegin, düzenlediği sefer sonucunda Hinduşahi hâkimi Caypal'ı yenerek, esir almış ancak Jaypal'ın haraç ödeme taahhütü vermesi üzerine onu serbest bırakmıştır.⁸⁷ Bu zaferin ardından ganimetin yanı sıra ordusuna da asker kazanarak, Hindistan içlerine doğru genişlemeye başlamıştır.⁸⁸ Zamanla sınırlarını genişleten Sebüktegin, her ne kadar Gazneliler Devleti'nin bağımsız hükümdarı olarak görünüyorsa da aslında Samanilere bağlı olarak yönetimini devam ettirmiştir.⁸⁹

Sebüktegin'in ölümünün ardından iki oğlu arasında taht kavgası çıkmış, sonrasında ise Gazneli Mahmud⁹⁰, Gazneliler Devleti'nin hükümdarı olmuştur. İslam hükümdarları arasında Halifelik makamınca Sultan unvanı⁹¹ ile hitab edilen ilk kişi olan Gazneli Mahmud dönemiyle, devlet adeta altın çağ yaşayacak ve Hindistan üzerine hem bu ülkeyi fethetmek hem de İslamiyet'i yaymak adına 17 sefer düzenlenecektir.

Türk-İslam dünyasında çok mühim bir konumda bulunan Gazneli Mahmud, bugün dahi Hindistan'da İslam dininin mevcudiyetinin temel unsuru olarak gösterilmektedir. O'nun sayesinde Hindistan'da İslamiyet, hoşgörü anlayışına dayalı olarak halka benimsetilmiştir. Kendi devletinden sonra Hindistan'da Gurlular, Delhi Türk Sultanlığı ve Bâbürlüler Devleti'ne bu topraklarda İslamiyet'i bir miras olarak bırakmış, o mirası alan bu iki Türk devleti de İslamiyet'i doruk noktalara kadar ulaştırmayı başarmışlardır.

⁸⁶ Muhammed bin Havendşah bin Mahmud Mirhand, *Gazneliler: Ravzatu's-Safa*, (Tercüme ve Notlar: Erkan Göksu), Kronik Yay., İstanbul 2017, s. 31.

⁸⁷ Hamdullah Mustawfi Qazwini, *The Tarikh-i Guzide*, s. 78.

⁸⁸ Soylar, *Şebânkâreî'nin Mecmau'l-Ensâb Fi't-Tevârih Adlı Eseri (Çeviri ve Değerlendirmesi)*, s. 37; Salim Cönce, "Gaznelilerin Hindistan Hakimiyetleri", *Türkler Ansiklopedisi*, s. 522.

⁸⁹ Hanefi Palabıyık, "Yeni Bir Türk İslâm Devleti Modeli Olarak Gazneliler", *Türkler Ansiklopedisi*, s. 91.; Tarih-i Yemini'de Sebüktegin'in Samani emiri İsmail'den uzaklaşarak, bağlılığını terk ettiği zikredilmektedir. Bkz. Al Utbi, 1958, s. 26.

⁹⁰ Kasım 971 tarihinde Buhara'da doğan Mahmud, Sebüktegin'in oğludur. Henüz gençlik dönemlerinde devlet kademesinde görev aldı. Babası Sebük Tegin ile birlikte savaşlara katılarak büyük tecrübeler elde etti. Samani emirlerinden II. Nuh'un hizmetinde orduda görev aldı. Gösterdiği başarılar üzerine Horasan ordusu kumandanı olarak tayin edildi. Sebüktegin'in ölümünden sonra da İsmail ile taht mücadelesi vererek, neticesinde Gazneli Devleti tahtına çıktı. Bkz. Erdoğan Merçil, "Mahmud-ı Gaznevi", *DİA*, s. 362.

⁹¹ Cuzcani, *Tabakat-ı Nâsirî*, s. 30.

Gazneli Mahmud, dinsiz ve putperest yapıyı kırmak için Hindistan'da İslamiyet'i yaymak adına yemin ettiği gün ile Halife'den hükümdarlığı için tasdik aldığı gün aynıdır.⁹²

Bu uğurda Hindistan'a ilk seferini 1001 yılında düzenlemiştir. Hindu race Caypal ile mücadele ettikten sonra galip gelmiş, Caypal, mağlup bir hükümdar olarak Mahmud tarafından kendi ülkesine gönderilmiştir. Gazneli Devleti bu seferden çok büyük ganimet elde eder. Bu zafer Zeynü'l Ahbar'da şu şekilde geçmektedir: “*Gaznîn'den Hindîstân'a büyük ordusu ile gitti. Perşâver şehrine 10 bin Gâzî ile indi, Hindîstân Şâhı Caypâl, Mahmûd'un ordugâhını vurmaya denk 12 bin süvari ve 30 bin piyade ve 300 fîli savaşımaya getirmişti. Sonra saflara çekildiler ve savaş başladı. Allah Azze ve Celle Müslümanlara yardım etti, Emîr Mahmûd Rahimellâh zafer kazandı ve kâfirler perişan oldular Müslümanlar savaş meydanında beş bin kâfiri öldürmüş idiler. Caypâli oğullarından ve kardeşlerinden on beş kişi ile esir aldılar. Maldan giysiden ve bineklerden pek çok ganimet ele geçirdiler. Caypâl'in boynunda altın ve mücevher bir kolye vardı, görüş ehli ona 180 bin dinar kıymet verdiler. Diğer Hint Albaylarının boyunlarında bunun gibi kıymetli kolyeler bulunuyordu*”.⁹³

Seferin ardından Mahmud, Hint ülkesine bir sefer daha tertiplemeyi planlamış ve Gazneli ordusu, Vayhand istikametinde yola çıkmıştır. Zorlu bir mücadelenin ardından silah zoruyla Vayhand fethedildi. Gazne ordusunun önünden kaçan Hindu zümrelerinin yakalanması için Sultan Mahmud, onlar üzerine ordu sevk etti ve onlara ağır bir darbe vuruldu. Bundan sonra Mahmud, muzaffer bir şekilde Gazne'ye dönmüştür.⁹⁴

Gazneli Mahmud bu sefer ile birlikte Gazi unvanını almıştır.⁹⁵ Bhati'ye⁹⁶ karşı düzenlenen ikinci Hint seferi ile Gazneli Mahmud, buranın hükümdarı Baci Ray'ı mağlup etmiştir. Bölgede camiler yaptırdıktan sonra İslam dininin yayılması

⁹² Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, (Çev: Latif Boyacı), İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 12.

⁹³ Filiz Akçay, *Ebu Said Abdullah Dahhak b. Mahmud Gerdizi'nin "Zeynü'l-Ahbar" Adlı Eserinin Tahiriler, Saffariler, Samaniler ve Gazneliler ile İlgili Bölümlerin Türkçe Tercümesi ve Değerlendirmesi*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2015, s. 105.

⁹⁴ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fit Tarih*, s. 141.

⁹⁵ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 140.

⁹⁶ Günümüz Uc ya da Batin bölgesi olabilir.

adına buraya din adamları gönderilmiş, bundan sonra bu ülke üzerine çok sayıda seferler düzenlenmeye devam edilmiştir.

Gazneli Mahmud'un Hindistan'a düzenlediği 17 seferden en önemlisi olarak 16. sefer gösterilmektedir. Bu sefer Somnat zaferi olarak da tarihi kayıtlara geçmiştir. Hintlilerin kabesi ve kiblesi olarak bilinen Somnat'a yapılacak sefer Gazneli Mahmud için büyük önem arz etmiştir. Buraya girdiğinde gördükleri karşısında iğrenmiş, putları yıkmış, burada bulunan bir genelevi de yerle yeksan etmiştir. Somnat zaferi neticesinde Mahmud, yıkılan putların yerine camiiler inşa ettirmiş, seccadesini sererek şükür namazı kılmıştır.⁹⁷ Gazneli ordusu önünde perişan olan Hindular, çok büyük bir hezimete uğramış, 50 bin kadar Hindu bu sefer sonucunda öldürülmüştür. Ayrıca sefer sonrasında hayatta kalmayı başaran bir kısım Hindu askerler, Gazneli ordusu tarafından takip edilerek deniz kıyısında yakalanmış ve boğularak öldürülmüşlerdir.⁹⁸ Bu zafer ile Mahmud büyük ün ve prestij kazanmış, İslam dünyasında kahraman olarak görülmüştür. Abbasi halifesince Gazneli Mahmud ve ailesine şeref unvanları verilmiştir.⁹⁹

Gaznel Mahmud, Hindistan üzerine düzenlediği seferler neticesinde ele geçirdiği yerlerde Hindulara karşı iyi davranarak, dinlerini diledikleri gibi yaşamalarına da imkân sağlamıştır. Kimsenin inancına karışılmadan İslamiyet'i, hoşgörü politikası ile bu topraklara yerleştirmeyi başarmıştır.

Gazneli Mahmud'un Hindistan üzerine düzenlediği tüm bu seferleri Salim Cöhçe şu şekilde yorumlamaktadır: *"Hindistan'ın her dönemde bir servet ve köle kaynağı olarak görüldüğü doğrudur. Ancak, belki şaşılacak bir hadise, ama bu ülkede İslamiyet en güçlü şekilde Gazneli Mahmud'un seferleri esnasında yayılmış ve Bengale hariç o devirde ulaşılan sınırların dışına da hiçbir zaman çıkmamıştır. Dolayısıyla bu seferler, bugünkü Hindistan'ın demografik yapısını daha o zamanlar değiştirip yeniden şekillenmeye zorlarken, önceleri aynı bölgede temasa geçtiği bütün kültürleri yutan Hinduizm'i de bu defa Türk kültürü karşısında aciz kalmaya mahkûm etmiştir. Buna rağmen Mahmud'un Hindistan'da Kuşan ve Aklunlar gibi*

⁹⁷ Soylar, *Şebânkâreî'nin Mecmau'l-Ensâb Fi't-Tevârih Adlı Eseri (Çeviri ve Değerlendirmesi)*, s. 53; Wolseley Haig, *The Cambridge History of India*, Vol. III, Cambridge At The University Press, 1928, s. 22-23.

⁹⁸ Muhammed Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge At The University Press, 1931, s. 117-118

⁹⁹ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 47.

bir imparatorluk kurmaya teşebbüs etmemesi, bölgede Türk hakimiyetinin esaslı bir şekilde tesis edilmesini belki de yüz elli yıl geciktirmiştir. Ama bu ülkede daha sonra hakimiyet kuracak olan Türklere sonuçlan kalıcı bir şekilde nasıl hareket edileceğine dair ilk örnekleri gösteren de yine Gazneli Mahmud olmuştur.”¹⁰⁰

Gazneli Sultan Mahmud’un Hint ülkesini zapt ettikten sonraki durağı Irak oldu. Buraları idaresini oğlu Mesud’a bıraktıktan sonra Emîrû’l-mü’minînîn fermanı üzerine Gazne’ye döndü. Bir gece rüyasında Hz. Peygamberi görmüş¹⁰¹ ve çok geçmeden 31 yıllık saltanatının ardından Gazne’de 1030 senesinde, 61 yaşındayken vefat etti.¹⁰² O’nun ölümünün ardından Sultan Mesud, Gazne tahtına geçmiştir. Ancak O’nun döneminde devlet zayıflama emareleri göstermiş, 1040 yılında yapılan Dandanakan Savaşı ile de çöküşe geçmiştir. Neticede ise Gurluların Gazne’ye hâkim olmaları ile Gazneliler Devleti dönemi bitmiş, bir diğer Türk devleti olan Gurlular, Hindistan’da boy göstermişlerdir.

Gazneliler devrinde Farsça önemli bir konuma ulaşmıştır. *Şahname* bu dönemde Firdevsi tarafından yazılarak Sultan Mahmud’a takdim edilmiştir. Utbi tarafından kaleme alınan Tarih-i Yemini adlı eser ve yine Biruni’nin *el-Asarül-Bakiye*’si de bu dönemde yazılmıştır.¹⁰³

1.4. GURLULAR

Afganistan’ın dağlık bölgelerindeki Garcistan, Herat, Garmsir, Kabil-Kandahar ile çevrelenmiş coğrafyada ortaya çıkan ve bu mntıkanın adına nisbetle “Gurlular” olarak anılan bu topluluk¹⁰⁴, Şensâbaniler olarak da bilinmektedir.¹⁰⁵ Gazneliler’in ardından Afganistan ve Hindistan başta olmak üzere hakimiyet sürmüşlerdir. İstahri, Gur bölgesi için “*Gûr dağlık bir arazidir ve bu dağlar Darü’l-İslâm’i her yönden kuşatır. Neferrâ dışında kalan yerler küfür diyarıdır. Dilleri diğer Horasan dillerinden farklıdır. Sınırlarının üçte biri Horasan yönündedir.*

¹⁰⁰ Salim Cönce, “Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan’da Türk Varlığı”, *Erdem Dergisi*, C. 9, S. 27, s. 987.

¹⁰¹ Hamdullah Mustawfi Qazwini, *The Tarikh-i Guzide*, s. 80.

¹⁰² Cüzcani, *Tabakat-ı Nasırı*, s. 35.

¹⁰³ Şahin, 2020, s. 70.

¹⁰⁴ Neslihan Durak, 2000, s. 65.

¹⁰⁵ Hz. Ali devrinde İslam ile tanışmış olan Şensab, Gurluların atası olarak zikredilmekte ve bundan dolayı Gurlulara “Şansabaniyan/Şensabaniler” denilmektedir. Bkz. Ergin Ayan, “Sultan Sancar ve Gurlular”, *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri Bildiri Kitabı*, Konya 2019, s. 180; İqtidar Husain Siddıqui, “Gurlular”, *DİA*, XIV, s. 207.

*Bunun dışında Sicistan taraflarında da sınırı vardır. Gûrlu köleler Herât, Sicistan ve havalisine getirilir” demektedir.*¹⁰⁶

Gurluların kökenine dair farklı malumatlar bulunmaktadır. Onların Fars, Arap, Türk, Hint ve Afgan olduğu görüşleri mevcuttur. Bu hususta Ergin Ayan, batılı araştırmacılardan Briggs’in, *Tarih-i Ferište*’yi İngilizce neşrinden sonra, Gurlular üzerine araştırma yapan herkesin bu çeviriye dayanarak onların kökenleri hakkında hep aynı şeyleri tekrar ettiklerini ayrıca çeviride kasıtlı olarak Gurlulardan Afgan olarak bahsedilerek, Türklüklerine şüphe düşürülmeye çalışıldığını vurgulamaktadır.¹⁰⁷

Batılı araştırmacılardan Bosworth, 1010 yılında Sultan Mahmud’un Gûr bölgesine düzenlediği seferden bahsederken Gûr lideri Muhammed Surî’nin Hindu olduğu hakkında bilgilerin mevcut olduğundan söz etmektedir.¹⁰⁸ Dolayısıyla Gurluların Hindu oldukları görüşünü savunmaktadır.

Cüzcani, Gurluların Arap soyundan geldiklerini, bundan dolayı kendi aralarında sürekli çatışmaların olduğundan söz etmiş¹⁰⁹, Gurluların soyunun Zahhak¹¹⁰ isimli birinden geldiğini öne sürmüştür. Bundan mütevellit Cüzcani, Gurluları Arap soylu olarak görmektedir.¹¹¹ Ancak her ne kadar Arap olarak görülüyor olsa da İran efsanelerinin anlatıldığı kaynaklarda Zahhak, İran’ın efsanevi atalarından biri olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla Zahhak’ın Farsi olarak

¹⁰⁶ İstahri, *Kitâbü’l-mesâlik ve’l-memâlik*, Çev: Murat Ağarı, *Ülkelerin Yolları*, İstanbul 2015, s. 240.

¹⁰⁷ Ergin Ayan, “Gurluların Menşei Meselesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 16, Kış 2011, s. 39; El-Esterâbâdî, *Târih-i Firişte (Gülşen-i İbrâhîmî)*, Çev: John Briggs, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India: Till the year A.D. 1612*, Lahore 2004, s. 96.

¹⁰⁸ C.E. Bosworth, “The Early Islamic History of Ghur”, *Central Asiatic Journal*, Vol. 6, No. 2 (June 1961), s. 116-133.

¹⁰⁹ Cüzcani, *Tabakat-ı Nasiri*, I, (İng. nşr. Raverty), London 1881, s. 335.

¹¹⁰ Şahnâme’ye bakıldığında Zahhak’ın İran padişahlarından Çemşid’in oğlu olduğu görülmektedir. Babasının ölümünün ardından saltanatı 1000 yıl kadar sürmüştü idi. Bkz. Firdevsi, *Şahnâme*, Çev: Necati Lugal, Kabalcı Yay., İstanbul 2013, s. 78; Araplar tarafından Zahhak olarak isimlendirilen bu kişi hakkında Habib bin Evs, “Onun eriştiği derece ve servetlere, dünyada Firavun ya da Haman erişmemiştir”, demektedir. Ayrıca Zahhak’ın Arap ve Fars milletinden olduğu bilgisinin yanı sıra Yemenliler de Zahhak’ın kendilerinden olduklarını vurgulamışlardır. Hatta bir rivayete göre Zahhak, Yemenlilerden bir kızla evlenerek Yemen hükümdarı bile olmuştu. Yemenliler onun asıl adının “Alvan b. Zahhâk b. Ubeyd b. Uveyc” olduğunu zikretmişlerdir. Farslara göre nesebi “Biyurasp b. Ervendasp b. Ziynek b. Verveşek b. Taz. b. Fervak b. Siyemek b. Mişa b. Kiyumers’tir. Ancak Zahhak’ın adı ise “Zahhak b. Endermasp b. Renhedar Cenderyesne b. Tac b. Feryak b. Sahmek b. Mazi b. Kiyumers”. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, C. I, Çev: Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 256-257.

¹¹¹ Cüzcani, 1881, s. 300-301.

görülmesi ve bundan mütevellit Gurluların da Fars kökenli olarak nitelendirilmesi pek tabii olmuştur.

Gurluların Türk olduklarına ilişkin çeşitli görüşler mevcut olmakla birlikte hiçbir ana kaynakta Türk oldukları doğrudan bir şekilde zikredilmemiştir.¹¹² Z. V. Togan, Oğuz destanında Oğuz'un Hint seferinden döndüğü sırada Gur memleketine geldiğini, oradan Bulgar ülkesine gittiğini ve Semerkand'a döndüğünde Uygur reisi tarafından karşılandığını, dolayısıyla da Gurlar ve Uygurların aynı vakitte zuhur ettiklerinden bahsetmiştir. Togan, bu açıklamalarından sonra Afganistan'da varlıklarını sürdüren Gurluların rivayetlere göre Türk olduklarını belirtmiştir.¹¹³

Oğuz Destanı'nda, Türk boylarından ilki olan Karlukların, Afganistan'daki Gur bölgesine yerleştikleri yazmaktadır. Oğuz Kağan, kuzey bölgelerinde Gur, Garcistan ve çevre bölgelere elçiler göndererek, vergi vermeyi kabul etmelerini istemiş, Gur hükümdarı gelen elçileri fevkalade bir üslup ile karşılamış, Oğuz'a her yıl düzenli vergi vermeyi kabul etmiştir. Gur hükümdarı, bölgelerinde düşmanın çok olduğunu söylemiş, bunun üzerine Oğuz, seçkin askerlerinden bir kısmını Gur ülkesine göndermiş, “*eğer İl olup itaat ederlerse iyi, yoksa onlarla savaşınız*” şeklinde de telkinde bulunmuştur. Bunun ardından da bütün Gur, Garcistan, Kabil vilayetleri İl yapılarak, zapt edilmiştir.¹¹⁴

Oğuz, sefer dönüşü yolu kısaltmak için Gur ve Garcistan üzerinden yola devam edilmesini istemiş, ancak buraya ulaşınca yoğun kar yağışı nedeni ile hareket kısıtlı hale gelmişti. Bu sırada birkaç aile hava koşulları nedeniyle gruptan kopmuş, Oğuz, bu ailelerin burada bırakılarak yola farklı bir güzergahtan devam edilmesini istemiştir. İşte bu kalan ailelere de Oğuz tarafından yoğun kar yağışı dolayısıyla “Qarlug” yani Karluk ismi verilmiştir. Karluklar, Oğuz neslindedir.¹¹⁵ Vaktiyle de Gurluların bölgesinde ikamet etmişlerdir. Bu gelişmeler her ne kadar destansı bir anlatım olsa da olayların değerlendirilmesi ve anlaşılması bakımından oldukça mühimdir.

¹¹² Ayan, “Gurluların Menşei Meselesi”, s. 44.

¹¹³ Z. V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Enderun Kitabevi, I, İstanbul 1981, s. 148.

¹¹⁴ Zeki Velidi Togan, *Reşideddin Oğuznamesi: Tercüme ve Tahlili*, Enderun Yay., İstanbul 1982, s. 22.

¹¹⁵ Z. V. Togan, *Reşideddin Oğuznamesi*, s. 47.

Soyları ve Türklüğü hakkında detaylıca malumat verdiğimiz Gurlular'ın resmi kurucusu olarak Seyfeddin Gûri gösterilmektedir. Seyfeddin Gûri, Gazneliler Devleti hükümdarı Behram Şah'ı mağlup edip, "sultan" unvanı almıştır. Akabinde 1148 yılında Gazne şehri Seyfeddin Gûri tarafından ele geçirilmiştir.¹¹⁶ Ancak onun hükümranlığı uzun sürmemiş, 1149 yılında vefat etmiştir. Kendisinden sonra tahta Alaeddin Hüseyin Cihansûz geçmiştir. Başarılı bir saltanatın ardından 1161'de ölünce oğlu Sultan Seyfeddin Hüseyin tahta çıkmıştır. O, Oğuzlarla mücadelelere girişmiş, ancak 1163 tarihinde Oğuzlara karşı başlattığı sefer esnasında öldürülmüştür. Ardından Gurluların başına Gıyaseddin (Şemseddin) Muhammed geçecektir. Alaeddin Hüseyin'in ölümünden sonra Gazne, Oğuzlar tarafından ele geçirilmiştir. İbnü'l-Esîr, Oğuzların, Gazne'yi ele geçirmelerinden sonra bölge halkına zulüm ve işkence yaptığını, şayet halka iyi davranarak gönüllerini kazansalardı, uzun yıllar Gazne'de Oğuz hakimiyetinin sürdürülebileceğinden bahsetmektedir.¹¹⁷ Gıyaseddin Muhammed zamanında da Oğuzlar'ın Merv, Belh, Herat ve Serahs bölgelerine hâkim oldukları görülmektedir.¹¹⁸ Bu dönemde kuvvetli Oğuz birlikleri daha da ileri giderek yönünü Gur ordusu üzerine çevirmiş, Gurluların hükümdarlık "alemini" ele geçirmişlerdir. Ancak Gurlu askerleri kendi devletlerinin hükümdarlık alemlerini Oğuzların tarafında görünce onların üzerine taarruz ederek, Oğuzlara ağır bir darbe vurmuş, çok sayıda Oğuz, katledilmiştir.¹¹⁹

Gurluların önemli hükümdarlarından Sultan Gıyaseddin (Şemseddin) Muhammed döneminde Germsîr ve Zemindâver mıntıkları ele geçirildikten sonra Herât ve Sistân'a hâkim olunmuş¹²⁰, ardından kardeşi Muizziddîn (Şehâbeddîn) Muhammed'e Cerum ve Tekinabad bölgelerinin idaresi verilmiştir. Daha sonra Sultan Gıyaseddin (Şemseddin) Muhammed Gazne'yi, Gazneliler Devleti'nin son padişahı Hüsrev Melik'ten alarak Gurluların saltanat merkezi haline getirmiştir.

¹¹⁶ İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi: el-Kamîl fi't-Tarih*, IX, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 199.

¹¹⁷ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, s. 222.

¹¹⁸ Ergin Ayan, "Nişâbûr Melikliği", *Bozkırdan Batıya Prof. Dr. Hüseyin Salman'a Armağan*, Editör: Güler Yarcı, Epsilon Yayınları, İstanbul 2017, s. 125.

¹¹⁹ Cüzcanî, *Tabakat-ı Nasîri*, I, (İng. nşr. Raverty), London 1881, s. 377-378; Ergin Ayan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Oğuz İsyanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2007., s. 144.

¹²⁰ Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkâre'î, *Mec-ma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)*, Çev: Fahri Unan, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2018, s. 111.

Gıyaseddin, Gazne'nin yönetimini de Muizziddîn (Şehâbeddîn) Muhammed'e bırakmıştır.¹²¹

Muizziddîn (Şehâbeddîn) Muhammed, hükümranlığı süresince Harezmsahlar ile çok sayıda mücadeleye girişmiş, Hindistan ve Afganistan'da Gur egemenliğinin temellerini atmıştır. Gurlular, Sultan Muizziddîn Muhammed Gûri'nin yönetiminde Hindistan'a ilerlemişlerdir. Muizziddîn liderliğindeki Gurlular Hint dağlarına hâkim olmuş, 1183 yılında da Lahor, Muizziddîn tarafından zaptedilmiştir.¹²² Sonraki yıllarda, Hindular tarafından yönetilen bu topraklarda Hindu racalarla mücadeleye girilmiş, 1191 yılında Tarain Savaşı¹²³ gerçekleşmiştir. İlk karşılaşmada Gurlu ordusuna mensup subaylar kaçıp, Sultan Muizziddîn yaralanınca Gurlular geri çekilmiş, yeni bir yapılanmanın ardından Hindulara karşı ikinci bir taarruza girişilmiştir. Neticesinde ise Gurlular galip gelerek, Kuzey Hindistan'da egemen olmayı başarmışlardır. Gurlular adına ilerleyen Türk komutanlar tarafından Hindistan'ın kuzeyindeki şehirler ve bölgeler Gur hakimiyeti altına alınmıştır.¹²⁴

Tarihler Ocak 1203'ü gösterdiğinde Sultan Muizziddîn Muhammed'in kardeşi Sultan Gıyaseddin Muhammed ölmüş ancak vefat haberi ahâlîde bir karışıklık meydana getirmemesi için gizli tutulmuştur.¹²⁵ Bu gelişmenin ardından Gurlu tahtına Tarain Savaşı'nın galibi Muizziddîn (Şehabeddin) Muhammed geçmiştir. O, Gurluların egemenliğini Hindistan içlerine kadar ilerletmiş, Pencab'ı ele geçirmiş, ardından da 1186 tarihinde Gazneliler Devleti'ne resmen son vermeyi başarmıştı.¹²⁶

Sultan Muizziddîn (Şehabeddin) Muhammed döneminde Harezmsahlar ile şiddet seviyesi yüksek mücadeleler baş göstermiştir. İlk olarak Merv'i,

¹²¹ "O dönemde Gür hükümdarı Gıyasü'd-din, Gazne'yi saltanat merkezi yaptı. 1187 yılına kadar, her yıl Hindistan hududuna ordu çekiyordu. Lahor'u ele geçirdi. Gazneli padişahı Hüsrev Melik eman için Gıyasü'd-din'in huzuruna çıktı. Gıyasü'd-din ise onu Gazne'ye gönderdi. Sonrasında tüm Gazneliler, Gurluların eline düştü. Hepsine yokluk ve ölüm şerbeti tattırıldı. Böylece Sebüktegin hânedânının izleri silinmiş oldu. O şevket sahibi padişahlardan, bu hikâyeden başka bir şey kalmadı. "Ey basiret sahibleri ibret alın". Bkz. Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmud Mîrhand, *Ravzatu's-Safâ (Mülûk-i Gazneviyye)*, Tercüme ve Notlar: Erkan Göksu, Kronik Yay., İstanbul 2017, s. 169; Ayan, *a.g.e.*, s. 144; Vural Öntürk, *Gurlular*, Selenge Yay., İstanbul 2020, s. 59-60.

¹²² İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, s. 222-223.

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM, Ankara 2000, s. 72-73.

¹²⁴ S. Lane Poole, *Mediaeval India Under Mohammedan Rule 712-1764*, London 1903, s. 51-53.

¹²⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 155.

¹²⁶ Abdullah Sirhindî, *Târîh-i Mübarekşahî*, Çev: Henry Beveridge, Delhi 1986, s. 7.

Harezmşahlardan alarak buraya Gurlu kumandanların en ünlüsü olan İbn Çurbek'i bırakmıştır. Harezmşah Sultan Muhammed, Horasan ve çevresini yeniden ele geçirmek için harekete geçince, Merv'de bulunan Gurlu kumandan İbn Çurbek, Harezmşah ordusu tarafından mağlup edilmiştir. İbn Çurbek'in kellesi alınarak da Harezm'e gönderilmiştir. Sonrasında yoluna devam eden Harezmşah ordusu Gurluların Horasan istikametindeki en büyük üssü olan Herat'ı ele geçirmiştir. Bunun üzerine Şehabeddin Muhammed, Gazne'den ayrılarak Harezm'e doğru büyük bir ordu ile harekete geçmiş, Gurlu ordusu Harezmşahları adeta ezerek, katletmiştir.¹²⁷ Sonrasında ise Harezmîlerin payitahtı olan Gürgânc kuşatılmıştır. Ancak Karahitayların desteğini alan Harezmşahlar, 1204 yılında Gurlular üzerine akın etmiş, Gurlular karşısında galip gelerek şehrin müdafaasını başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir.¹²⁸ Gurlu ordusu çok ağır kayıplar verdikten sonra Harezmşahlar ile Gurlular arasında zorunlu da olsa bir sulh temin edilmiştir. Şehabeddin Muhammed, Hindistan'a dönmek zorunda kalmıştır. Ancak sulhden iki ay sonra Gurlular yeniden Harezmşahlar'a taarruzda bulunmuş ve bozguna uğratılmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken (Şehabeddin) Muhammed, Şaban ayının ilk gecesi (1206) Hindistan'da Demîl olarak adlandırılan mıntıkada yatsı namazı kıldığı sırada öldürülmüştür.¹²⁹

Sultan Muizziddîn'in ölümünün ardından Gurlular, eski gücünden yoksun kalmış ve ele geçirdikleri yerleri birer birer kaybetmeye başlamışlardır. İndus'a kadar olan saha artık Harezmşahların, Kuzey Hindistan ise Kutbeddin Aybeg'in egemenliğine girmiştir.¹³⁰

Gurluların en parlak dönemini yaşatan Sultan Muizziddîn (Şehâbeddîn) Muhammed, hükümranlığı boyunca halk nezdinde sevilmiş, Hindistan'ın önemli bölgelerini fethederek mühim başarılarla imza atmıştır. O'nun döneminde ele geçirilen Hindistan'ın bazı zengin bölgeleri sayesinde Gurlular, ekonomik olarak kuvvetlenmiş, bu durum üzerine Gazne bir kültür merkezi olmuş, yönetimi ve

¹²⁷ Cüzcanî, *Tabakat-ı Nasîri*, s. 380.

¹²⁸ Hamdullah Mustawfî Qazvîni, *The Tarikh-i Guzida*, Çev: Edward G. Browne, London 1913, s. 84; Hamdullah Müstevfî-yî Kazvîni, *Târih-i Güzide*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2018, s. 327.

¹²⁹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, X, s. 77-78.

¹³⁰ İqtidar Husain, *a.g.m.* s. 209; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 161.

halkın üzerinde sağladığı refah ortamı kendisinden sonra Hindistan'da Türk hakimiyetini devam ettirecek devletlere miras olarak bırakılmıştır.¹³¹

¹³¹ Iqtidar Husain, 1996, 209-211.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİNDE BİHÂR (1206-1414)

2.1. Muhammed Bahtiyâr Halaç'ın Bihâr'ı Fethi

Afganistan'ın Gersir¹³² bölgesinde doğan Muhammed Bahtiyar, Halaç¹³³ Türklerine mensuptur. Kaynaklarda acımasız, zeki, alçakgönüllü ve cesur olarak nitelendirilen Bahtiyar, Şehâbeddin Gurî ve Kutbeddin Aybeg'in himayesine girmek istemiş, ancak nüfuz ve destek eksikliği nedeniyle başarısız olmuştur.¹³⁴ Bedaun'da Hizbârü'd-dîn Hasan'ın hizmetine girmeyi başarmıştır. Ardından 1197 tarihinde Udh valisi Melik Hüsamü'd-dîn Ağılbeğ'in hizmetine girmiştir.¹³⁵ Zamanla çevresindeki asker sayısını artıran Muhammed Bahtiyar, güçlü ve itibar sahibi bir hal almaya başlamış, bunun üzerine Udh valisi Melik Hüsamedin Ağılbeğ, kendisine Ganj ile Sun nehri arasındaki Bhagwat ve Bhiwali bölgelerini vermiştir.¹³⁶ Bu sıralarda Muhammed Bahtiyar, Bihâr üzerine -daha çok ganimet elde etmek amacıyla- bir dizi akınlar yaptı. Bu ara sıra yapılan baskınlar ona bol miktarda kaynak sağladı ve çok sayıda göçebe kabile onun sancağına akın etti. İdaresi altında bulunan yerleri başarılı bir şekilde temsil ettikten sonra Delhi Türk Sultanlığı'nın kurucusu, Gur kumandanlarının en büyüğü Kutbeddin Aybeg (1206-1210), Bihâr'ın ele geçirilmesi adına tertiplelediği kuvvetlerin komutasına Bahtiyar Halaç'ı geçirdi.¹³⁷ Muhammed Bahtiyar Halaç, ani bir baskınla Bihâr üzerine sefere çıktı. Bu noktada Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, Bihâr kalesine savunma zırhı giymiş iki yüz atlıyla ilerlendiğini ve aniden oraya saldırıldığını, keleyi ele geçirip büyük ganimetler elde edildiğini¹³⁸ aktarır. Bihâr'ın ele geçirilmesiyle birlikte bölgede

¹³² Kuzey Afganistan'da Sistan ve Gazne illerinin arasında bulunan vilayet.

¹³³ "Türkler arasında Kalaç diye anılan Halaçlar, IX. yüzyıldan itibaren İslâm coğrafyacıları ve tarihçilerinin eserlerinde "Halac" (الخلاج), "Halaciyye" (الخالجية) imlâsı ile kaydedilmektedir". Ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Konukçu, "Halaçlar", *DİA*, XV, s. 228.

¹³⁴ *Nizâmuddin Ahmad, The Tabaqat-ı Akbari, Çev: B. De, I, Published by The Asiatic Society of Bengal, Calcutta 1927, s. 49; Cûzcânî, Tabaqat-ı Nasiri, I, (İng. nşr. Raverty), London 1881, s. 552; İsemî, Fütûhü's-Selâtin, Çev: Salim Cönce, Basılmamış Kitap, s. 1; R. R. Diwakar, Bihar Through The Ages, Published for the Governor of Bihar, Calcutta 1958, s. 381.*

¹³⁵ Diwakar, *a.g.e.*, s. 382; Hasan Nizamî, *Tâcü'l-Meâsir*, (Elliot-Dowson, The History of India as Told by its own Historians: The Muhammedan Period II), London 1867, s. 182.

¹³⁶ Nizâmuddin Ahmad, *Tabakat-ı Ekberî*, I, s. 49.

¹³⁷ Azmi Özcan, "Muhammed Bahtiyar Halaci", *DİA*, XXX, s. 505.

¹³⁸ Cûzcânî, *Tabaqat-ı Nasiri*, I, (İng. nşr. Raverty), London 1881, s. 552.

Budistlerin önemli bir merkezi olarak görülen Udandapur Kalesi himaye altında alındı. Böylece yüzyıllarca Bihâr'da hâkim olan Budizm, önemli bir sekteye uğratılmış oldu. Muhammed Bahtiyar Halaç ile Bihâr'da artık İslam dini baş göstermeye başlayacaktır. Cûzcânî, Budizm'in önemli bir eğitim merkezi olarak kabul edilen Udandapur'un Müslümanlar tarafından hakimiyet altına alınmasının ardından Budist din adamlarının başlarının tıraş edildiğini ve herkesin öldürüldüğünü, şehirde çok sayıda kitabın bulunduğunu ve bu kitapların muhtevası konusunda kendilerine bilgi verebilecekleri bir dizi Hindu çağrıldığını; fakat tüm Hinduların öldürüldüğünden dolayı kitapları tercüme edecek kimsenin bulunmadığını aktarmaktadır.¹³⁹ Bu kitapların nelerden söz ettiğini anladıklarında, o kalenin ve şehrin tamamının bir medrese olduğu ve Hindu dilinde Bihâr adının verildiği anlaşıldı.¹⁴⁰

Bahtiyar bu başarıların ardından büyük ganimet sahibi olmasının yanı sıra, çok itibar gören bir konuma yükseldi. Öyle ki, Sultan Kutbeddin'e saygılarını sunmak için Bihâr'dan büyük bir ganimetle Delhi'ye gitti. Sultan Kutbeddin Aybeg tarafından çok iyi karşılanarak, büyük onur ve ayrıcalık sahibi oldu.

Bahtiyar'ın Bihâr'daki fetihlerinin nereleri kapsadığı konusunda görüş ayrılıkları bulunuyor. Tabakât-ı-Nâsırî'nin yazarı Cûzcânî, bu hususta sessiz kalmakta ise de araştırmacılar tarafından yaygın olarak kabul edilen görüşe göre Güney Bihâr'ın çoğunu ele geçirdiği kabul edilirken, araştırmacıların Kuzey Bihâr üzerindeki hakimiyetin kapsamı konusunda net bir görüş belirlemedikleri görünüyor.¹⁴¹ Bu noktada *Riyâzu's-Selatîn*'de, Bahtiyar'ın Mithila'yı (Mahananda nehrinin batısı), Barendra'yı (Karatoya ve Mahanadi nehri arasındaki yol) fethettiği görülmektedir.¹⁴²

Bihâr'ın fethinden sonra Delhi'de bulunan emirlerden bir grup, Bahtiyar Halaç'ın bu kadar itibar ve şöhret sahibi olmasını çekememeye başladılar. Onunla alay etme noktasına varan olaylar sonucu Bahtiyar'ı bir fille dövüştürdüler. Bahtiyar, filin gövdesine tek bir vuruş ile onu kaçmaya mecbur kıldı. Bu hadiseden sonra Bahtiyar'ın ahalide gördüğü muamele de değişmiş oldu. Sultan Aybeg, ona

¹³⁹ Cûzcânî, 1881, I, s. 552.

¹⁴⁰ Cûzcânî, 1881, I, s. 552.

¹⁴¹ Diwakar, 1881, s. 382-383.

¹⁴² Ghulam Husain Salim, *Riyaz-us-Salatîn*, I, (Çev: Abdus Salam), Published The Asiatic Society, Calcutta 1902, s. 9-11.

hediyeler takdim ettikten sonra emirlere de Bahtiyar'a hediyeler vermesini emretti. Bahtiyar, topladığı bu hediyeleri ahaliye dağıttıktan sonra Bihâr'a dönmek için yola çıktı.¹⁴³

Bihâr ve Lakhnauti hakimiyetinin Sultan Kutbeddin tarafından onaylandığını bildiren fermanın yanı sıra kendisine verilen hil'at ile yola koyulan Bahtiyar, sonraki yıllarda başarılı seferlerini devam ettirdi. 1205 yılında Tibet seferine çıktı, ancak Brahmaputra Nehri'ni geçerken adamlarının çoğunu kaybetmesi ve Gur sultanı Muizziddîn Muhammed'in şehadet haberini alması üzerine üzüntüden hastalığa yakalandı. Ertesi yıl da daha fazla dayanamayarak vefat etti.¹⁴⁴ Fakat Aybeg tarafından Bengal'e vali olarak tayin edilen Ali Merdan tarafından da öldürüldüğüne dair söylentiler mevcuttur.¹⁴⁵ “Bihâr Fatihî” Muhammed Bahtiyar Halaç'ın cenazesi -üstün bir başarı ile fethettiği ve İslamiyet'in onun aracılığı ile yerleşmesinin zeminini hazırladığı topraklarda-Bihâr'da defnedildi.¹⁴⁶

2.1.1. Ali Merdan Halaç Dönemi Bihâr

Tarihte pek çok olayın nedeni, sonucundan anlaşılır. Dolayısıyla Bahtiyar'ın ölümü üzerine Ali Merdan'ın iktidar mücadelesine girmesi Bahtiyar'ın ölümü ile Ali Merdan'ın ilgisi konusunda şüpheleri çekmektedir. Dolayısıyla buna atıf yapan kaynakların pek de mesnetsiz olmadığı da anlaşılmaktadır.

Bahtiyar'ın ölümü üzerine Halaciler arasında iktidar mücadelesi baş gösterdi. Bu mücadeleden İzzeddin Muhammed galip çıkarak rakibi Ali Merdan'ı hapse attırdı. Fakat Ali Merdan gözaltından kaçmayı başardı. Ali, Delhi'ye giderek Sultan Kutbeddin Aybeg'den yardım istedi. Ve bu yardımın sonucunda Melik İzzeddin Muhammed 1207'nin sonunda yenilerek öldürüldü. Ali Merdan'ın Bengal ve Bihâr idaresini kendisi için güvence altına almayı başardı. 1209-1210'da onu Bengal'in başkenti Devkot'a götüren Hüsameddîn (Gıyaseddîn) İvaz Halaç

¹⁴³ Cûzcânî, 1881, I, s. 554.

¹⁴⁴ Cûzcânî, 1881, I, s. 572.

¹⁴⁵ Bahtiyar hasta yatağındaiken, Ali Merdan'ın bir şekilde Bahtiyar'ın yanına geldiği ve gizlice onu hançer darbesiyle öldürdüğü zikrolunmaktadır. Bkz. Cûzcânî, 1881, I, s. 573.

¹⁴⁶ Azmi Özcan, “Muhammed Bahtiyar Halaci”, *DİA*, XXX, s.505.

tarafından Kosi nehri kıyısında kabul edildi. Ali Merdan, Kutbeddin Aybeg'in 1210'da ölümünden sonra bağımsızlığını "Alâeddin" unvanı ile ilan etti, ancak kısa bir süre sonra Halacilerin halk ayaklanmasına neden oldu. Ayaklanma sonucu öldürülerek yerine tekrardan Hüsameddîn (Gıyaseddîn) İvaz Halaç getirildi.¹⁴⁷

2.2. SULTAN ŞEMSEDDİN İL TUTMUŞ DÖNEMİNDE BİHÂR

2.2.1 Hüsameddîn (Gıyaseddîn) İvaz Halaç'ın Bihâr Hakimiyetini Kazanması ve Hakimiyetinin Sona Ermesi

Ali Merdan'ın halk ayaklanması sonucu öldürülmesi ile birlikte Bengal'de hakimiyeti Hüsameddin (Gıyaseddîn) İvaz Halaç devralmıştır. Gıyaseddîn, kendi adına hutbe okuttuktan sonra bir de madeni para bastırması, böylece egemenliğini meşrulaştırmıştır. Gıyaseddîn, güzel görümlü, merhametli, yüce, adil ve cömert bir kişiliğe sahip idi. Onun hakimiyeti esnasında, Bengal ve Bihâr bölgelerinin insanları rahatlık ve huzur içinde yaşamışlar Gıyaseddîn'in bahsettiği özgürlük ve lütufları sayesinde, hepsi büyük faydalar elde etmiş, sayısız nimetler kazanmışlardır. Ayrıca O, din adamlarına çok hoşgörülü davranmış, peygamber soyundan gelenlere hürmet etmiştir.¹⁴⁸

Bu dönemde Kutbeddin Aybeg'in ölümünün ardından¹⁴⁹ Delhi tahtına Sultanlığın gerçek anlamda kurucusu olarak gösterilen Şemseddin İl Tutmuş geçmiştir. Aybeg henüz ölmeden evvel oğlu olmadığından, yerine İl Tutmuş'un geçmesini istemişti. Onun isminin tam künyesi "Es Sultan'ül-muazzam Şems'üd-Dünya ve'd-Din, Ebû'l-Muzaffer İletmiş, Nâsır-ı Emir'ül-mü'minin"dir.¹⁵⁰

¹⁴⁷ R. R. Diwakar, *Bihar Through The Ages*, Published Fort The Governor of Bihar, Calcutta 1958, s. 384; Cüzcani, 1881, I, s. 576, 580.

¹⁴⁸ Cüzcanî, 1881, I, s. 580, 583.

¹⁴⁹ Aybeg'in ölümünün üzerine İl Tutmuş'un başa geçmesini İsemi şu şekilde aktarmaktadır: "O *Timsah*, *Şems-i Din sert cengâver Aybek'in baş koyduğunu (öldüğünü) işitince bir hafta onun mateminde oturdu, acıdığından dolayı elini eline vuruyordu. Gözlerinden çok kan ırmağı döktü. Ertesi gün üzüntülü bir halde dışarı çıktı. Bedaun'dan Delhi'ye asker çekti, bir haftada maksadına ulaştı. İşittim(ki) o zamanda Delhi ülkelerin en kalabalıklarından biriydi. Onda mubedlerin (Zerdüşt din adamı) birçoğu sakindi ki Hindistan'ın çok ibadet edenleriydiler. Şems-i din'in saltanatı oraya ulaşınca, bütün karalamalarını işrete dalmış gördü. Kalenin vasfını çok işitti, işittiğinden çok daha fazlasını gördü. İşittim ki Hindistan'ın en uzak yerinde, orayı gönülün beğendiği (yer) yaptı. Orada şahların merasimi ile Culus (tahta oturdu) etti. Başlar onun biatında ayak öpmüştü". Bkz. İsemi, *Fütuhûs Selâtin*, s. 8-9.*

¹⁵⁰ Bayur, *a.g.e.*, I, s. 277.

Aybeg'in ölümünden sonra hemen Aram Şah, Delhi tahtına geçmiş idi. Aram Şah'ın Aybeg'in oğlu olup olmadığı bile meçhuldür. Henüz birinci yılını bile dolduramadan İl Tutmuş'un kuvvetleri ile yapılan savaşta yenilmiş ve katledilmiştir.¹⁵¹ Bunu takiben İl Tutmuş, Şemseddin unvanını da alarak Delhi tahtına çıkmıştır.¹⁵²

Tahta çıkışından sonra içerde ve dışarıda sayısız mücadelelere girişen İl Tutmuş, ülkenin başka yerlerinde daha acil meselelerle meşgul olduğu için Gıyaseddîn'i yıllarca rahatsız etmeden bırakmıştır. Ancak yönünü Bengal ve Bihâr'a çeviren İl-Tutmuş, Bengal ve Bihâr üzerine birlik göndererek bölgeye hâkim olmuştur. Bihâr'a egemen olan İl-Tutmuş, Türkistanlı bir Şahzade olan Alaeddin Cani'yi, Bihâr'dan sorumlu tutmuştur.¹⁵³ Ancak İl Tutmuş'un çekilmesinden kısa bir süre sonra İvaz geri gelerek, Bihâr'a hâkim olmuş, Cani'yi görevden alarak Bihâr'ı iki yıl boyunca işgal etmiştir.¹⁵⁴ Bu gelişmenin ardından İl Tutmuş, İvaz üzerine yürümüş, İvaz, İl Tutmuş'un gücü karşısında direnç gösteremeyeceğini bildiğinden barış teklif etmiş, otuz sekiz fil, seksen bin Rupi (Hint parası) ve çeşitli değerli eşyalar vermiştir.¹⁵⁵

Gıyaseddîn İvaz, kısa süreli barışın ardından Bihâr'ı yeniden yönetmeye başlayınca gücünü daha da arttırmış, doğuda sınırlarını genişletmekle meşgul olmaya başlamıştır. Bu gelişmenin ardından da İl-Tutmuş en büyük oğlu Nasireddîn Mahmud'u Bihâr'a göndermiştir. Güçlü bir orduyla Bihâr'a doğru yürüyen İl-Tutmuş'un kuvvetleri karşısında İvaz, yenilerek yakalanmış ve 1227'de başı kesilerek öldürülmüştür.¹⁵⁶ Böylece İl-Tutmuş'un Bihâr üzerindeki hakimiyeti sağlamlaşmış, İvaz dönemi sona ermiştir.¹⁵⁷

İvaz'ın ölümünün ardından Nasireddîn, Udh, Bihâr ve Bengal'i birleştirerek başkenti Lakhnauti olarak belirlemiştir. 1229'da babası ona Melik-üş-şark (Doğunun Hükümdarı) unvanını vermiş, ancak Nasireddîn aynı yıl ölmüştür.

¹⁵¹ Sahrindi, *The Târîkh-ı Mubâarakshâhî*, Çev: K. K. Basu, Baroda 1932, s. 17.

¹⁵² Salim Cöhcce, *Şemsi Melikleri*, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Doktora Tezi, Elazığ 1986, s. 19-20.

¹⁵³ Cüzcânî, *a.g.e.*, I, s. 594.

¹⁵⁴ Nizâmuddîn Ahmad, *Tabakat-ı Ekberî*, I, s. 59.

¹⁵⁵ Ghulam Husain Salim, *Riyaz-us-Salatin*, I, s. 72.

¹⁵⁶ Nizâmuddîn Ahmad, *a.g.e.*, I, s. 66; Cüzcânî, *a.g.e.*, I, s. 595; Ghulam Husain Salim, *a.g.e.*, I, s. 72.

¹⁵⁷ R. R. Diwakar, *a.g.e.*, s. 385; M. Aziz Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, Tercüman 101 Temel Eser, s. 171-173.

Ölümünü, Hüsameddin İvaz'la yakın ilişkisi olan Melik İhtiyareddîn Balka'nın yükselişi takip etmiştir. Sultan İl Tutmuş, Bengal'e bir sefer düzenlemiş ve İhtiyareddîn Balka'yı mağlup ederek, Bihâr'ın eski valisi Alaeddin Cani'yi Lakhnauti'ye atamıştır.¹⁵⁸ Ancak Alaeddin, bir müddet sonra İl Tutmuş tarafından Lakhnauti melikliğinden alınmış ve yerine 1232'de Bihâr valisi Seyfeddin Aybek getirilmiştir.¹⁵⁹

Bihâr ve Bengal hakimiyetini sağlayan İl Tutmuş, kendisine bağlı valiler tarafından bu bölgelerin idaresini sürdürmüştür. İl Tutmuş, yönünü vaktiyle Kutbeddin Aybeg zamanında elden çıkmış olan Gvalyor kalesini fethetmeye çevirmiştir. Başarılı bir harekât neticesinde kale 12 Aralık 1232 yılında ele geçirildi. Bu zaferin ardından İl Tutmuş, emirlerinin rütbelerinde yükseltmeye gitmiştir. Meliklerinden İzzeddin Tuğrul Tuğhan'ı Bedaun valiliğine atadıktan sonra kendisi Delhi'ye dönmüştür.¹⁶⁰ Fetihlerine devam eden İl Tutmuş, 1234 yılında Malva'yı fethederek bölgede bulunan Bhilsa ve Uceyn şehrini aldı.¹⁶¹ Bundan sonra Pencap civarlarındaki Kakarlar üzerine sefer tertip etmek istedi, ancak bu girişimi sağlık durumunun kötüleşmesi nedeniyle gerçekleştiremedi. Gittikçe daha kötüye giden İl Tutmuş, hastalığına daha fazla dayanamayarak 1236 yılının Mayıs ayında, 26 yıllık hükümdarlığının ardından vefat etti.¹⁶² Sultanın hayattayken gerçekleştirdiği birtakım olaylara tanıklık eden İsemî, sultanın ölümü üzerine şu satırları aktarıyor: *“Tarihten 630 geçince üç de ona ilave olarak geçti (633). Şarkın şahı Şemseddin, o Hindistan'ı alan (tutan) ki bilgin ve içi aydın olmuştur, 26 yıl saltanat sürünce, güneşin zeval (öğle vaktinden biraz evvel) vakti olunca onun vücudu cansız olarak karanlık toprağa döndü. Yüzü bir güneş gibi kaldı. Duydum, güneş perdede (kaybolunca) olunca, o şekilde hazine gibi toprak altına gömülmüş oldu. Dünya güneşsiz karanlık oldu, harap dünya da kıyamet oldu. Şarkın şahı başını gurubuna (güneşin batısı) koydu, dünya kuzeyden güneye kadar karanlık oldu. Bir taraftan bir tarafa bütün halk inler oldu, bütün şehir sokak sokak ağlar oldu. Onun mateminden dolayı şemsiye kara giydi, onun üzüntüsünden dolayı tacı baştan toprağa attı. Şahın hususi kişileri matemle kemer bağladı. Onun üzüntüsünden*

¹⁵⁸ Nizâmuddin Ahmad, *a.g.e.*, I, s. 68.

¹⁵⁹ Ghulam Husain Salim, *a.g.e.*, I, s. 73; R. R. Diwakar, *a.g.e.*, s. 385-386.

¹⁶⁰ Aziz Ahmet, *a.g.e.*, s. 175-176.

¹⁶¹ Sührindi, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁶² Nizâmuddin Ahmad, *a.g.e.*, I, s. 72; Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 281.

*dolayı yeryüzü başına toprak attı, bunun üzerine felek mor (renkli şeyler) giydi. O taziyyede bir dünya kan ağladı, meskûn yerlerin dörtte biri ağladı”.*¹⁶³

İl Tutmuş’un ölümünün ardından, Bihâr ve Bengal’i yöneten bir dizi vali olmuştur. Onun ölümünden sonra, Delhi Türk Sultanlığı’nın sınırları: Doğuda Ganj Nehrine, güneyde Narbada Irmağına, kuzeyde Himalaya’ya, kuzey doğuda Hindukuş Dağları’na, batıda Süleyman Sıradağları ile Kuhistan’a kadar ulaşıyordu.¹⁶⁴

2.3. RÜKNEDDİN FİRÛZ ŞAH DÖNEMİNDE BİHÂR

Sultan Şemseddin İl Tutmuş’un ahirete intikal etmesinden sonra Delhi Sultanlığı’nın başına Firûz Şah geçmiştir. O, hayırsever, yakışıklı, nezaket ve cömertlik sahibi bir sultandı. Ancak babasının aksine o, eğlenceye düşkün olup, israftan kaçınmaz ve zevk-ü sefa içerisinde yaşardı.¹⁶⁵

İl Tutmuş’un Türk asıllı hanımı Terken Hatun’dan dünyaya gelen Firûz Şah’a babası tarafından 1228 yılında Bedaun tımarı verilmiştir. Aynı yıl Sultan Nasıreddin Kabaca’nın vefatı dolayısıyla tecrübeli devlet adamı Hüseyin Eşçari de İl Tutmuş tarafından Firûz Şah’ın yanında görevlendirilmiştir. Gvalyor’a hâkim olunmasına müteakip İl Tutmuş, oğlu Firûz’un rütbesini artırarak Lahor ve çevre mntıkların yöneticiliğine tayin etti. Böylece sultanlık içerisinde prestiji daha da artmış oluyordu.¹⁶⁶ Firûz Şah, babasının 1236 yılında ölümünün ardından ileri gelen beylerin onayını alarak sultanlığın tahtına oturmuştur. Ancak onun devrinde otorite boşluğundan kaynaklı olarak elde tutulan bölgelerin idareleri sekteye uğramıştır. Bihâr, Lakhnauti, Bengal gibi yerlerin yönetimi zayıflamıştır.¹⁶⁷

2.3.1. Melik Avar Han Aybek’in Lakhnauti’deki Hakimiyeti

Seyfeddin Aybek-i Yuğan Tat, Bengal ve ardından Bihâr valiliğini sürdürüyorken her iki bölgenin düzeni sağlanarak, güçlü bir idare tesis edilmiş idi.

¹⁶³ İsemi, *Fütûhü’s-Selâtin*, s. 25-26.

¹⁶⁴ Sührindi, *a.g.e.*, s. 21; Mübarek Galip, *Hindistan’da Türkler*, (Yayına Hazırlayan: Saadettin Gömeç), Berikan Yay. Ankara 2013, s. 66.

¹⁶⁵ Cüzcânî, *Tabakatı Nasırı*, I, s. 630.

¹⁶⁶ Salim Cöhce, *Şemsi Melikleri*, s. 49.

¹⁶⁷ Nizâmuddin Ahmad, *a.g.e.*, I, s. 74.

Ancak kendisinin ölümünü müteakip bölgede bir idare boşluğu baş göstererek, yönetim sekteye uğramıştır. Lakhnauti’de de otoritede düzensizlik çıkmış, boşluktan faydalanan Melik Avar Han Aybek, Lakhnauti yönetimini üstlenmiştir. İl Tutmuş’un aksine yönetsel zaaf gösteren Rükneddin Firûz Şah’ın idaresizliğinden de faydalanan Avar Han, Delhi Sultanlığı’na olan bağlılığını tamamen koparıp, kendi başına hareket etmeye başlamıştır.¹⁶⁸

2.4. RÂZİYE SULTAN DÖNEMİNDE BİHÂR

Sultan Râziye, babası İl Tutmuş tarafından çok sevilen ve sayılan, Türk asıllı hanımı Terken Hatun’dan olan kızıdır. Devlet işlerine gösterdiği alaka ile İl Tutmuş’un dikkatini çekerek, babası tarafından özel olarak eğitime tabî tutulmuştur.¹⁶⁹ Raziye, şiir konusunda o kadar iyiydi ki, babası ona bir seferinde “Gözümün nuru, yeni bir şiirin yok mu? Bana oku” derdi. Raziye’ de kimi kez aşk, kimi kez düşündürücü şiirleri babasına çekine çekine okurdu. Mesela bir gün şu şiirini okudu:

*"Ne olduysa bize, hep bizim boş kaygılarımız yüzünden oldu,
Zavallı gönlün bunda ne kusuru ne de kabahati var."¹⁷⁰*

Tarihler ilerledikçe üzerine bir fazla koyarak gelişimini sürdüren Raziye, çok iyi derecede Kur’an-ı Kerim bilir ve okurdu. Devlet işlerinde de ileri görüşlülüğü ile çoğu zaman ne olup biteceğini doğru olarak tahmin edince de babası, “Keşke kızım erkek olsaydı. Devlet idare etmek konusunda çok yeteneklidir” demişti.¹⁷¹ Raziye Sultan’a babası İl Tutmuş, “Kuratu’l-Aynım (Göz Bebeğim)” diye hitap eder ve O’nun erkek kardeşlerinden üstün yönlerini her ortamda dile getirirdi.¹⁷²

¹⁶⁸ Sührindi, *The Târikh-ı-Mubârakshâhî*, s. 21.

¹⁶⁹ Salim Cöhce, “İlk Kadın Şairimiz Sultan Raziye (1236-1240) Hayatı ve Şahsiyeti”, *Prof. Dr. Osman Nedim Tuna Armağanı, Malatya 1989*, s. 23.

¹⁷⁰ Erkan Türkmen, *Sultan Raziye*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2007, s. 29.

¹⁷¹ Erkan Türkmen, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁷² H. Hilal Şahin, “Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı “Belkîs-i Cihan Raziye Begüm”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2018, 5 (16), s.366.

Delhi tahtında başarısızca bir yönetim sergileyen Rükneddin Firûz Şah'ın, bir ayaklanma neticesinde tahttan indirilerek öldürülmesinin ardından sultanlık içerisinde kısa süreli kargaşa meydana gelmiştir. Melik Salari, Melik Cani gibi kimseler sultanlığı ele geçirmek istediye de bu girişimleri Raziye tarafından başarıyla püskürtülmüştür.¹⁷³ Vaktiyle de İl Tutmuş, oğullarından hiçbirinin devleti idare edecek seviyede olmadığını ileri sürerek, Gwalyor kalesinin fethedildiği yılda gösterdiği üstün cesaret ve başarısından dolayı kızı Raziye'yi kendisinden sonra taht varisi yapmıştı.¹⁷⁴ Meliklerin isyanlarının başarıyla bertaraf edilmesinin ardından da sultanlık içerisinde bulunan beylerden çoğu Raziye'nin yanında yer alarak, onun tahta çıkmasını istemişlerdir. Böylece Raziye Sultan vakit kaybetmeden 19 Kasım 1236'da sultanlığın başına geçti.¹⁷⁵ O, Türk-İslam tarihinde ilk kez Hindistan gibi bir ülkede kadın hükümdar olarak idareyi devralan mukaddes bir sultan idi. Kendisinin sultanlığın başına geçmesi sürecinde oluşan otorite boşluğunda Bihâr ve Bengal'de yeni oluşumlar baş göstermiştir.

2.4.1. Tuğrul Tuğhan Döneminde Bihâr

Yaşanan mücadeleler ve ülkenin dört bir yanında cereyan eden gelişmelerin akabinde Bihâr'da hakimiyet Delhi merkezli değil, başına buyruk yönetim sergileyen valilere geçmiş idi. Vaktiyle İl Tutmuş tarafından Bihâr'a vali olarak Melik Tuğrul Tuğhan tayin edilmiş idi. Tuğrul Tuğhan, 'birçok erdem ve asil niteliklerle süslenmiş' bir Kara Hitay idi. İlk başlarda saray içerisinde görev almıştır. Gösterdiği başarılarından dolayı kendisine Bedaun tımarı verilmişti.¹⁷⁶

Tuğrul Tuğhan, Bihâr hakimiyetini sağladıktan sonra bölgede bulunan Lakhnauti eyaletini de Avar Han'dan teslim almak için güçlü Bihâr ordusunu sınır ötesine yığdı. Lakhnauti şehri ile Baskot kalesi arasında bir savaş yapıldı ve Tuğrul

¹⁷³ Cüzcani, *a.g.e.*, s. 639-642.

¹⁷⁴ Nizâmuddin Ahmad, *The Tabaqât-ı Akbari*, s. 75; Cengiz Tomar, "Radiyye Begüm", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 387.

¹⁷⁵ Sührindi, *a.g.e.*, s. 23, 24.

¹⁷⁶ Jadunath Sarkar, *The History of Bengal*, II, Published by The University of Dacca, Dacca 1948, s. 46.

Tuğhan bir ok ile Avar Han'ı öldürdü. Bu gelişmeden sonra Lakhnauti toprakları Tuğrul Tuğhan tarafından hakimiyet altına alındı.¹⁷⁷

Tuğrul Tuğhan, 1230-1244 yılları arasında Bihâr ve Bengal idaresini yürütmüştür. Tuğrul, Sultan Raziye ve sonrasında Behram Şah yönetimine hediyeler göndererek merkezle arasındaki ilişkiyi pekiştirmekte idi. O bu yolla, Raziye ve Behram Şah dönemlerinde bizzat bu iki sultan tarafından Bihâr ve Bengal hakimiyetinin resmi olarak tanınmasını sağlamıştır. Raziye ve sonrasında tahta geçen Behram Şah ile iyi ilişkilerini sürdürmeye devam eden Tuğrul, topraklarını genişletmeye de bir yandan devam etmiştir.¹⁷⁸

Güçlü bir ordu ve kuvvete sahip olmaya muvaffak olan Tuğrul, Tirhut üzerine sefere çıkmış, seferde gösterilen büyük başarı sonucu¹⁷⁹ yüklü miktarda ganimet elde edilerek Delhi'ye, Sultan Raziye'nin yanına gelmiştir. Raziye, kendisini hoş karşılamış ve bu zaferinin karşılığı olarak kendisine sancak ve muhtariyet vermiştir.¹⁸⁰

Tuğrul'un gücüne güç katmasıyla beraber topraklarını doğu-batı yönünde sürekli olarak genişletme -bağımsız bir devlet olma- gayesinde olduğu düşünülebilir. Zira O, Sultan Raziye'nin yanından ayrılarak Orissa üzerine yeni bir sefer düzenlemek için meşguliyet içerisinde olmuş, 1244 yılında çok ağır bir yenilgi ile karşılaşmıştır. Hezimetin ardından kaçmıştır. Orissa vilayeti askerlerinin onu bulmak için Lakhnauti kapılarına kadar geldikleri görülmektedir. Bu hezimet neticesinde merkezden yardım isteyen Tuğrul'a, Udh Valisi Tamar Han, yardım amacıyla harekete geçmiş, ancak O, yardım etmek yerine Tuğrul'un hakimiyetindeki Bengal valiliğini ele geçirme girişiminde bulunmuştur. Bunu da kolaylıkla gerçekleştirerek, Tuğrul Tuğhan'ı devirmiştir. Bu olaylar yaşanırken elbette sultanlığın merkezi idaresi zayıflamaya, Sultan Raziye dönemi bitmeye ve ülkenin durumu belirsizliğe doğru gitmeye başlamıştı. Belki de Udh Valisinin, Raziye'nin zayıflığından cesaretle Tuğrul üzerine böyle bir girişimde bulunduğu da söylenebilir. Neticede Bengal ve Bihâr'ın idaresini yitiren Tuğrul, 1246'nın

¹⁷⁷ R. R. Diwakar, *a.g.e.*, s. 386.

¹⁷⁸ Diwakar, *a.g.e.*, s. 387.

¹⁷⁹ Bu zafer ile esasında Doğu Hindistan'da bağımsız bir devlet kurmayı hayal ediyordu. Bkz. Diwakar, *a.g.e.*, s. 387.

¹⁸⁰ J. Sarkar, *The History of Bengal*, s. 46; Aziz Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, s. 194.

sonlarında ahirete intikal etti. Daha sonra ise sultanlık, Bihâr ve Bengal valiliğine Melik Celaleddin Mesud Cani'yi atadı.¹⁸¹ Cani dönemi 1247-1251 yılları arasında kapsar. Bu dönemle ilgili elimizdeki kaynak eksikliğinden dolayı devrin karanlık sayfalarını gün yüzüne çıkartamamaktayız.

2.5. SULTAN NASIREDDİN MAHMUD ŞAH DÖNEMİNDE BİHÂR

Sultan Raziye'nin ölümünün ardından Delhi tahtına Behram Şah ve Alaeddîn Mesud Şah çıkmış, ancak her iki sultanın dönemleri uzun sürmemiştir.

Alaeddin Mesud Şah'ın Delhi tahtından inmesi ile birlikte tahta İl Tutmuş'un oğullarından Nasireddîn Mahmud Şah geçmiştir. O, karakter bakımından iyi seviyede olmasına karşın idarecilikte başarısızdır.¹⁸² Bundan ötürü teşebbüste bulunduğu tüm girişimler olumsuz neticelendi. Mahmud Şah'ın devri Delhi Sultanlığı'nda daha çok Moğolların akınları ve Multan, Sind ve Lahor gibi bir takım önemli merkezlerin hakimiyet altından çıkmasından ibarettir.¹⁸³

2.5.1. Melik Celaleddin Cani Dönemi Bihâr

Kendisinden evvel Bengal ve Bihâr'ı kontrol eden ve sessiz bir şekilde geçen Melik Tamer Han'ın yönetiminin ardından Sultanlık tarafından bu bölgelerin idaresi Celaleddin Cani'ye verilmiş idi. Bengal ve Bihâr idaresini tesis eden Cani, 1247'den 1251 yılına kadar hakimiyetini sürdürmüş, Sultanlık tarafından Melik'üşşark unvanı ile ödüllendirilmiştir.¹⁸⁴

2.5.2. Melik İhtiyareddîn Yüzbek Tuğrul Han Döneminde Bihâr

Aslen bir Kıpçak Türkü olan Melik İhtiyareddîn Yüzbek, İl Tutmuş'un sahip olduğu kölelerinden biri idi. Vaktiyle Galyur (Gwalyor) kalesinin fethi zamanında

¹⁸¹ Diwakar, *a.g.e.*, s. 388.

¹⁸² Cüzcani, *a.g.e.*, I, s. 669.

¹⁸³ Aziz Ahmet, *a.g.e.*, s. 214.

¹⁸⁴ J. Sarkar, *a.g.e.*, s. 51.

saray içerisinde ve sonraki yıllarda devletin önemli kademelerinde görev almıştır.¹⁸⁵

Mesud Cani'den boşalan Bihâr'ın yönetimine Udh valisi olan Malik İhtiyareddîn Yüzbek getirilmiştir. O, merkeze bağlı hareket ediyor gibi gözükse de tıpkı kendinden evvelkiler gibi bağımsızlığını kazanıp kendi yönetimini kurmak isteyen bir isyankardı. Sultan Nasıreddîn'e karşı iki harekete geçmiş ve her seferinde affedilmiştir. Otoritesini artırmak ve prestijini sağlamak adına hareketlar düzenleyen Yüzbek, 1253 yılında Radha'ya bir sefer düzenlemiştir. Bu seferden sonra hakimiyetini sağlamlaştırmayı başardı. Ancak ilerleyen zamanlarda gücünü kaybetmeye başladı ve uğradığı başarısız sonuçlar neticesinde Sultan Nasıreddîn'den yardım istedi. Devrin önde gelenleri tarafından skandal olarak nitelendirilen bir hadise ile Sultan'ın öz annesi ile evlendi. Bundan sonra tekrar gücünü toplayan Yüzbek, Radha'yı yeniden işgal etti ve başarılı da oldu.¹⁸⁶

Yüzbek, 1256 yılında Delhi Sultanı'na üçüncü kez isyan ederek Bihâr ve Bengal çevresinde yer alan Lakhnauti topraklarını işgal etti. Bu olaydan sonra J. Sarkar, O'nun sultan unvanını alan ilk Şemsi Memlûk olduğunu yazmaktadır.¹⁸⁷

Lakhnauti idaresi verilen Yüzbek, hakimiyet sınırlarını genişletmekte kararlıydı. O, Udh ve Radha üzerine yeniden sefer tertiplemiş ve buraları ele geçirmiştir. Böylece Bengal bölgesinde otoritesini sağlamlaştırarak Lakhnauti, Udh ve Bihâr gibi üç önemli şehre hâkim olmuştur. Ancak Kamrup seferine çıktığı sırada elverişsiz hava şartlarından ötürü Lakhnauti'ye geri dönmek istediği vakit yolda Hindu ordusu tarafından baskına uğramış ve öldürülmüştür.¹⁸⁸

2.6. GİYASEDDİN BALABAN DÖNEMİNDE BİHÂR

Sultan Nasıreddîn'in öldürülmesini müteakip Delhi Sultanlığı'nda Gıyaseddin Balaban devri başlayacaktır. Balaban, Nasıreddîn'in soyundan tahta geçecek kimse bulunmadığından ötürü emirlerin onayını da alarak tahta oturmuştu. Sultan olmadan evvel devletin önemli kademelerinde görev almıştır. Yirmi yıla

¹⁸⁵ Cüzzani, *a.g.e.*, I, s. 761.

¹⁸⁶ Sarkar, *The History of Bengal*, s. 51-52.

¹⁸⁷ Sarkar, *a.g.e.*, s.52.

¹⁸⁸ Sarkar, *a.g.e.*, s. 52.

yakın bir süre Nasıreddîn Mahmud'a naiblik¹⁸⁹ görevini yerine getirmiştir. Balaban, bir süre Moğolların esiri olduktan sonra köle olarak Basralı Cemaleddîn tarafından satın alınmıştır. Bir dönem köle olarak bu kişinin himayesinde görev aldıktan sonra 1233 yılında İl Tutmuş tarafından Delhi Sultanlığı bünyesinde hizmete alınmıştır. Raziye Sultan'ın saltanatı sırasında bir sebepten ötürü hapsedilmiş olsa da sonraları Emir-i şikar¹⁹⁰ olarak görevlendirilmiştir.¹⁹¹ Sultan Behram Şah döneminde Emir-i ahurluk görevine yükseltelen Balaban her geçen gün gücünü artırarak Sultan Nasıreddîn Mahmud'un da yönetim zafiyetinden yararlanmasını bilerek devlet içerisinde söz sahibi bir konuma gelmiştir.¹⁹²

Nasıreddîn Mahmud'un ölümünün ardından kolay bir şekilde Delhi tahtına Gıyaseddîn lakabı ile Balaban geçmiştir. Bu dönemde iç ve dış tehlikler baş göstermiş özellikle Moğol akınları ile uğraşmıştır.¹⁹³ Bengal valisi olarak atadığı Meliklerinden Tuğrul Han, kendisine karşı isyana girişmiş ise de başarısız olarak öldürülmüştür. Yerine oğlu Buğra Han'ı Bengal'e vali yapmıştır.¹⁹⁴

2.6.1. Bengal'de Melik Muizziddîn Tuğrul Dönemi

Muhammed Bahtiyar Halaç'ın fetihlerinden beri Delhi Türk Sultanlığı hakimiyetinde olan Bihâr, çoğunlukla Bengal'e bağlı bir bölge olarak karşımıza çıkmıştır. İl Tutmuş, Bengal'den ayrı, bağımsız ayrı bir yer olarak Bihâr'ı tasarruf etme politikası gütmüşse de bu girişimi başarıya ulaşamamış ve Bihâr, yıllar boyunca ya merkezin atadığı valiler tarafından sultanlığa bağlı olarak ya da başına buyruk valiler tarafından bağımsız idare edilmeye çalışılmıştır. Balaban Hanedanlığı devrinde de Bengal'e bağlı olarak yönetilen Bihâr, bu hanedanlık döneminde önemli gelişmelere sahne olmuştur.

Hatırlanacağı üzere, Gıyaseddîn Balaban, tahta çıktıktan sonra oğlu Tuğrul'u Bengal eyaletine vali olarak tayin etmiş idi.

¹⁸⁹ Başyardımcılık ya da vekillik olarak telaffuz edilebilir.

¹⁹⁰ Avcı başlığı.

¹⁹¹ Salim Cöhlce, *Delhi Türk Sultanları*, s. 63.

¹⁹² Aziz Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle*, s. 238.

¹⁹³ F. Köprülü, "Balaban Han", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 3.

¹⁹⁴ Köprülü, *a.g.m.*, s.3.

Tatar asıllı bir köle olan Tuğrul, zeki, cesur ve girişken bir yapıya sahip idi.¹⁹⁵ Babası Gıyaseddîn ona Bengal valiliğini vermişti. Ama o Bengal’de başına buyruk bir yönetim sergiliyordu. Bu dönemde eline önemli bir fırsat da geçmiş idi. Gıyaseddîn Balaban, ateşlenerek yatağa düşmüştü. Tuğrul, bu elverişli fırsatı kendisini bağımsız kılmak için görerek bir entrika ile Balaban’ın öldüğünün duyulmasını sağladıktan sonra hanedanlığın yönetimini ve sultanlık unvanlarını üstlendi. Ardından Sultan Muizziddîn unvanıyla kendisini Bengal Kralı ilan etti. Ancak ne var ki, Gıyaseddîn Balaban, bu durumu üzüntüyle işittikten sonra halkın karşısına geçerek iyi ve görevinin başında olduğunu söyledi.¹⁹⁶ Ardından Melik Alptekin ve yanında bazı adamlarını Tuğrul’un üzerine gönderdi. Ancak bunlar Tuğrul’un karşısında başarılı olamadılar. Sultan, sonraki yıllarda Tuğrul’un üzerine yine kuvvet göndermişse de başarılı olunamayınca bizzat oğlu Buğra Han’ı yanına alarak Lakhnauti’ye doğru harekete girişti.¹⁹⁷ Yokluğunda ise Delhi’de yönetimi Melikül-umera "Fahreddin Kotival'a bıraktı.¹⁹⁸ Ancak Balaban Lakhnauti’ye ulaştığında, birkaç gün orada kaldıktan sonra, Emir Hüsameddin’i burada bıraktı ve kendisi Tuğrul’u yakalamak için yoluna devam etti.¹⁹⁹ Hiçbir yerde görünmeyen Tuğrul’un yerini bir tüccar kafilesi sorgulanarak öğrenilince hemen harekete geçildi. Tuğrul hazır bekliyordu. Ancak Gıyaseddîn’in ordusu ani bir baskınla üzerine gitmiş ve Tuğrul bozguna uğratılmıştı.²⁰⁰ Bu olayı İsemî, *Fütuhûs Salâtin* adlı başyapıtında şu şekilde aktarmaktadır: “680 yılı olunca, o güzel huy sahibi şah sefer gösterdi. Nice şehirler ve ovalar geçti, kükreyerek Udh mülkünden geçti. O alını açık Lakhnauti sınırında nice Türk ve Arap’tan sonra çadır kusunca & Tuğrul’un iktası tamamen titredi, hususi ve umumi kişilere velvele düştü. O bahtı dönmüş adam Tuğrul, yüreği pak olduğundan iltifat etmedi. Şehirden şahın tarafına ordu sürdü. Duydum, onun karısı müneccim idi, gece ve gündüzün halini bilirdi. Kendi tarafının yıldızını güç gördüğü için, ona dedi ki ey kutlu dinli şah, ki bugün kılıçtan kurtulursun, bu bahçede nice zevk süreceksin. Tuğrul nice defalar onun falını savaşta imtihan (tecrübe) ettiği için falın hükmü ile Tuğrul çekinmişti, kendisi ile birlikte birkaç atlıyı istemiş, ordudan ve maiyetinden dışarı çıktı, talihin

¹⁹⁵ Charles Stewart, *The History of Bengal*, London 1813, s. 70.

¹⁹⁶ Steward, *a.g.e.*, s. 70-71.

¹⁹⁷ Steward, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁹⁸ Ghulam Husain, *Riyazu’s Salatin*, s. 80.

¹⁹⁹ Husain, *a.g.e.*, s. 80.

²⁰⁰ Salim Cöhce, *Delhi Türk Sultanları*, s. 67.

güçlüğünden dolayı içi parçalanarak bir ırmakta otağ kurdu ki bütün ülkelerden bir taraftaydı. Duydum Ali adlı bir arslan yenen ki, demir yürekli iri vücutlu, Hançer kullanmada Rüstem gibi, ok da Erşen gibi, nice yiğit onun ipinde esir (idi). O alçak Tuğrul'un ırmak kenarında çadır kurduğu o günde, O açık alınlı ordudan ayrıldı, kale ve hücum edenlerin adeti üzerine dolaşıyordu. Onun peşinde 10 suvari vardı, her birinin soy namesi onun ailesindendi. Ganimet edenler her tarafta dolaşıyordu, yalnız değil birkaç arslan yenenle birlikte. O ovada ansızın bir geçide düştü. Tuğrul'un kaçındığı ırmağa ait (geçide düştü). O mert bir kırmızı (büyük) çadır kurulmuş gördü akan ırmağın kıyısında. O ırmağın kıyısına birkaç kişi sağa sola dönüyordu. Baştan başa atlardan inmiş korku ve tehlike işinden gafil olarak Ali o kırmızı çadırı gördüğü için bir baş o çadıra gitti. İçerde bir uyuyan pehlivan gördü, çizmelerinin başında efendi işareti (vardı). Ona ciğerden bir ok vurdu, atların ip başını kesti. Tuğrul orada gafletle telef olunca, her taraftan bir kargaşa çıktı. Tuğrul'un savaşçılarını tamamen kırdılar hem başsız hem gönülsüz kalmışlardı. Onun başını Ali²⁰¹ vücudundan ayırıp oradan ordunun yolunu tuttu. O başı hükümdara getirdi, şah ona mücevher işlemeli bir hilat verdi. Duydum o günden bu yana Ali'yi "Tuğrul'u öldüren alını açık"²⁰² diye çağırıyorlar".²⁰³

Bu zaferin ve Tuğrul Han'ın öldürülmesinden sonra boşalan Bengal valiliğine Gıyaseddîn, oğlu Buğra Han'ı atadı. Gıyaseddîn, Tuğrul'un katledilmesinin yanı sıra adeta Buğra Han'a gövde gösterisi yapar vaziyette, Tuğrul'un ailesini de ahalinin gözü önünde katletti.²⁰⁴ Bu gelişmelerden sonra Gıyaseddîn, oğlu Buğra'ya Bengal ve Bihâr yönetimini bırakarak birtakım nasihatlerde bulunduktan sonra Delhi'ye döndü. Bengal ve Bihâr bölgelerinden sorumlu tutulan Buğra Han'la birlikte kuşkusuz Bihâr için yeni bir sayfa açılmış oluyordu.

²⁰¹ Bu kaynakta Tuğrul'un başını alıp, katleden kişi Ali diye zikredilmektedir. Ancak elimizdeki kaynakların çoğunda bu isim "Melik Mukadder" olarak geçmektedir.

²⁰² "Tuğrul Kuş" ifadesi ile de görmekteyiz. Bkz. Aziz Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle*, s. 261.

²⁰³ İsemi, *Fütûhûs Selâtîn*, s. 56-57.

²⁰⁴ Steward, *History of Bengal*, s. 74; Aziz Ahmet "Pazar meydanına dar ağaçlarının kurulduğu ve bu darağaçlarının oluşturduğu yolu neredeyse iki milden fazla olduğunu, ayrıca Tuğrul'un ailesinden bireylerin yanı sıra taraftarlarının ve arkadaşlarının da feci şekilde katledildiğini" vurgulamaktadır. Bkz. Aziz Ahmet, *a.g.e.*, s. 261.

2.6.2. Muizziddin Keykubad Döneminde Bengal

Gıyaseddin Balaban, oğlu Buğra'yı Bihâr, Bengal, Lakhnauti vd. bazı bölgelerden sorumlu tuttuktan sonra Delhi'de bulunduğu bir vakit, Moğolların akınlarını işitti. Bu akınlar sonucu çok sevdiği oğlu Melik Muhammed'in şehadet haberini aldı. Bu acıya dayanamayan Balaban, hastalanarak yatağa düştü. Ancak Buğra Han, Balaban hasta yataktayken, bir av bahanesi ile Delhi'den çıkarak yeniden Bengal'e döndü. Bunun üzerine çok üzülen Balaban, Moğol akınları sonucu şehit düşen Muhammed'in oğlu Keyhüsrev'i veliaht ilan etti. Ancak 1287 yılında Balaban'ın ölümünü müteakip devletin ileri gelen beyleri tarafından Buğra Han'ın oğlu "Keykubad Muizziddin" unvanı ile sultan ilan edilir. Böylece Keykubad, Bengal'deki babası Buğra Han'ın Sultanı olur.²⁰⁵

Bu dönemde Buğra Han, Bihâr'ın da içinde bulunduğu Bengal eyaletinde kendi devletini oluşturma çaba ve gayreti içerisindeydi. Ayrıca Buğra, oğlu ve Delhi'nin sultanı olan Keykubad ile anlaşamamaya başlamış, aralarında zıtlık meydana gelmişti. Bunun üzerine Buğra, Keykubad'ın üzerine Delhi'ye doğru harekete geçti. Keykubad ise Nizameddin'in baskıları neticesinde Buğra'nın üzerine ordu gönderdi. Sarayu nehri mıntıkasında iki taraf kamp kurarak beklemeye geçtiler.²⁰⁶ Bu sırada Keykubad barış teklif edecekti ki, meliki Nizameddin tarafından bu girişimi engellendi. Buğra Han, babasını görmek ve barışın zuhuru için çabalıyordu. Keykubad nihayetinde Nizameddin'in etkisinden kurtularak babası Buğra Han ile görüştü. Keykubad, babasının önünde secde etmiş baba oğul birbirine sarılmış ve gözyaşları dökmüşlerdi. Bir süre sonra Buğra Han Sultan Keykubad'ın yanından ayrıldı ve nehri geçerek çadırına döndü. Her iki taraftan da hediyeler teati edildi. Birkaç gün arka arkaya, Buğra Han oğluya buluşmaya gitti. Buğra Han Delhi'den ayrılarak Bengal'e döneceği vakit oğlu Sultan Keykubad'a birkaç öğüt verdikten sonra, oradan ayrıldı ve ağlayarak geri döndü.²⁰⁷ Buğra Han, bir müddet daha Bengal ve Bihâr'ın yönetimini sürdürdü. Bu devirde Bengal eyaleti Bihâri, Satagaon, Bang ve Devkot olmak üzere dörtlü yönetim şekliyle idare edilmeye başlandı. Sultan Keykubad, Melik Nizameddin tarafından zehirlenerek

²⁰⁵ Bayur, *a.g.e.*, s. 299-300.

²⁰⁶ Ghulam Husain, *Riyazus Selatin*, s. 88.

²⁰⁷ R. R. Diwakar, *Bihar Through The Ages*, s. 389.; Ghulam Husain, *a.g.e.*, s. 89.

öldürüldü ve böylece Delhi Sultanlığı'nda Halaçlar devri başlamış²⁰⁸ oldu. Buğra Han, Halaciler devrinin başlamasına rağmen bir müddet daha Bengal ve Bihâr yönetimini sürdürdükten sonra kendi rızasıyla görevi bıraktı.

2.7. HALAÇLAR DÖNEMİNDE BİHAR

Kalaç ya da Halaç olarak zikrettiğimiz Halaç Hanedanlığı'nı²⁰⁹, Hindistan'da üç ayrı dönemde görmekteyiz. İlki Leknevti Halacileri olan ve Bengal ile Bihâr'ı da içerisinde bulunduran Aşağı Ganj ve Brahmaputra nehirlerini kapsayan bölgede 1202-1227 yılları arasında hüküm sürmüştür. İkincisi ve en güçlü döneme sahip olanlar Delhi Halacileri olarak adlandırılmakta olup; Pencap, Malva, Dekken, Gucerat, Ganj ve Sind boyları gibi çok geniş bir coğrafyaya hâkim olmuşlardır. Üçüncüsü ise Delhi Halacileri ile aynı kabileden olan I. Mahmud'un kurduğu ve en önemli şehirlerinin Dihar ve Mandu olarak gösterildiği Malva Halacileri'dir.²¹⁰

Bizim konumuzu da teşkil eden Delhi Halacileri devrinin kurucu ve ilk hükümdarı Celeleddîn Firûz Halaç'tır. O'nun ne zaman doğduğu hakkında net bir tarih bulunmamakta olup; Atasının "Yuğruş" yani vezir unvanını taşımış olduğundan dolayı soylu ve ileri gelen bir aileye mensup olduğu düşünülmektedir. Hindistan'da Balabanlar döneminde Delhi Sultanlığı içerisinde sultanın baş koruması gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Zamanla gücünü artırarak Halaç beylerinin desteğini arkasına almış ve sultanlığın merkezinde görevlendirilmiştir.²¹¹

Kaynaklarda Es-Sultanü'l-Halim, Celalüd-Din ve'd-Dünya Firûz Şah Kalaç tam ismi ve unvanı ile gördüğümüz bu sultan, Muizzidîn Keykubad'ı bir darbe ile öldürerek, 70 yaşında tahta çıkmıştır.²¹² Ancak Halacilerin Sultanlık yönetimine

²⁰⁸ Aziz Ahmet, 1290 yılı itibari ile Delhi Türk Sultanlığı Dönemi'nin sona erdiğini söylemekte. Feriştah ise "Böylece Sultan Şahabeddin Guri'nin varisleri olan Türk kölelerden Kalaç Türklerine geçti" şeklinde zikretmektedir. Bkz. Aziz Ahmet, *a.g.e.*, s. 291.

²⁰⁹ Enver Konukçu, "Halaç", *DİA*, XV, s. 228.

²¹⁰ Konukçu, *a.g.m.*, s. 227-228.

²¹¹ Fuad Köprülü, "Fîrûz Şah Halacî", *DİA*, XII, s. 140.

²¹² Bayur, *a.g.e.*, s. 301.; O'nun tahta çıkışını İsemî'den şu şekilde okumaktayız: Ertesi gün nerede bahçe ve çayır varsa, saba gülüşünden dolayı cennet oldu. Bir (şenlik) yeri süslediler. Din besleyen hükümdarın izinden (arkasından) o şenlik yerinde bir altın taht kurdular. O muzaffer şanlı Şastihan salınarak altın tahta çıktı. Yaşlı dünya başka bir para bastı. O şahın lakabı Celeleddîn oldu ki soyu yüce nesebi yüksekti. İşbilirler onun huzurunda kemer bağlamış bütün dünya onun taraftarı olmuştu.

gelmesini diğer Türk Memlukler ilk başlarda kabullenememiş, Celaleddîn bu durum karşısında halkın Halaci yönetimini benimsemesine kadar Kilugheri’de saltanat sürmüştür. Zamanla yeni yönetimin kabullenilmesi ve ortalığın durulması üzerine de Celaleddîn Firûz Şah Delhi’ye gelmiştir.²¹³ O’nun devrinde Hindistan’da Hulagu Han’ın torunlarından Abdullah idaresindeki Moğol ordusu akınlar düzenliyordu. Moğollardan kaçan çok sayıda insan Delhi’ye geldi. Hatta Delhi’ye saldıran Moğolların başarısız olması üzerine esir alınan Moğollar da Delhi’ye getirilerek, kendi rızaları ile İslam dini ile şereflendiler. Bunun üzerine de Müslüman olanlar Mogolpur diye anılan şehre yerleştirildiler.²¹⁴

Celaleddîn Firûz Şah saltanatı boyunca iç ve dış tehditlerle mücadelesini sürdürmüştür. Moğol akınlarını başarılı bir şekilde püskürtmeyi başarmıştır. O’nun devrinin en önemli hadiselerinden biri de Melik Alaeddin tarafından düzenlenen Devagir seferi olmuştur. Bu seferden galip ayrılan Alaeddin, sefer dönüşü amcası olan Celaleddîn’e bir tuzak kurarak öldürtmüş, Alaeddin Muhammed Şah unvanını alarak Delhi tahtına çıkmıştır.²¹⁵

Alaeddin, çıktığı Devagir seferi sonrası amcasını öldürtmesi ile büyük bir prestije sahip oldu. Vakit kaybetmeden beylerin ve önde gelenlerin desteğini alarak Delhi tahtına çıktı. O’da Celaleddîn gibi Moğol akınları ile uğraşmış ve başarılı olmuştur. Daha da güçlenerek Kuzey Hindistan’ı tamamen kontrolü altına aldı. Hatta o kadar güçlenmişti ki Çin üzerine sefer bile düzenlemek istemişti. Ne var ki, Alaeddin ile gücünün doruğuna çıkan Delhi Sultanlığı, O’nun 1316 yılında beklenmedik şekilde ölümünden sonra parçalanarak²¹⁶ Tuğluklar’ın hakimiyet sağlamasına zemin hazırlayacaktı.

Alaeddin Halaç döneminde Bengal ve bu bölgeye bağlı Bihâr idaresi Rükneddin Keykavus ve Keykavus’un atadığı valiler tarafından sağlanmıştır.

Gök ve yer onun hükmüne başkoydu. Soluna sağına bir dünya durdu. Bütün Halcilere komutan oldu, zaman onlar yaprak ve çekirdeğe ulaştırdı. O devirde dostların isteğiyle, Hindistan mülkü onların mülkleri (saltanatı) olmuştu. Bahtının muzafferliğinden dolayı Firuz Şah, o tahtgahta saltanat sürüyordu. Bkz. İsemi, *Fütûhü’s-Selâtin*, s. 87.

²¹³ Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat*, TTK Yay., Ankara 2006, s.8.

²¹⁴ Konukçu, *a.g.m.*, s. 227.

²¹⁵ Kortel, *a.g.e.*, s. 9.

²¹⁶ Yusuf Halaçoğlu, “Aâeddin Halacı”, *DİA*, II, s. 330.

2.7.1. Rükneddîn Keykâvus Döneminde Bihâr

Melik Nasıreddîn Buğra Han'ın idareyi kendi rızası ile bırakmasının ardından Bengal ve Bihâr yönetimine Rükneddin Keykavus getirilmiştir. Diwarkar, Rükneddin'in Halacilerin üstünlüğünü ve hakimiyetini kabul ettiğine dair kaynaklarda hiçbir bilginin bulunmadığını, dolayısıyla Halacilerden bağımsız bir şekilde bölge idaresini yönettiğini vurgulamaktadır.²¹⁷ Rükneddin Keykavus'un sekiz yıl gibi bir süre zarfında Bihâr hâkimi olarak görev yaptığı bölgede bulunan yazıtlar sayesinde kesin olarak bilinmektedir.

Keykavus'un Bihâr yönetimi ile ilgili ilk yazıt Mahadvarada'da bulunmuştur. 1297 yılına sabitlenmiş ikinci yazıt Lakhisarai'de bulunmuş ve Blochman tarafından Kogol yazıtı olarak isimlendirilmiştir. Bu iki yazıttan Bihâr'ın ayrı bir bağımsız statüde hakimiyetini sürdürdüğü ve Halaciler'in egemenliğini kabul etmediklerini görmekteyiz. Ayrıca Bengal kralı olarak yönetim sergileyen Rükneddin Keykavus tarafından İhtiyareddîn Firûz Aytakin ve Ziyaü-d-devle Uluğ Han'ın Bihâr valisi olarak atandıkları anlaşılmaktadır. Yazıtlarda İhtiyareddîn ve Uluğ Han'ın resmîyette bağlı oldukları Halaci hanedanlığı ismi yerine Bengal kralı olan "Türklerin kralı" olarak nitelendirdikleri²¹⁸ Rükneddin Keykavus'a bağlılığını bildirdiklerini görüyoruz ki, bu çok önemli bir hadise olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.7.2. Şemseddîn Firûz Şah Döneminde Bihâr

1301 yılına gelindiğinde Rükneddin Keykavus'un yerini Bihâr'ın yarı bağımsız olarak yönetimini sağlayan Şemseddin Firûz Şah devralmıştır. Şemseddin Firûz, Keykavus'un kardeşi olup, onu bertaraf ederek idareyi devralmıştır. Keykavus'tan Bihâr'ın yanı sıra Bengal idaresini de almayı başarmıştır. 1321 yılına kadar Bengal idaresini sürdürmeyi başaran Firûz Şah, altı oğlundan sonuncusu olan Hatim Han'ı Bihâr valisi olarak atamıştır.

Hatim Han'ın devri ile ilgili 1309 ve 1315 tarihli iki kitabesi bulunmaktadır. 1309 tarihli ilk yazıt, 1970'lere kadar bilinmiyordu. Bu yazıtı Blochmann keşfetti.

²¹⁷ R. R. Diwarkar, *Bihar Through The Ages*, s. 389.

²¹⁸ R. R. Diwakar, *a.g.e.*, s. 389-390.

Sultan Şemseddin Firûz ve oğlu Hatim Han'ın "adil ve yardımsever Bihâr valisi"nden bahsettiği benzer tarzda ikinci yazı, Choti'nin kuzey duvarlarında büyük siyah taş üzerinde hala ayakta duruyor. Blochmann, bu iki yazıt²¹⁹ temelinde 1309 ve 1315'te ve aradan geçen yıllarda Hatim Han'ın Bihâr valisi olduğunu gözlemlemiştir.²²⁰ Yazıtlarda Bihâr valilerinin esas aldıkları Sultan'ın, Delhi Sultanı Alaeddin Halaci değil Bengal sultanı Şemseddin Firûz Şah olduğu yazmaktadır.

2.8. TUĞLUKLAR HANEDANI DÖNEMİNDE BİHÂR

2.8.1. GIYASEDDİN TUĞLUK ŞAH DEVRİ

Hanedanın kurucusu ve ilk sultanı Gıyaseddîn Tuğluk'tur. Babası²²¹ Horasan'dan Hindistan'a göç eden Karauna²²² Türklerinden Balaban'ın himayesinde çalışmış bir Türk köle, annesi de Hindu bir aileye mensuptur.²²³ Gıyaseddîn Tuğluk, tahta çıkmadan evvel "Gazi Beg Tuğluk" ismiyle anılmakta idi. Tuğluk kelimesinin kendisine verilen unvan mı ya da isim mi olduğu bugün dahi araştırmacılar tarafından araştırılmaktadır. Ne var ki, Gıyaseddîn'in kullandığı "Tuğluk" kelimesi, kendisinden sonra gelecek kişilere de aktarılmış, böylece tahta çıkan her sultan için Tuğluk unvanı ya da ismi kullanılmıştır.²²⁴

Gıyaseddîn Tuğluk, vaktiyle Halaciler devrinde Alaeddin Halaci'nin oğlu Uluğ Han tarafından Sind bölgesine piyade olarak görevlendirilmiştir. Bu bölgede görevliken başarılarının neticesi olarak mirâhurluk²²⁵ görevine tayin edilmiştir.²²⁶

²¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Blochman, *Geography And History of Bengal*, Calcutta 1873, s.41-43.

²²⁰ R. R. Diwarkar, *a.g.e.*, s. 391.

²²¹ Gıyaseddin'in babası Tuğluk kabilesinin beyi olan Emir Tuğluk isimli bir Türk köledir. Bkz. Mübarek Galip, *Hindistan'da Türkler*, (Yayına Hazırlayan: Saadettin Gömeç), Berikan Yay., İstanbul 2013, s. 87.

²²² Türk olup olmadıkları meçhuldür. Bazı araştırmacılara göre onlar Türk ve Moğol birleşimi bir soya mensuptur. Türkistan ile Sind coğrafyası arasında varlıklarını sürdürdükleri ifade edilmektedir. Bkz. Bilal Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2017, s. 28.

²²³ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, (Çev: Müfit Günay), İmge Kitapevi, İstanbul 2001, s. 254.; Enver Konukçu, "Gıyâseddin Tuğluk", *DİA*, XIV, s. 60.

²²⁴ K. K. Munshi, *The Delhi Sultanate*, s. 52.

²²⁵ Atlardan sorumlu kimse.

²²⁶ Konukçu, "Gıyâseddin Tuğluk", s. 60.

Henüz Delhi tahtına çıkıp Tuğluk Hanedanlığı egemenliğini tesis etmeden evvel Gıyaseddîn Tuğluk, Hindistan'ın içinde bulunduğu karışık durum karşısında önemli başarılarla imza atmıştır. Bu dönemde Hindular, Delhi Sultanlığı'nın zayıflamasını fırsat bilerek bir Hindu devleti kurma teşebbüsüne girişmiş, ancak Gıyaseddîn Tuğluk'un başarılı savunması karşısında emellerine ulaşamamıştır. Bunun üzerine kendisine "Gazi Melik" unvanı verilmiştir.²²⁷ Gıyaseddîn Tuğluk, 1305 yılında Lahor ve Dipalpur valisi olarak görevlendirilmiş²²⁸, Moğol akınları karşısında gösterdiği başarılarından dolayı da prestiji artmıştır. Halaç Hanedanlığı'nın dağılması ve Halaç sülalesine mensup erkeklerin Hüsrev Han tarafından öldürülmesinden²²⁹ sonra ise Gıyaseddîn Tuğluk, 6 Eylül 1320 yılında Delhi tahtına çıkmıştır.²³⁰

Gıyaseddîn Tuğluk ile birlikte Delhi Sultanlığı'nda Tuğluk Hanedanlığı dönemi başlamış oluyordu. İleri yaşta olan Gıyaseddîn'in saltanatı 5 yıl kadar sürmüştür. Hükümranlığı döneminde sultanlığın bozulan nizamını yerine getirmek, çiftçilere karşı yapılan haksız vergilendirmeleri önleyici tedbirler almak gibi birtakım önlemler almıştır.²³¹

Gıyaseddîn Tuğluk, tahta çıktıktan sonra otoriteyi sağlamak adına birtakım girişimlerde bulunacaktır. Bu dönemde kendisinin hakimiyetini tanımayan Varangel (Telingana) racası üzerine Uluğ Han unvanını alan veliahtı Uluğ Han'ın idaresinde güçlü bir ordu gönderdi.²³² Varangel başarılı bir şekilde kuşatıldı ve Raca, af dilemek zorunda kaldı. Ancak bu sırada Gıyaseddîn Tuğluk'un öldüğüne dair yalan haberler yayılmaya başlayınca, karışıklık çıktı. Bu karışıklıktan faydalanan Hindular da Varangel'den ayrılarak, ordugâhı talan ettiler. Ne var ki, bu

²²⁷ Mübarek Galip, *a.g.e.*, s. 87.

²²⁸ Salim Cönce, *Delhi Türk Sultanları*, s. 83.

²²⁹ Mübarek Galip, *a.g.e.*, s. 87.

²³⁰ İbn Batuta Gıyaseddin Tuğluk hakkında şunları kaydeder: "0, etkinliği olmayan zayıf biriydi. Kulvanilik yani at çobanlığı vasfı ile bir tacirin hizmetine girerek Sint bölgesine geldi. Bu olay Sultan Alaeddin'in hükümdarlık zamanına rastlamaktadır. O esnada Sint emiri, Alaeddin'in kardeşi Uli Han onu "biyade" [piyade] yaptı. Biyade, yayan asker demektir. Daha sonra Tuğluk'taki cevher keşfedilince onu atl bölümüne geçirdiler. Sonra küçük emirler sınıfına geçti ve Ulu Han onu saray harasının emiri yaptı. Ardından büyük emirler rütbesine yükselerek Melik Gazi adını aldı. Tuğluk'un emri ile Multan Camii'nde yapılmış hünkâr mahfilinde şöyle bir kitabe gördüm: "Ben yirmi dokuz defa Tatar'la savaştım, onları yenilgiye uğrattım; Melik Gazi adını aldım". Bkz. İbn Batûta, II, *a.g.e.*, s. 639.

²³¹ Agha Mahdi Husain, *The Rise and Fall of Muhammad Bin Tughluq*, London 1938, s. 55; Haluk Kortel, "Tuğluklar", *DİA*, XXXI, s. 333.

²³² Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, s. 295.

yalan haberin ardından Gıyaseddîn Tuğluk, sultanlığa baş kaldıran ve asılsız haberler yüzünden veliaht Uluğ Han'dan ayrılan askerleri idamla cezalandırdı. Askerlerden birkaçı idam edilecekleri vakit Varangel'e doğru kaçtılar. Gıyaseddîn Tuğluk, Varangel üzerine kaçan askerleri yakalayıp, öldürmesi için Uluğ Han'ı gönderdi. Uluğ Han, ilk olarak Bihâr'ı almakla meşgul oldu. Bihâr'ı aldıktan sonra Varangel'e doğru ilerledi ve kente girdiğinde isyankârları ele geçirdi. Böylelikle bu kentin ismi bundan sonra "Sultanpur" olarak adlandırıldı.²³³

2.8.2. Sultan Gıyaseddîn Tuğluk Şah Devrinde Bengal

Gıyaseddîn Tuğluk ve sonraki Tuğluk sultanları döneminde özellikle Bengal'de çok sayıda isyanlar çıkmıştır. Bihâr, Tuğluk Hanedanlığı'nın ilk dönemlerinde Bengal Krallığı'na bağlı bir şekilde yönetiliyordu. Ancak Gıyaseddîn ile başlayan akınlar ve sonrasında Muhammed bin Tuğluk ve Firuz Şah Tuğluk'un yürüttüğü politikalar neticesinde kesin olarak Bengal Krallığı'ndan ayrılarak, Tuğluk egemenliği altında sultanlığa bağlanacaktır.

Vaktiyle Balaban Sultan'ın ölümünü müteakip Bengal'de sırasıyla Buğra Han, Rükneddin Keykavus ve Şemseddin Firûz Şah, yönetimi devralmıştı. Firuz Şah döneminde Bengal'in doğusunun hakimiyet altına alınması üzerine Gıyaseddîn Bahadır buraya yerleşmişti. Ancak Firûz Şah'ın ölmesiyle birlikte oğullarının taht mücadelesi başlamış, Firûz'un oğulları Gıyaseddîn Bahadır ve Şihâbeddîn Buğra arasında çıkan mücadele neticesinde Buğra yenilmiş ve Gıyaseddîn Bahadır tarafından öldürülmüştür. Bahadır'ın kendisinden büyük olan ağabeyi Nasıreddîn ise bu sırada Lakhnauti tahtının sahibi olmuş, Nasıreddîn ile Gıyaseddîn Bahadır arasında mücadele vukû bulmuştur. Gıyaseddîn Bahadır bu mücadeleyi sürdüremeyeceğini anladığı vakit, Delhi Türk Sultanı Gıyaseddîn Tuğluk'tan destek istemiştir.²³⁴

Hâlâ daha Balaban soyundan gelenlerin elinde bulunan Bengal, Gıyaseddîn Tuğluk için yeniden sultanlığa bağlanması gereken bir bölge olarak belirmiştir. Nasıreddîn ve Gıyaseddîn Bahadır arasındaki mücadele neticesinde Gıyaseddîn Bahadır'ın sultanlıktan yardım istemesi bölgeyi sultanlığa bağlama adına önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Gıyaseddîn Tuğluk, oğlu Uluğ Han'ı Delhi'de bırakarak, kendi idaresindeki ordu ile Bengal'e doğru harekete geçti.²³⁵ Gıyaseddîn

²³³ Agha Mahdi Husain, *a.g.e.*, s. 56; Bayur, *a.g.e.*, s. 320-321.

²³⁴ Bayur, *a.g.e.*, s. 321.

²³⁵ K. K. Munshi, *The Delhi Sultanate*, Bombay 1967, s. 54.

Tuğluk'un orduları Bengal'in doğusunu ilhak etti,²³⁶ batısını ise sultanlık idaresini kabul ve Delhi'ye bağlı bir şekilde hareket etmek şartı ile Nasıreddîn'e bıraktı.

Bengal'in idaresini tesis eden Sultan Gıyaseddîn Tuğluk, Delhi'ye vardı. Oğlu Uluğ Han, Gıyaseddîn'i Afganpur denilen bir mıntıkada karşıladı²³⁷ ve bir karşılama ziyafeti verdirdi.²³⁸ Kendisi için inşa edilmiş olan köşkte bir müddet dinlendi. Şerefine düzenlenen askeri geçiş törenini izlediği bir vakit, köşk aniden yerle bir oldu²³⁹, enkaz altında kalan Gıyaseddîn Tuğluk hayatını kaybetti.²⁴⁰

Gıyaseddîn Tuğluk döneminde sultanlığın yeniden gücünü kazanmasının yanı sıra Bengal'in yeniden merkezi yönetime itaat ettirilmesinin sağlanması bakımından da önemlidir. Bengal'in yönetime bağlılığının sağlanması ile ilerleyen yıllarda Bihâr'ın da sultanlığa bağlanmasının temeli atılmıştır.²⁴¹ Bu açıdan Bengal'in fethi bu dönem ve sonrası için önemli bir hadise olarak kayıtlara geçmiştir.

2.9. MUHAMMED TUĞLUK ŞAH DEVRİ

Gıyaseddîn Tuğluk Şah'ın ölümünün ardından oğlu Fahreddin Cavna Han, devlet ileri gelenlerinin desteği ile Delhi Türk Sultanı oldu. O, sultan olduğu vakit Muhammed adını almıştır. Kaynaklarda Muhammed Tuğluk, Ebû'l-Mücâhid ve Muhammed Şah Tuğluk gibi isimlerle zikredilmektedir.²⁴² Muhammed Tuğluk,

²³⁶ Salim Cöhce, *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, s. 84.

²³⁷ Bayur, *a.g.e.*, s. 322.

²³⁸ Al-Badaoni, *Muntakhib at-Tawarikh*, I, (Çev: George S.A. Ranking), Athlantic Publishers, New Delhi 1990, s. 300.

²³⁹ İbn Batuta O'nun ölümünü şu şekilde anlatmaktadır: “*Sefer dönüşü başşehir Dihli'ye yaklaşırken oğluna o civarddaki Afganpur nehrinin kıyısında bir köşk yaptırmasını emretti. Şehzade ağaç temeller üzerine dayanan ve büyük bölümü ahşaptan oluşan binayı üç gün içinde inşa ettirdi. Bu konağı sağlam bir şekilde yaptırmış ve inşaat sorumlusu olarak da ilerde Havace-i Cihan [=Hace Cihan; Hoca Cihan] diye bilinecek kişiyi, Melikzade'yi ayarlamıştı. Melikzade daha sonra Sultan Muhammed'in büyük veziri olmuştur. Onun asıl adı, Ahmed b. İyas'dır. Onlar inşaat esnasında tuzağı hazırlamışlardı bile; bir tarafında filler yürütülürse çökecek tarzda yapılmıştı köşk! Sultan Tuğluk, Şehzade Muhammed tarafından yapılan bu köşke girerek ahaliye ziyafet verdi. Yemekten kalkanlar yavaş yavaş dağıldıktan sonra şehzade, süslü fillerin huzurdan geçmesi için sultan babasından izin istedi. Tuğluk oğlunu kırmadı ve olan oldu! Şeyh Rükneddin olayı bana şöyle anlatıyor: O gün Tuğluk'un yanındaydım. Beraberimizde hükümdarın en sevdiği oğlu Mahmud da bulunuyordu. Hükümdarın diğer oğlu Muhammed yanımıza gelerek: "Efendim! İkinci namazı vakti gelmiştir. Kalkıp namaz kıldırınız!" dedi. Ben de namaz için kalktım. Böylece Şehzade Muhammed ile Melikzade'nin planladığı şekilde filler bir taraftan yürütüldü. Hayvanlar yere ayak basar basmaz köşk Sultan Tuğluk'un ve oğlu Mahmud'un üzerine yıkıldı. Asumanı tutan feci bir çığlık işittim! Namazı bitirmeden gerisin geri döndüğümde köşk yıkılmıştı. Şehzade Muhammed enkazı kaldırmak için kazma kürek getirilmesini emrediyordu sözde. Öte yandan da adamlarına bu işin geciktirilmesini ima ediyordu! Güneş battıktan sonra kazma kürek ve diğer aletler getirilip enkaz temizlenince şu manzara ile karşılaşıldı: Sultan Tuğluk yanı başındaki oğlunu ölümden korumak için sırtını siper etmişti! Bazıları Tuğluk'un harabeden ölü çıkarıldığını, diğerleri ise henüz can vermeden çıkarılıp öldürüldüğü sonra da Tuğlukabad denilen şehrin kıyısında evvelce yaptırdığı mezara götürülüp gömüldüğünü anlatmaktadırlar”. Bkz. Ebû Abdulah Muhammed İbn Batûta Tancî, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, II, (Çev: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000, s. 643-644.*

²⁴⁰ Konukçu, *a.g.m.*, s. 61.

²⁴¹ Fouza Farooq Ahmed, *Muslim Rule in Medieval India*, London-New York 2016, s. 155.

²⁴² İbn Batuta, *a.g.e.*, II, s. 426.

hediyeye dağıtmayı ve kan dökmeyi çok seven bir yapıya sahip olmasının yanı sıra çok da iyi bir binici idi.²⁴³

Saltanatının ilk hadiselerinden biri amcazadesi Bahaeddin Gursap'ın isyanı olmuştur. Muhammed Tuğluk'un orduları onun üzerine bir sefer düzenleyerek isyanı bastırmıştır. Ancak Gursap, kaçarak Hindu Racalara sığınmıştır. Bunun üzerine sultanlık orduları güçlü bir kuvvet ile Hindular üzerine sefere çıkmıştır. İki taraf arasında çok çetin bir mücadele geçtikten sonra Hindu Kralı Kampildeva mağlup olmuştur. Ardından Muhammed Tuğluk buraya ayrı bir eyalet statüsü vererek Delhi'ye dönmüştür.²⁴⁴

Muhammed Tuğluk, kendinden önceki sultanların yapmak istediği gibi sınırlarını genişletmek, Hinduların elinde bulunan yerleri hakimiyetine almak istemişti. Bunda da başarılı olacaktı. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Kampildeva'yı mağlup ederek Kampili'yi, ardından Hoysala krallığının kuzeyini ele geçirerek büyük bir sultanlık kurmaya doğru ilerlemiştir. Bu sultanlığın daha iyi yönetilebilmesi için de sultanlığın başkentini Devagiri'ye taşıdı. Devletabad olarak adlandırılan bu yeni başkent²⁴⁵ karşısında halk, bu duruma tepki göstererek rızalarının olmadığını gösterdi. Ancak her şeye rağmen Muhammed Tuğluk halkın zorla yeni başkente göç ettirilmesini istedi. Bunun sonucunda çok sayıda insan plansız düzenlenen göç esnasında hayatını kaybetti. Başarısız olunmasının ardından Muhammed, göçün sonlanarak geri dönülmesini emretti.²⁴⁶ Sonraki yıllarda da bu radikal adım, sultanlığın çöküşünün bir nedeni olarak da karşımıza çıkacaktır.²⁴⁷

İsyanların ardı arkası kesilmeyen bu dönemde Multan Valisi Behram Ayaba Kişli ve Lakhnauti Valisi Gıyaseddin Bahadır ayaklanarak, sultanlığa karşı hareket etmeye başladılar. Bunun haberini alan Muhammed Tuğluk, hemen onların üzerine bir ordu sevk ederek isyanları bastırarak, bu iki vali idam edilmiştir.²⁴⁸

Moğol akınlarının durmadığı Muhammed Tuğluk devrinde, Hindistan'da Moğol güçleri hızla ilerliyordu. Tarmaşirin önderliğindeki Moğol kuvvetleri sultanlığa bağlı Bedaun ve çevresini yağmaladı. Muhammed Tuğluk, onların

²⁴³ İbn Batuta, *a.g.e.*, II, s. 426.

²⁴⁴ K. M. Munshi, *The Delhi Sultanate*, s. 62.

²⁴⁵ Hermann Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, (Çev: Müfit Günay), İstanbul 2001, s. 255.

²⁴⁶ Haluk Kortel, *a.g.e.*, s. 12.

²⁴⁷ Cöhce, *Delhi Türk Sultanları*, s. 84.

²⁴⁸ Haluk Kortel, "Tuğluklar", *DİA*, XXXXI, s. 333.

üzerine asker göndererek Tarmaşirin'i esir etti. Bu sırada sultanlıkta çiftçilerden alınan vergilerin arttırılması hadisesi üzerine halk ayaklandı ve bir süre üretim durmak zorunda kaldı. Bunun üzerine de adeta bir kıtlık yaşandı. Çözüm olarak ise Muhammed Tuğluk, buranın halkını Ganj nehri mıntikasında yeni oluşturulan ve cennetin kapısı anlamını taşıyan Svargadvara kentine yerleştirdi.²⁴⁹

Sultan Muhammed bin Tuğluk Şah, hükümlerlik yıllarında Hinduların elinde bulundurduğu yerlerden bazılarını sultanlık idaresine almış, sınırlarını genişletme politikasını devam ettirmiş, Moğol akınları karşısında başarılı savunmalar yürütmüş ve birçok isyanla mücadele etmiştir. Ancak tüm bunların yanı sıra bir de ekonomik alanda yaptığı başarısız girişimlerinin üzerine sultanlıkta ayaklanmalar patlak vermiş, ardı arkası kesilmeyecek isyanlar sonucu ülkenin bölünmesinin önüne geçemeyecektir.

Kendisinden önceki sultanların yürüttüğü ve hiçbir başarılı sonuç vermeyen vergilerin Delhi'ye ürün olarak gönderilmesi hususunu Muhammed Tuğluk, tam tersi bir yolla artık ürün yerine ürünlerin değeri kadar para gönderilmesi gibi uygulama başlatarak, önemli bir hata yaptı. Bu Hindistan'ın o zamana kadar ki geleneklerine ters düşen bir uygulama idi. Bakır sikkeler basıldı. Ancak bu paraların değerinin düşük olması münasebetiyle sahtekarların önü açılmış, halkın çok ser tepsine yol açılmıştı. Uygulamanın geleneklere ters düştüğünü, toplumda hiçbir karşılığının görülmemesi ve ekonominin gittikçe ağır yara almasını fark eden Muhammed Tuğluk, bu politikadan vazgeçmek zorunda kaldı.²⁵⁰

2.9.1. Muhammed Tuğluk Şah Devrinde Bengal ve Bihâr

Hatırlayacağımız üzere Gıyaseddîn Tuğluk Bengal üzerine seferler düzenlemiş, ayrı bir krallık olan Bengal yeniden sultanlığın yönetimine dahil edilmişti. Delhi'ye bağlı bir yönetim sergilemesi için de Nasireddîn, Bengal'e vali olarak atanmış, Bahadır ise esir edilerek Delhi'ye getirilmişti. Muhammed Tuğluk

²⁴⁹ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-ı-Akbari*, I, Çev: B. De, Calcutta 1927, s. 221-224; Kortel, *a.g.m.*, s. 334.

²⁵⁰ Hermann Kulke, *Hindistan Tarihi*, s. 256-257.

sultanlığın tahtına çıkmasına müteakip ise esir tutulan Bahadır, serbest bırakılmıştır.²⁵¹

Muhammed Tuğluk, Bengal'de yeni bir yönetim sistemi sağlamış; Lakhnauti, Sonargaon ve Satgaon adları altında üç ayrı idari bölge oluşturmuştur. Bengal eyaletinin sorumlusu olarak da Kadir Han'ı²⁵² görevlendirmiş, Kadir Han, Delhi yönetimine bağlı bir şekilde görevini sürdürmüştür. Muhammed Tuğluk, Doğu Bengal'de de benzer bir denetim ve denge politikası getirmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi Gıyaseddîn Tuğluk tarafından Delhi'ye esir getirilen Gıyaseddîn Bahadır, Muhammed Tuğluk tarafından serbest bırakıldı ve Behram Han ile birlikte hüküm sürmesi için Sonargaon'a geri gönderildi.²⁵³ Ancak Bahadır üç yıl sonra isyan bayrağını çekince Behram Han tarafından mağlup edildi. İbn Batûta bu mağlubiyetin ardından öldürülen Bahadır'ın derisinin yüzüldüğünü ve içine de saman koyulup, tüm ülkede dolaştırıldığını yazmaktadır.²⁵⁴

Artık Sultanlık tarafından yönetilen Bengal'de düzen sağlanmış gibi görünüyordu ki Behram Han'ın ölümünün ardından tam da o sırada ülkede Moğol akınları, bazı valilerin isyanları ve ekonomi ve çiftçiye dair alınan birtakım kararlar üzerine halkın ayaklanması sorunları baş göstermiştir. Bu durumlar haliyle yönetimin zayıflaması ve Bengal, Bihâr, Lakhnauti gibi yerlerde isyanların çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bengal, Tuğluklar öncesinde olduğu gibi bağımsızlığını ilan etmek istemiş ve Fahreddin Mübarek Şah liderliğinde güçlü bir ayaklanma çıkartılmıştır. Muhammed Tuğluk Şah bunu haber alınca üzerine ordu sevk etmiş ve isyanı bastırmıştır. Ancak bu devirde Kadir Han'ın ordusunda görevli Ali Mübarek, Lakhnauti'ye göz dikmiş ama Muhammed Tuğluk buraya Melik Yusuf'u tayin etmiştir. Ama bu kişi Lakhnauti'ye varamadan ölünce Ali Mübarek, sultanlığın da meşguliyetinden yararlanarak burada egemen olmak istedi. Kadir Han'ı da öldürerek Bengal üzerinde kendi hakimiyetini tesis etti.²⁵⁵ Bundan böyle de Bengal, sultanlık yönetiminden uzaklaşmaya başlayacaktı. Ali Mübarek, Doğu Bengal'de on yıla yakın bir süre başarılı bir şekilde hakimiyetini sürdürmüştür.²⁵⁶

²⁵¹ İbn Batuta, *a.g.e.* II, s. 464.

²⁵² Asıl adı Melik Pindar Halaç olan Kadir Han, Halaç Türklerine mensuptur. Bkz. J. Sarkar, *a.g.e.*, s. 464-465.

²⁵³ K. M. Munshi, *a.g.e.*, s. 69.

²⁵⁴ İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, s. 699-700.

²⁵⁵ Ghulam Husain, *Riyazu's Salatin*, s. 96.

²⁵⁶ Munshi, *The Delhi Sultanate*, s. 196.

Ali Mübarek'ten sonra Bengal'de bağımsızlık mücadeleleri Hacı İlyas ile birlikte devam etmiş, Bengal çevresine seferler düzenleyerek hakimiyeti kendi adına tesis etmiştir.²⁵⁷

Bengal'de yaşanan bu gelişmelerin ardından Bihâr'ın durumuna bakacak olursak;

Muhammed Tuğluk Şah devrinde Bihâr'ın Delhi Sultanlığı idaresi altında yönetildiğine dair kanıtlar mevcuttur. Bu dönem Bihâr hakkında bize bilgi veren yazıtlardan en önemlisi 1332 tarihli "Sukunat" yazıtıdır. Bu yazıt Bihârşerif'te bulunmuştur. Ayrıca Motihari'de "Bediban" yazıtı da bulunmuştur. Bu yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Muhammed Tuğluk döneminde Bihâr'a özel ilgi gösterilmiş, sultanlık Bihâr'ı "doğrudan yönetme" imkânı bulmuştur. Yine bu döneme ait Bihâr'da Müslümanlara ait bir türbe ya da su kuyusu inşa edildiği de yazıtlarda aktarılmaktadır.²⁵⁸

Bihâr'a bağlı bulunan Tirhut'ta Muhammed Tuğluk tarafından bir darphane kurulduğunu ve üzerlerinde sultanın isminin olduğunu gösteren 1330-1331 tarihli sikkeler de mevcuttur.²⁵⁹

Bahsedilen yazıtların, sikkelerin ve tarihçilerin anlattıkları esas alınarak denilebilir ki, Kuzey Bihâr'ın Delhi sultanlarına tabi olarak yönetim sergilediği, Güney Bihâr'ında Bengal'i yöneten Hacı İlyas faktörüne rağmen "sultanlığa bağlı olarak yönetildiği" kesin olarak görülmektedir.

2.10. FİRÛZ ŞAH TUĞLUK DÖNEMİNDE BİHAR

Muhammed Tuğluk Şah'ın sürekli olarak isyanlarla uğraştığı, son olarak da Gucerat'ta meydana gelen ayaklanma üzerine bu bölgeye gittiği görülmektedir. Ancak Gucerat isyanı Muhammed Tuğluk'un ölmeden önceki bastırmaya çalıştığı son isyan olmuştur. Bu isyanda bir sonuç alamadıktan sonra üzüntüsünden hasta yatağa düşmüş, 1351 yılında vefat etmiştir. Hikmet Bayur, onun ölümünün

²⁵⁷ J. Sarkar, *The History of Bengal*, s. 466.

²⁵⁸ R. R. Diwakar, *Bihar Through The Ages*, s. 390-391.

²⁵⁹ Diwakar, *a.g.e.*, s. 391.

ardından Hindistan’da üç önemli isyandan sonra kendi başına buyruk beş ayrı devletin bulunduğunu söylemekte ve bunları şu şekilde ifade etmektedir: Delhi’de Tuğluk Devleti, Bengal’de aynı anda iki ayrı devlet, Dekken’de Behmeni Devleti Madura’da ufak bir devlet ve son olarak Keşmir’de bağımsız bir devlet.²⁶⁰

Devletin önde gelenleri tarafından Muhammed Tuğluk’un ölümünü müteakip Kemaleddin, “Sultan Firûz Şah” unvanı ile Delhi tahtına oturdu.²⁶¹ Babası Karauna Türklerinden Melik Recep, annesi Bhatti kabilesine mensup Naile isimli bir kadındır.²⁶² O, amcası Muhammed Tuğluk yönetiminde devletin üst kademelerinde bulunmuş ve iyi bir eğitim almıştı. Firûz Şah Tuğluk’un saltanatının ilk zamanlarında isyanlar durmuş, ülkede ekonomi canlanmış, devlette nizam geri gelmişti. Esasında O’nun sultanlığı devrinde Delhi Türk Sultanlığı yenilenme ve gücünü yeniden tesis etme konusunda birtakım olumlu gelişmeler görülmüştür. Buna karşın o sultanlığın dağılmasına engel olamayacaktır.²⁶³

Muhammed Tuğluk zamanında çift başlı bir yönetime ev sahipliği yapan ve Hacı İlyas komutasında olan Bengal’i yeniden sultanlık hakimiyetine almak için Firûz Şah Tuğluk, 1354 yılında Bengal’e doğru harekete geçti.²⁶⁴ Ancak başarılı olamadı. Ardından bir sefer daha düzenledi. Bu sıralarda Bengal’de İskender Şah hâkim idi ve onunla bir antlaşma yapılarak Bengal’in sultanlığa tabi olması sağlandı. Firûz Şah Tuğluk, dönüş yolunda Orissa, ardından Thattha üzerlerine de seferler düzenledi. Hinduları itaat altına almaya çalıştı. Sultanlığı yeniden eski gücüne ulaştırmaya çalışan Firûz Şah, 1374 yılında oğlu Fetih Han’ı kaybedince, artık yaşlanmasının da etkisi ile ağır bir rûhi çöküntü yaşadı. Hükümdarlığı sırasında Delhi Türk Sultanlığı birkaç başarının dışında kaybettiği önemli yerleri geri alamadı.

2.10.1. Firûz Şah Tuğluk’un Bihâr Hakimiyeti

Bihâr bu dönemde önemli hadiseler sahne olmuş, kuzey ve güney olarak iki ayrı yönetim şekline dönüşmüştür. Sultanlığın yönetiminden çıkmış olan Bengal

²⁶⁰ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 328.

²⁶¹ Sührindi, *The Tarikh-i-Mubarakshahi*, s. 121.

²⁶² Sührindi, *a.g.e.*, s. 121; F. Köprülü, “Firuz Şah Tuğluk”, *DİA*, XIII, s. 141.

²⁶³ Mübarek Galip, *Hindistan’da Türkler*, (Yayına Hazırlayan: Saadettin Gömeç), Berikan Yay., Ankara 2013, s. 90.

²⁶⁴ Sührindi, *a.g.e.*, s. 128.

üzerine seferler düzenlediği sıralarda sultanlık orduları Bihâr üzerinden Bengal'e ilerlemişlerdir.²⁶⁵ Kuzey Bihâr'ın en önemli şehirlerinden olan Hajpur ve Şemseddinpur'un da hâkimi Hacı İlyas hem Bengal'i hem de Bihâr'ın bu bölgelerini elinde tutuyordu.²⁶⁶ Ancak çok geçmeden vefat edince yerine İskender Şah geçmiştir. Firûz Şah Tuğluk, Hacı İlyas'tan sonra buraların hâkimi olan İskender Şah'ın üzerine bir ordu sevk etmiş, bu sefer sırasında Sultan Tuğluk, Bihâr'ı da ziyaret etmiş, ardından Orissa'ya ilerlemiştir.²⁶⁷

Diwakar, Firuz Şah Tuğluk'un döneminde Bihâr'da yaşanan olaylar sırasında Bihâr'ın önde gelen komutanlarının öldürüldüğünü, Bihâr'ın önemli din adamlarından Şeyh Şerefeddin Ahmed'e²⁶⁸ Firûz Şah Tuğluk'un saygılarını sunduğunu ve zafer için hayır dualarını istediğini kaydetmektedir.²⁶⁹

Sultan Firûz Şah Tuğluk zamanında Bihâr'ın sultanlık adına önemli bir konumu olduğu bilinmekle birlikte, Firûz'un, Bihâr halkı nezdinde çok popüler olduğu gözlemlenmektedir.

Tüm bu gelişmeleri müteakiben sultanlık tarafından değil, Bengal hakimleri tarafından yönetilen Bihâr'ın, Firûz Şah Tuğluk zamanında kesin olarak Kuzey ve Güney Bihâr olmak üzere ikiye ayrıldığı ve her ikisinin de sultanlığa bağlı hareket ettiği görülmektedir.

Sultan Firûz Şah Tuğluk, 1388 yılında vefat etmiştir.²⁷⁰

²⁶⁵ Sahrindi, *a.g.e.*, s. 128.

²⁶⁶ Badauni, *Muntakhabu't Tevarih*, I, Çev: S. A. Ranking, Delhi 1979, s. 342-345.

²⁶⁷ J. Sarkar, *The History of Bengal*, s. 111; R. R. Diwakar, *Bihar Through The Ages*, s. 392.

²⁶⁸ Şeyh Şerefeddin Ahmed, 1263 yılında Bihâr'a bağlı Maner'de doğmuştur. Babası ve annesi tarafından saygı değer bir sûfi soyuna dayanıyordu. Önde gelen alimlerden Arapça, Farsça mantık, felsefe ve din bilgisi dersleri aldı. 1381 Ocak ayında vefat etti. Mezarı Biharşerif'te yer almaktadır. İqtidar Husain Sıddıqui, "Şerefeddin Mâneri", *DİA*, XXVII, 567.

²⁶⁹ Diwakar, *a.g.e.*, s. 392.

²⁷⁰ Sahrindi, *a.g.e.*, s. 128.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI'NIN DAĞILMASINDAN SONRA OLUŞAN SİYASİ DURUM VE BİHÂR (1526'YA KADAR)

3.1. FİRÛZ ŞAH TUĞLUK'TAN SONRAKİ SİYASİ DURUM VE TİMUR'UN HİNDİSTAN'A AKINI

Firûz Şah Tuğluk'un 1388 yılındaki ölümünün ardından Tuğluk Hanedanı'nın çöküş süreci daha da hız kazanacak ve Hanedan dağılacaktır. Firûz'dan sonra Delhi tahtına torunu olan II. Gıyaseddîn Tuğluk çıktı. Kaynakların ifadesine göre O, aciz, cesaretsiz ve sefih bir şahsiyete sahip başarısız bir yönetici idi. O'nun 1388 tarihinde tahta çıkışından 1398'deki Timur akınlarına kadar geçen dönemde Delhi tahtında; Ebubekir Şah, Nasıreddîn III. Muhammed Şah, Alaeddin I. İskender Şah, II. Mahmud Nasıreddîn Şah, Nusret Şah gibi başarısız kişiler oturmuştur.²⁷¹

Tuğluk Hanedanı'nın son hükümdarı II. Mahmud Nasıreddîn Şah olmuştur. O, Gucerat'ı hakimiyet altına alan Zafer Han'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı. Ardından Cevnpur/Şarkiye hâkimi Şemseddin'i itaat altına ve Bihâr bölgesini de yeniden hâkimiyetine almayı başaramadı. Buna mukabil de Bihâr ve Cevnpur sultanlıktan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan ettiler.²⁷²

İstikrarın kalmadığı, başarısızlıkların ardı ardına geldiği, birbiri ardına sultanlıktan kopup bağımsızlıkların ilan edildiği bir ortamda durumdan elbette ki bir güç yararlanmasını bilecek, bu kargaşa halinden istifade edecekti. İşte bu kişi Emir Timur olmuştur. O, 1398 yılında Hindu dinini ortadan kaldırmak ve Hindistan sultanlarının puta tapma meselesini çözememiş olmasını bahane ederek, Hindistan'a girmeyi kararlaştırmıştır. Kabil'de Timur ve ordusu konakladıktan sonra Timur, Delhi'ye hareket etti. Delhi tahtında bulunan son Tuğluk hükümdarı II. Mahmud'u mağlup edip, Delhi'de katliam yapmıştır.²⁷³ *Zafernâme*'de II.

²⁷¹ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 351; Mübarek Galip, *Hindistan'da Türkler*, s. 92.

²⁷² Mübarek Galip, *a.g.e.*, s. 93.

²⁷³ Nizamüddin Şami, *Zafername*, (Farsçadan Çeviren: Necati Lugal), TTK Yay., Ankara 1987, s. 226-231; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur (Zafernâme)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 301-

Mahmud'un Timur tarafından mağlup edilmesini Nizamüddîn Şami şöyle aktarmaktadır: *“Akıl ve fehim sahiplerinin nezdinde şu aşikâr ve bellidir ki fetih ve zafer kapıları açan ve saadet yolunu insana gösteren, tanrının inayet ve merhametidir. Her ne kadar saadet hil’ati ezelde herkesin kader ve kıymetinin boyuna göre kesilmiş, biçilmiş ve herkesin devlet mumu yüksek alemlerin feyzi nuru ile parlatılmışsa da Peygamber aleyhisselamın buyurduğu veçhiledir. Bununla anlaşılıyor ki, emel kâbesine vasıl olmak için meşakkat çöllerinden geçmek lazımdır ve arzu edine şeyin yüzünü görmek zahmet çekmeden olmaz, devlet güneşi harp meydanlarının tozu ve dumanı sıyrıldıktan sonra yüzünü gösterir. Saadet, çemenzar-ı harp bulutları kan yağdırdıktan sonra taravet peyda eder. Bu sa’y ve gayretten maksat kelimeyi hakkı yükseltmek ve ilan etmekten ibaret olduğundan bu gaye çabuk elde edilir ve o emelinin yüzü daha kolaylıkla kendisini gösterir. Bu da onu isabet eder ki Sultan Firûzşah ’ın ölümünden sonra birtakım zalimlerin, azarak ahaliye cevr ve zulmettikleri, Emir Timur’a haber verilince bu yolsuzlukları kaldırmak için birçok merhaleleri menzilleri, mesafeleri katederek Delhi havalisine gitti, Cihannüma’nın mukabilinde konak verdi, oradan da Levni hisari’nin şark tarafında kondu. Bu yurttaki şehzadeler Emirler, sarayın has ve en yakın bendelerinden olan Sansiz tumanları, koşunların serdarları gelip Emir’in huzurunda hazır oldular. Klbi dehrin sırrından haberdar ve tanrının feyzinin bir aynası gibi parlak olan Emir bunlara hitaben bir nutka başlayarak muharebe zamanlarında ve yerlerinde eski padişahların türe ve yasaklarının kaidelerini, düşmanlarla muharebe merasimini ve kanununu muharebenin kanlı deryasına nasıl girmek ve o bela girdabından nasıl çıkmak lazım geleceği hakkında fevkalade bir üslup ve eda ile izahat verdi, herkesin, cavungur’da, bravungur’da ve kolda mevkiin tayin etti, sıra ile dizginler bir hizada olarak düşmana karşı nasıl gidileceğini ve düşmanın hücumlarının nasıl reddedileceğini anlattı, bu mecliste hazır olanlar bu inci gibi kıymetli sözleri can kulağıyla dinlediler, ayı günde şehzadeler ve Emirle Sind suyu kenarından bu menzile kadar kafirden, mecusiden, putperestten yüz bine yakın esir alındığını, bunların ordugahta toplandıklarını, o muharebe gününde bunların Delhi tarafında meyl ile bir hücum yaparak onlara tekrar mülaki olmaları ihtimali bulunduğunu Emir’e bildirdi. Emir bu tehlikenin önünü almak için hepsinin öldürülmesini emretti, emir mucibince hepsini kestiler,*

304; İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012, s. 166-173.

kanlarından seller akıttılar. Sarayın bendelerinden olan Nasırüddin Ömer ki ömründe bir koyun bile kesmemişti, o gün Mecusilerden on beş kişiyi kılıçtan geçirdi... Diğer tarafta Melikzade Sultan Mahmud, Moluhan ve diğer serverler ve Hint ordusunun kumandanlarıyla on bin süvari, yirmi bin mükemmel piyade yüz yirmi zincir fili ile duruyordu. Emir'in ordu her ne kadar birçok harp saflar yarmış, birçok tehlikeler atlatmış ve pek çok harpler görmüş geçirmiş olmakla beraber bu defa biraz düşünce ile hareket etmek lüzumunu hissettiler, çünkü o dağ gibi fillerin manzarası akılları yerinden oynatıyor, insanın fikrini perişan ediyordu. Emir Timur attan inerek iki rek'at namaz kıldı, tanrıdan fetih ve zafer talebinde bulundu... Nihayet sırrı zahir oldu, zafer güneşi nusrat ufkundan doğdu. Düşmanların hileleri fayda vermedi, Arap atlarının ayaklarıyla melikleri ve racaları piyade yaptılar. Siyah kanlardan yeşil renkli kılıçlar kırmızıya boyandı. Düşmanların ümit çehrelerine meyusiyet nil'i çekildi. Düşmanlardan o kadar öldürdüler ki Isfahan ve Sistan katliamı yanından hiç kaldı; ölü yığınlarından dağlar sahralarla beraber oldu, Kafalar atların ayakları altında top gibi yuvarlandı. Sultan Mahmud ve Molu Han az bir askerle kaçmaya yüz tuttular. Muharebe meydanından çıkarak şehre kaçtılar.²⁷⁴

Timur, birçok yağma faaliyetinde bulunduktan sonra Semerkand'a geri dönmüştür. Timur'un Hindistan akınının sebebi olarak yukarıda zikrettiğimiz bahaneler baş gösteriyorsa da Hayrunnisa Alan "Timur'un bu seferinde tek amacının gaza olmadığını, ticaret yollarını kontrol altına istemiş olabileceğini, düşünebiliriz" demektedir.²⁷⁵

Timur'un son Tuğluk hükümdarı II. Mahmud'a vurduğu ağır darbe ile Tuğluk Hanedanı'nın tarih sahnesine çekilme süreci hızlanmış, Hindistan'da ayrı ayrı birçok bağımsız devlet ve hanedanların ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır.

Hindistan akınından sonra Emir Timur, Semerkand'a dönmeden evvel Multan'a vali olarak Hızır Han'ı²⁷⁶ bırakmıştı. O, Pencab ve diğer bazı yerlerin egemeni olmuştu. Bu sırada Timur'un akınından kaçan Tuğluk hükümdarı II.

²⁷⁴ Nizamüddin Şami, *Zafername*, s. 226-231.

²⁷⁵ Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, Ötüken Yay., İstanbul 2015, s. 63.

²⁷⁶ Esasında O, Tuğluk beylerinden biri idi. Ancak Timur'un akınları süresince ona büyük destek vermiş, bunun üzerine Timur tarafından Multan'a vali tayin edilmişti.

Mahmud yeniden Delhi'ye gelmiş, sözde sultan olarak hareket etmeye devam etmiştir. Ancak esasında diğer beylerin elinde kukla olarak hareket etmektedir.²⁷⁷

3.2. CEVNPUR/ŞARKİYE DEVLETİ DÖNEMİ VE BİHÂR (1399-1479)

Banaras'ın otuz dört mil kuzeybatısındaki Gumti nehri üzerindeki modern Cevnpur şehri, Firûz Şah Tuğluk tarafından kurulmuştur. Cevnpur Devleti'nin kurucusu, Sultan Muhammed'in kölelerinden olan Melik Server'dir. Hoca Cihan unvanıyla tanınan Server'e son Tuğluk hükümdarı II. Mahmud, "Sultanü'ş-şark" unvanını vermiş ve onu sultanlığın doğu vilayetlerinin valisi olarak atamıştı.²⁷⁸ Bu atamadaki amaç ise sultanlığın doğu bölgelerinde çıkan Hindu isyanlarını bastırmak idi. Melik Server, 1394 yılında Delhi'den ayrılarak isyancıları bertaraf etmek için harekete geçti. Akabinde isyanları bastırdıktan sonra Kol, Kanauj, Tirhut'u ele geçirdi. Bihâr bölgesinin de bir bölümüne sahip oldu. Böylece hakimiyet sahasını genişleterek bağımsız şekilde davranmaya başladı.²⁷⁹ Melik Server, Cevnpur hakimiyetini yürüttüğü süre boyunca Timur'a destek vermemiş, sınırlarını Kol'dan Bihâr'a kadar genişletmiştir. 1399 yılına gelindiğinde de arkasında güçlü bir devlet bırakarak ölmüştür.²⁸⁰

Server'in ölümünü müteakip evlatlığı olan Melik Karanfil, Mübarek Şah unvanı ile sultan oldu. Kendi adına para bastırıp hutbe okutmasını, İkbâl Han'ın Cevnpur'a saldırısı takip etti. Ancak bu saldırıdan bir sonuç çıkmamıştır.²⁸¹ Bu sırada da 1402 tarihinde Mübarek Şah vefat etmiş, yerine kardeşi İbrahim Şah Şarki geçmiştir.²⁸²

²⁷⁷ Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 332.

²⁷⁸ Munshi, *a.g.e.*, s. 187.

²⁷⁹ Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 377.

²⁸⁰ Azmi Özcan, Şarki Sultanlığı, *DİA*, XXXVIII, s. 361

²⁸¹ Sir Wolseley Haig, *The Cambridge History of India*, III, Cambridge At The University Press, London 1928, s. 251.

²⁸² Munshi, *a.g.e.*, s. 188.

3.2.1. İbrahim Şah Şarki Dönemi ve Bihâr

Kültürlü, bilgin ve öğrenmeyi çok seven İbrahim Şah Şarki, ağabeyi Mübarek Şah'ın vefat etmesini müteakip Cevnpur/Şarkiye Devleti tahtına geçmiştir.²⁸³

İkbal Han'ın son Tuğluk Sultanı II. Mahmud'u yanına alarak Kanevç'i geri almak için harekete geçtiği görülse de II. Mahmud'un, İkbal Han'dan kurtularak Cevnpur hâkimi İbrahim Şarki'nin yanına kaçtığı görülmektedir. Ancak İbrahim tarafından kabul görmeyince II. Mahmud, Kaneveç'i ele geçirdi. İkbal Han da Delhi'ye geri döndü. Bu sırada Seyyidler'den Hızır Han, İkbal Han üzerine gitmiş ve İkbal'ı öldürmüştür. Bunun üzerine Tuğluk Sultanı II. Mahmud, Delhi'ye geri dönmüştür.²⁸⁴ Cevnpur/Şarkiye Devleti'nin hükümdarı İbrahim Şah Şarki ise elinden çıkan Kanevç'i dört ay kuşatmış, neticesinde ise yeniden buraya hâkim olmuştur.²⁸⁵ Ayrıca 1413 yılında da son Tuğluk Sultanı II. Mahmud vefat etmiştir.²⁸⁶ Geride bıraktığı ortamda birçok devletçik oluşmuş, Hindistan'da asırlardır devam eden Türk hakimiyeti son bulmuştur.

1416 tarihinde İbrahim Şarki'nin orduları Güney Bihâr'ı zapt etmek için harekete geçerek Bihâr'a hâkim olmuştur.²⁸⁷

Dinine çok bağlı olan İbrahim, alim ve bilgin kişileri çok sever ve korurdu. Hâkimi olduğu Cevnpur'da Atala Camii onun eseridir. Bu sultan 1436 tarihinde ölünce yerine Mahmut Şah Şarki geçecektir.²⁸⁸

²⁸³ Azmi Özcan, *a.g.m.*, 361.

²⁸⁴ Sir Wolsley Haig, *a.g.e.*, III, s. 251; Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 377.

²⁸⁵ Munshi, *a.g.e.*, s. 188.

²⁸⁶ Haluk Kortel, *Tuğluklular, DİA*, s. 335.

²⁸⁷ R.R. Diwarkar, *Bihar Through The Ages*, s. 393-394.

²⁸⁸ Bayur ölüm tarihi olarak 1436 tarihini işaret etmektedir. Bkz. Bayur, *a.g.e.*, s. 377; Munshi ise 1440 tarihinde öldüğünü söylemektedir. Bkz. Munshi, *a.g.e.*, s. 189; Darbhanga'daki bir camide bulunan Sultan İbrahim Şarki'ye ait bir kitabe, Molla Takia tarafından 16. yüzyılda keşfedilmiş, bu metnin 1402 tarihli yani İbrahim'in Bengal'e yürüdüğü yıl olduğu tespit edilmiştir. Bkz. Diwarkar, *a.g.e.*, s. 393.

İbrahim'in Bengal'e yürüdüğü yıl.

3.2.2. Mahmud Şah Şarki Dönemi ve Bihâr

Cevnpur/Şarkiye Devleti'nin çöküş sürecinin başladığı Mahmud Şah Şarki döneminde Delhi'de bulunan Afganlı Behlûl Lûdî ile uzun yıllar sürecek mücadeleler baş göstermişti. Mücadelelerin ilk safhalarında Cevnpur Devleti üstünlük gösterse de ilerleyen safhalarda Behlûl Lûdî bu mücadelelerden galip çıkmıştır.²⁸⁹

1451 yılında Multan'a doğru yürümeye başlayan Behlûl Lûdî, burayı alarak hakimiyetini tesis etmek istedi. Bunun üzerine Multan'ın önde gelenleri Mahmûd Şah Şarkî'den Delhi'ye gelmesini ve yardım etmesini istemiştir. Mahmûd Şah Şarkî ise bu yardıma icabet ettikten sonra onları kuşatmalardan kurtarmıştır. Ama Behlûl Lûdî, yetişerek Delhi'yi kurtarıp Mahmud Şah Şarki'nin ordusunu bozmuştur. İki taraf arasında savaşlar yıllar boyu sürdü. Nihayetinde bir mücadele esnasında 1457 yılında Behlûl'ün orduları Mahmud Şah Şarki'yi öldürmüştür. Yerine oğlu Muhammed geçmiştir. Ancak taht için ideal kişi olmasa gerek, tahttan indirilmiş ve Hüseyin Şah Şarki, Cevnpur Devleti'nin yeni hükümdarı olmuştur.²⁹⁰

Mahmud Şah Şarki döneminde Bihâr'da Cevnpur/Şarkiye Devleti egemenliği görülmektedir. Mahmud Şah tarafından Bihar'a vali olarak Nasr İbn Baha görevlendirilmiştir. Bu dönemde Bihâr, Cevnpur Devleti'nin sınırları içerisinde ve devletin doğudaki en uç noktasını teşkil etmekte idi. Blochman, Cuma Camii'ne ait olan 1443 tarihli bir yazıt keşfetmiş ve bu yazıtta Bihâr'ın valisi Nasr İbn Baha'dan bahsedildiğini belirtmiştir. Ayrıca Mahmud Şah'a ait olduğu iddia edilen Rajgir ve Orissa'da bulunan bakır sikkelerde de görüldüğü üzere onun döneminde Bihâr'da hakimiyet Cevnpur Devleti'nde idi.²⁹¹

²⁸⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 384.

²⁹⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 378, 383; 1482'den 1486'ya kadar Şarki'nin Bihar'daki hakimiyetine dair yeterli yazılı kanıt bulunmaktadır. Üzerlerinde tarih bulunan bakır paralar Rajgir'de ve başka yerlerde de mevcuttur. Bkz. Diwakar, *a.g.e.*, s. 393.

²⁹¹ R.R. Diwarkar, *a.g.e.*, s. 394.

3.2.3. Hüseyin Şah Şarki Dönemi ve Bihâr

Hüseyin Şah Şarki, 1458 yılında tahta çıkar çıkmaz Behlûl Lûdî ile dört yıllık bir ateşkes yaptı. Bu barış ile Behlûl'ün askerleri tarafından esir alınmış olan Hüseyin Şah'ın kardeşi Celal Han serbest bırakılmıştır.²⁹² Hüseyin Şah, daha sonra büyük bir ordu toplayarak Orissa'ya akın etmiş, yolda Tirhut'u da istila ettikten sonra Orissa'ya girmiştir. Bunun üzerine Orissa, vergi vermeyi kabul etmiştir. Akabinde de Hüseyin Şah Şarki, Cevnpur'a dönmüştür.²⁹³

Müslüman tarihçilere göre bu dönemde Hüseyin Şah'ın hâkimi olduğu Cevnpur Devleti'nin askeri gücü, tüm Hindistan'dakinden daha iyi seviyede idi. 1473 yılında Hüseyin Şah güçlü ordusu ile Behlûl Lûdî'nin üzerine Delhi'ye yürümüş ve neredeyse her yeri ele geçirmiştir. Bunun üzerine de Behlûl, Malva sultanı Mahmud Kalaç'tan yardım istemek durumunda kalmıştır. Henüz yardım gelmemiştir ki Hüseyin'in orduları Delhi taraflarına kadar gelmeyi başarmıştır. Bunun üzerine de Behlûl, barış dilediyse de karşılık alamamış, mecburen Hüseyin'e karşı koymak için ordu hazırlamış ve iki taraf çarpışmaya başlamıştır. Behlûl'ün orduları karşısında Hüseyin Şah Şarki kaçmıştır. Fakat bir sene sonra yeniden Delhi'ye saldıran Hüseyin Şah ile Behlûl Lûdî arasında yeniden çarpışma vuku bulmuştur. Ne var ki, kendine çok güvenen Hüseyin Şah, mağlup olmuş, Behlûl Lûdî, Hüseyin Şah'ın elinde bulundurduğu Cevnpur'a hâkim olmuştur. Oğlu Barbey'i de buraya sultan olarak tayin etmiştir. Hüseyin Şah ise bu çöküşün ardından Bengal'e sığınmış ve orada vefat etmiştir.²⁹⁴

Cevnpur'un son hükümdarı olan Hüseyin Şah Şarki döneminde Bihâr, O'nun hakimiyeti altında on bir yıl geçirmiştir. Bu hakimiyet yıllarına ait bulunan 1486 tarihli bir yazıtta Hüseyin'in Bihâr'da yönetimini sürdürdüğü ve Bihâr halkı nezdinde çok popüler olduğu belirtilmektedir. Behlûl Lûdî ile ateşkes yaptıktan sonra da Bihâr bölgesinde bulunan Orissa ve Tirhut'u işgal ederek, buraları haraca bağladığı görülmektedir. O'nun hakimiyet yıllarına ait paralar da Bihâr'da tespit edilmiştir.²⁹⁵

²⁹² Munshi, *The Delhi Sultanate*. s. 191.

²⁹³ Bu noktada Munshi, Orissa kralının çok güçlü olduğunu ve dolayısıyla Hüseyin'in ona boyun eğdirmesini pek olası görmediğini söylemektedir. Bkz. Munshi, *a.g.e.*, s. 192.

²⁹⁴ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 380.

²⁹⁵ Diwakar, *Bihar Through The Ages*, s. 395.

3.3. SEYYİD HÂNEĐANI DÖNEMİ (1414-1451)

Seyyid Hânedanının tezimizin konusu olan Bihâr ile bir ilgisi olmamakla birlikte, Hindistan'daki siyasi durumun anlaşılması bakımından Seyyid Hânedanı'nı anlatmayı uygun gördük.

Delhi'de saltanat Seyyid olarak adlandırılan hanedanın eline geçmiştir. Hindistan'da Tuğluk Hanedanı'nın dağılmasının ardından ortaya çıkan siyasi boşlukta saltanat "Seyyid" olarak adlandırılan hanedanın eline geçmiştir. Bu hanedana mensup kişiler kendilerinin Hz. Peygamber'in soyundan geldiklerini iddia ederlerdi. Bunu bilen halk ise onlara çok itibar gösterirdi. Yukarıda zikrettiğimiz Timur akınları esnasında Seyyidler, Timurlular'a destek vermişler ve böylece varlıklarını sürdürebilmişlerdir.²⁹⁶

3.3.1. Hızır Han Dönemi

Seyyid Hânedanı'nın kurucusu olarak Hızır Han'ı görmekteyiz. Hz. Peygamber soyundan geldiğini iddia eden Hızır Han'ın babası Tuğluklar'ın Multan câgirdârı²⁹⁷ olarak görev yaptığından dolayı Hızır, burada büyümüştür. Babasının vefat etmesinden sonra ise onun görevini üstlenmiştir.²⁹⁸ Ancak İkbâl Han ve Sarang Han ile giriştiği mücadelede başarısız olunca Multan'daki câgirdârlık görevini kaybetmiştir. Emir Timur'un Hindistan üzerine 1398 tarihinde akına çıkması ile birlikte Hızır Han, Timurlulara destek vermiş, böylece Timur'un hizmetine girmiştir.²⁹⁹ Bu dönemde Tuğlukların saltanat kavgalarından da istifade etmiş ve halk nezdinde itibarını artıracak faaliyetlerde bulunmuştur.³⁰⁰ Timur, Delhi'den Semerkand'a dönmeden evvel Multan ve Dıpalpur'un yönetimini Hızır Han'a vermişti. Böylelikle Delhi tahtı için diğer rakiplerinden avantajlı bir konuma

²⁹⁶ Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları*, (Redaktör: Dursun Yıldız), IX, s. 445.

²⁹⁷ Hindistan'da hüküm süren Türk devletlerinde geliri maaş yerine veya belli bir hizmet karşılığında memur ve kumandanlara tahsis edilen topraklara verilen ad. Selçuklulardaki iktâ sistemine benzemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Azmi Özcan, "Câgîr", *DİA*, İstanbul 1993, VII, s. 11.

²⁹⁸ Enver Konukçu, "Hızır Han", *DİA*, XVII, s. 415.

²⁹⁹ Ishwari Prasad, *History of Mediaeval India*, The Indian Press, Allahabad 1933, s. 516.

³⁰⁰ Mohammad Habib-Ahmad Nizami, *A Comprehensive History of India*, V, Delhi 1940, s. 632; Konukçu, "Hızır Han", s. 445.

yükselecektir. Sirhind, Mirvat gibi yerlerde birkaç çatışmadan sonra 4 Haziran 1414 tarihinde Delhi'ye gelerek tahta çıkmıştır.³⁰¹ Tahta çıkışı ile birlikte Hindistan'da artık Seyyid Hanedanı dönemi başlamış oluyordu.³⁰² Hızır Han, bu hanedanın kurucusu olarak “Râ'yât-ı Alâ” unvanını alarak, Şahrûh adına bastırıldığı para ve okuttuğu hutbe ile hükümranlığını resmi bir zemine oturtmuş oluyordu. Ancak o, Türk ve Afganlardan kimsenin desteğini alamamıştır.³⁰³ Delhi'nin hâkimi olduktan sonra nüfuz ve itibar olarak eski gücünden uzaklaşan Hızır Han, Jaipur ve Malva'da patlak veren ayaklanmalar karşısında başarısız olarak, bu yerlerin yönetimini kaybetmiştir. 1420 yılında da hastalanarak Delhi'de vefat etmiştir.³⁰⁴

3.3.2. Mübarek Şah Dönemi

Hızır Han, batı bölgelerinin komutasını 1415'te oğlu Melik Mübarek'e vermişti. Hızır Han ölmeden sadece üç gün önce de onu varisi olarak atamış ve buna mukabil Mübarek Şah, babasının vefatının ardından önde gelen beylerin ve meliklerin onayını alarak resmen tahta çıkmıştır.³⁰⁵ O, babasının aksine Timurlularla olan ilişkileri tamamen keserek, farklı bir yönetim sergilemeye başlamıştır. Hindular üzerine seferlere girişerek yönetimi altına almaya çalışmıştır. Ancak hükümdarlığı süresince isyanlarla uğraşmak zorunda kalacaktır. Multan, Gwalyor gibi önemli yerlerde çıkan isyanlar, Mübarek Şah'ı çok zorlamıştı. Khokarlar'ın lideri olan Casrat'ın ayaklanması karşısında da çok zor durumda kaldı. Casrat, beraberine aldığı Moğollarla birlikte Dibalpur ve Lahor'u yağmalamış, akabinde ise Mübarek Şah'ın girişimleri sonucu Lahor valisinin de desteği ile Casrat mağlup edilmiştir.³⁰⁶ Sonraki dönemde Moğol emirlerinin düzenlediği akımlarla meşgul olmuştur. Tüm bunlar sonucunda Lahor yeniden itaat altına alındı.

³⁰¹ Abul Fazl Allami, *The A-in-i Akbari*, (Çev: H. Blochman), II, Calcutta 1891, s. 307; Haluk Kortel, “Seyyidler”, *DİA*, XXXVII, s. 77.

³⁰² Salim Cönce, *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, s. 91.

³⁰³ Mohammad Habib-Ahmad Nizami, *a.g.e.*, s. 635; Haluk Kortel, “Seyyidler”, s. 445.

³⁰⁴ Mübarek Galip, *Hindistan'da Türkler*, s. 95.

³⁰⁵ Mohammad Habib-Ahmad Nizami, *A Comprehensive History of India*, V, s. 641.

³⁰⁶ Mohammad Habib-Ahmad Nizami, *a.g.e.*, s. 643.

Ne var ki, Şubat 1434 tarihinde Cuma namazını kılmak için hazırlanırken veziri Melik Server'ül-mülk tarafından öldürülmüştür.³⁰⁷

3.3.3. Muhammed Şah Dönemi

Mübarek Şah'ın ölümünü müteakip yerine Muhammed Şah, üçüncü Seyyid Hânedanî hükümdarı olarak tahta çıkmıştır. O'nun döneminde Lûdî asıllı kişiler daha da ön planda olmaya başladı. Kendisinden evvelki dönemlerde olduğu gibi isyanlarla uğraşmak zorunda kaldı. 1441 yılında Malva'da gücünü arttıran Cevnpur/Şarkıye Devleti hükümdarı Mahmud Şah Şarki, Delhi'ye hareket etmek için hazırlık yapmaya başlamış, bunun üzerine Muhammed Şah, Behlûl Lûdî'den yardım istemiştir. Muhammed ve Mahmud Şah'ın orduları karşı karşıya geldiyse de gece karanlığında kimin galip geldiği anlaşılamadı. Mahmud Şah mağlup olacağını anlayıp geri adım attığı sırada Behlûl Lûdî, onun üzerine giderek, etkisiz hale getirmeyi başardı. Böylece Behlûl Lûdî'nin yardımı ile Seyyidler zafer elde ediyordu.³⁰⁸ Muhammed Şah, bu zaferin ardından, Behlûl Lûdî'ye "Han-ı hanan" görevini verdi. Lûdî, artık daha da ileri giderek Hinduları öldürüyor, büyük bir güç olma yolunda ilerliyordu. Hatta Afgan askerlerini orduya almaya bile başlamıştı. Bu gelişmeler yaşandığı sıralarda 1446 yılında Muhammed Şah vefat etmiştir.³⁰⁹

Artık Seyyid Hânedanî'nin başındaki kişilerin kukla olarak hükümdar olmasının başladığı bu dönemde hanedanın başına son Seyyid hükümdarı olacak Alaeddin Alemşâh geçmiştir. Ancak o sadece sözde hükümdar olarak görülüyordu. Lûdîler devlet içerisinde söz sahibi olmuş, her yetki Lûdîler'e geçmiştir. 1451 yılında gelindiğinde de Alemşah, artık kukla olarak görüldüğü tahtı bırakarak, Behlûl Lûdî'nin hakimiyetini tamamen kabullenmiştir. Bundan sonra artık Hindistan'da Afgan sultanlığı olan Lûdîler hâkim olacaktır.³¹⁰

³⁰⁷ Sahrindi, *The Tarikh-i Mubarakshahi*, Çev: K. K. Basu, s. 241; Haluk Kortel, "Seyyidler", s. 77; Mübarek Şah, Cemme kenarında yeni bir şehir kurarak adını Mübarekabad koymuştu ve bu bölgeye giderken, 1434 tarihinde Serverü'l-mülk tarafından öldürülmüştür. Bkz. Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 446.

³⁰⁸ Mohammad Habib-Ahmad Nizami, *a.g.e.*, V, s. 662.

³⁰⁹ Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 446.

³¹⁰ Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 335.

Seyyid Hânedanı döneminde Bihâr'ın hakimiyeti tesis edilememiş, Bihâr Cevnpur/Şarkıye Devleti bünyesinde yönetilmiştir. Seyyid Hânedanı zamanında Bihâr üzerine herhangi bir akın faaliyetinde bulunulduğuna dair elimizde bilgi ve belge bulunmamaktadır.

3.4. LUDİ HÂNEĐANI DÖNEMİ VE BİHÂR (1451-1526)

Behlûl Lûdî'nin kurucusu olduğu Lûdî Hanedanı, 1451-1526 tarihleri arasında Kuzey Hindistan'da hakimiyetini sürdürecektir. Bu süre içerisinde hanedanı sırasıyla Behlûl Lûdî, Sultan İskender ve Sultan İbrahim yönetmiştir.³¹¹

Delhi'de hakimiyet elde eden ilk Afgan kabilesi olan Lûdîler'i bazı araştırmacılar Türk olarak görmektedir. W. Haig, Lûdîler'in esasında Türk olduklarını ancak Afganistan'da o kadar çok süreler hayatlarına devam ettikleri için 15. yüzyıldan itibaren Türk değil, Afgan olarak görüldüklerini ileri sürmektedir.³¹²

3.4.1. Behlûl Lûdî Dönemi ve Bihâr

Behlûl Lûdî, Afganların önemli bir kabilesini oluşturan Sahu Hayl koluna mensuptur.³¹³ Behlûl, Seyyidlerden Mübarek Şah'ın Sirhind valisi olan Sultan Şah Lûdî (İslam Han)'nin kardeşinin oğludur. İslam Han, ölmeden evvel yerine veliaht olarak Behlûl'ü göstermiştir.³¹⁴ O'nun ölümü ile de Behlûl Lûdî, Sirhind valiliğini üstlenmiştir. Bundan sonra adım adım güçlenen Behlûl, Lahor, Dibalpur, Sunam ve Hisar-Firûz'u ele geçirdikten sonra burada bulunan valileri zorla bertaraf etmiştir. Böylelikle çok önemli olarak görülen bu yerlerin hâkimi olmuştur. Tabi bu girişimlerde bulunarak sultana karşı da adeta ayaklanmış idi. Bir ara daha da ileri giderek artık Delhi'ye yürümenin vaktinin geldiğini düşünmüş ve harekete geçmiş, ancak başarılı olamamıştır. Bu sırada da Sultan Muhammed Şah Şarki'nin ölümü üzerine Seyyidlerin başına Alaeddin Alem Şah geçmiştir. Alem Şah, Behlûl'e karşı

³¹¹ Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 448.

³¹² W. Haig, *The Cambridge History of India*, III, Cambridge University Press, London 1928; Awadh Bihari Pandey, *The First Afghan Empire in India*, Calcutta 1956, s. 30.

³¹³ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-ı Akbari*, I, s. 332; Munshi, *The Delhi Sultanate*, s. 139.

³¹⁴ Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 472.

harekete geçmiş, vezir Hamit Han'ı öldürtme emri vermiştir. Ancak vezir bunu haber almış ve Delhi'ye hâkim olarak tahta başka birini çıkarmak istemiştir. Vezir Hamit Han, Behlûl Lûdî'yi tahta uygun görerek, Delhi'ye gelip tahta çıkmasını istemiştir. Böylelikle Behlûl Lûdî, 1451 yılında Delhi tahtına çıkmış ve Lûdî Hanedanı dönemi başlamıştır. Dolayısıyla da artık Hindistan'da Afgan hakimiyeti baş gösterecektir.³¹⁵

Behlûl Lûdî döneminde Bihâr, Hanedanın egemenliği altına alınacaktır. Bu dönemde kukla olarak görülen Cevnpur Devleti hükümdarı Hüseyin Şah, Behlûl tarafından Bihâr sınırlarına gönderilmiştir. Bihâr ve Bengal çevresinde bulunan bölgeleri Hüseyin Şah Şarki, Behlûl adına idareye etmeye başlamıştır. Hüseyin Şah Şarki tarafından Behlûl Lûdî 'ye bağlı yönetilen Bihâr sınırındaki bölgeler, bu dönemde refah içerisinde yaşamış, halk her açıdan zengin bir hayat idâme ettirmiştir.³¹⁶ Tarihler 1489 yılını gösterdiğinde ise Behlûl Lûdî vefat etmiştir.

3.4.2. Sultan İskender Lûdî Dönemi ve Bihâr

Behlûl Lûdî'nin ölümünün ardından karışık bir taht mücadelesi neticesinde İskender, Lûdî Hânedanı tahtına oturdu. O'nun asıl adı Nizam Han idi. Bu dönemde Hanedan sınırları bir önceki döneme göre iki kat artmış, Kuzey Hindistan ve Bihâr hakimiyet altına alınmıştır. Çok sıkı bir yönetim sergileyen İskender Lûdî, kurduğu istihbarat ağı ile eyaletlerde ne olup bitiyorsa hemen haberdar olmayı başarmıştır.³¹⁷

1494 yılında Lûdilere bağlı kukla olarak hüküm süren Cevnpur'un eski hükümdarı olan Hüseyin Şah Şarki, İskender Lûdî'yi yenmek için harekete geçerek, Bihâr yakınlarında bir ordu kurmuştur.³¹⁸ Ancak bu girişimi sonuçsuz kalmış ve yenilerek kaçmak zorunda kalmıştır. İskender Lûdî, onu Bihâr'a kadar takip etmiş, Bihâr'daki Cevnpur/Şarkiye yönetimini tamamen ortadan kaldırmıştır. Hüseyin bunun üzerine Bengal'e sığınmak zorunda kalmış, Lûdiler ise Bihâr ve çevresine kesin olarak hâkim olmuştur.³¹⁹

³¹⁵ İqtidar Husain Sıddıqui, "Ludiler", *DİA*, XXVII, s. 217; Bayur, *a.g.e.*, s. 472-473.

³¹⁶ Diwakar, *Bihar Through The Ages*, s. 396.

³¹⁷ İqtidar Husain Sıddıqui, *a.g.m.*, s. 217.

³¹⁸ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-ı Akbari*, I, s. 363.

³¹⁹ Abul Fazl Allami, *The A-in-i Akbari*, (Çev: H. Blochman), II, Calcutta 1891, s. 307.

İskender Lûdî, vezir Mahabat Han ve yanında birkaç kişiyi Bihâr'da bırakarak bu eyaleti Delhi'ye bağlı olarak yönetmelerini emretmiştir. Sonrasında ise İskender Lûdî, Tirhut seferine çıkmak için harekete geçmiştir. Burayı yöneten Hindular, İskender'in akını karşısında teslim olup, haraç ödemeyi kabul etmişlerdir. Ardından da Bihâr'ın çok önemli alimlerinden biri olan Aziz Şerefeddin'in yanına Bihâr'a giderek, kendilerine saygılarını sunmuştur. Sonra da buradaki fakir ve yoksullara para dağıtmıştır.³²⁰

1495 tarihli Bihâr'da dikilen bir yazıtta İskender Lûdî ve Bihâr halkının bu dönemde şiddetli bir kıtlıkla boğuştuğu vurgulanmaktadır. Bu kıtlık üzerine İskender, tahıl üzerinden alınan vergileri kaldırmış ve bu uygulama Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah zamanına kadar da devam etmiştir.³²¹

Bu gelişmeleri müteakiben İskender Lûdî, Bihâr'a bağlı Saran vilayetinde bulunan Hinduları itaat altına alarak buraya kendi adamlarından yöneticiler tayin etmiştir. Bihâr'a da vali olarak Darya Han Nûhâni atanmıştır. Böylece Bihâr, İskender Lûdî ile artık bir Müslüman eyaleti halini almıştır.³²²

Cevnpur'un eski hâkimi Hüseyin Şah Şarki, Bihâr'ı ve bazı elden çıkan yerleri almak için ısrarlı hareketlerine devam ettiği bu dönemde Bihâr'da vali olan Darya Han Nûhâni tarafından defalarca bertaraf edilmiştir.³²³

3.4.3. Sultan İbrahim Ludi Dönemi ve Bihâr

İskender Lûdî'nin 1517'de ölümünün ardından oğlu İbrahim Lûdî tahta geçmiştir. O'nun hükümdarlığını kabul etmeyen muhalifler, İbrahim'in kardeşi Celal Han'ın etrafında toplanmış ve onu Cevnpur Hükümdarı ilan ederek ülkeyi iki ayrı yönetime bölmeye çalışmışlardır. Ancak İbrahim'in erken hareket etmesi ve onu mağlup etmesi ile Celal Han kaçarak Gwalyor'a sığınmak zorunda kalmıştır. İbrahim Lûdî, peşini bırakmayarak Gwalyor'a ordu sevk etmiş ve burayı kuşatıp

³²⁰ Abul Fazl Allami, *a.g.e.*, s. 308; Diwakar, *a.g.e.*, s. 397.

³²¹ Diwakar, *a.g.e.*, s. 397.

³²² Diwakar, *a.g.e.*, s. 398.

³²³ Diwakar, *a.g.e.*, s. 396-398.

Celal Han'ı da ele geçirmiştir. Başarısız bir taht mücadelesi verdikten sonra kaçıp yakalanan Celal Han hapse mahkûm edilmiş, burada çok geçmeden ölmüştür.³²⁴

İbrahim Lûdî daha sonra kendilerinden şüphelendiği vezirler Âzam Hûmayun ve Mian Bhuvah'ı yakalatarak, hapsedirmiştir. İleri gelen beyler tarafından Âzam Hûmayun'un hapisten çıkarılması istenince de bu isteği İbrahim Lûdî reddetmiş, bu gelişmenin akabinde de yavaş yavaş İbrahim Lûdî ile beylerin araları açılmıştır³²⁵

İbrahim bu karışık ortamda Çitor racası Rana Sanga üzerine ordu göndermiştir. Bu girişiminde başarılı olduktan sonra hakimiyetini daha da kuvvetlendirmiştir.³²⁶ Ne var ki, İbrahim Lûdî beylerine güvenmemiş ve gizlice bazı beylerini de öldürtmeye başlamıştır. Bunun duyulmasının ardından da bazı beyler kendisine karşı harekete geçmişlerdir. Bu sırada Kabil padişahı olarak görev yapan Babür'den yardım isteyen beyler, Babür'ün Hindistan'a girmesini teşvik etmişlerdir. Babür, Hindistan'a girmek için harekete geçmiş ve İbrahim Lûdî ile savaş gerçekleşmiştir. İki taraf arasında Panipat'ta gerçekleşen savaştan Babür galip ayrılmıştır. İbrahim savaş meydanında öldürülmüştür.³²⁷ Böylelikle 1526 yılında Afganlı Lûdî Hânedanı ortadan kaldırılmış, Bâbürlüler Devleti Hindistan'da hâkim olmuştur.³²⁸

İbrahim Lûdî, kötü bir yönetim sergilemiş ve kibirden kurtulamamıştı. Bundan ötürü itibarı zedelenmiş, devlet ileri gelenleri Bihâr valisi Darya Han Nûhâni etrafında toplanmışlardı. Bir dönem Bihâr'da Nûhâni Hanedanı kurulmuştu. İbrahim Lûdî'den ayrılan Omarahlar'ın Darya Han'ın oğlu Şahbaz Han etrafında toplandıkları ve bu Han'ın kendisini sultan ilan ederek Bihâr'da kendi yönetimini tesis ettiği görülmektedir. Şahbaz Han sultanlığını ilan ettikten sonra Bihâr'da kendi adına hutbe okutup, para bastırmıştır.³²⁹

³²⁴ Bazmee Ansari, "İbrahim-i Ludi", *DİA*, XXI, s. 320.

³²⁵ Munshi, *a.g.e.*, s. 149.

³²⁶ Bayur, *a.g.e.*, s. 476.

³²⁷ Ghulam Husain Salim, *Riyazu-s-Salâtîn*, s. 134; Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, *Vekayi Babur'un Hâtıratı*, II, Çev: Reşit Rahmeti Arat, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 303; Jean Paul Roux, *Büyük Moğolların Tarihi: Babur*, Çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008, s. 331.

³²⁸ Salim Cöhce, *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, s. 91.

³²⁹ Diwakar, *a.g.e.*, s. 398-399.

Bu dönemden sonra Bihâr yeniden Delhi'den ayrılmış ve Bâbürlü döneminde hakimiyet altına alınıncaya kadar bağımsız bir yapıda yönetilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihin her döneminde önemli bir konuma sahip olan Hindistan, asırlar boyunca çeşitli milletlere, dinlere, kültürlere ve farklı inançlara ev sahipliği yapmıştır. Bu eşsiz ülkenin kuzey sınırlarını yeryüzünün en büyük dağlarından biri olan Himalaya Dağları oluştururken, doğusu ve batısını Bengal Körfezi ile Arap Denizi, güney sınırı ise Hint Okyanusu tarafından çevrelenmiştir. Hindistan'ın en önemli nehirlerinden biri olan Ganj Nehri'nin suladığı Hint ülkesi, çok zengin topraklara ve kaynaklara sahiptir. Bu nedenle ilk çağlardan başlayarak yüzyıllar boyunca dışarıdan göç almış, bunun sonucu olarak çok çeşitli bir kültürel tarihin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

İşte bu coğrafyada asırlar boyunca Türkler var olmayı başarmışlardır. Hindistan'ın kuzeyinden giriş yapan Türkler vasıtasıyla bu ülke her açıdan farklı dönemler yaşamıştır. Burada varlıklarını sürdüren Türkler, Hindistan'da bugün dahi gözlemleyebildiğimiz derin izler bırakmışlardır. Kuşanlar ile Türk kültürü Hindistan'a giriş yapmış, bu dönemde Türklerin at kültürü Hindistan'a tesir etmiştir. Ardından gelen bir diğer Türk devleti olan Akhunlar ile Türk kültürü Hindistan'da tam anlamıyla yerleşme eğilimi göstermeye başlamıştır. Hindistan'a Akhunlar'dan sonra İslam dinini yerleştirmek amacıyla Müslüman Araplar istilalarda bulunmuş, ancak onların girişimleri yağmadan ileri gidememiştir. Yerel halk Müslüman Arapların hoş görüden uzak, şiddete dayalı politikaları karşısında İslam dini ile bütünleşememiş, Gaznelilerin bölgeye gelişine kadar da bütünleşemeyecektir. X. yüzyılda Gazneli Devleti'nin Gazne merkezli kurulmasından sonra Gazne hükümdarları Hindistan'a yönelmeye başlamıştır. Özellikle de Gazneli Sultan Mahmud dönemi ile Hindistan'a ayrı bir ilgi gösterilmiş, bu ülkeye tam 17 sefer düzenlenmiştir. Bu seferlerin amacı yağma ya da ganimet elde etmek değil aksine puta tapan Hint ülkesini İslam dini ile şerefleştirmek idi. Bu uğurda gerçekleştirdiği seferler ile Hindistan'da İslamiyet'in kalıcı olarak yerleşmesinin önünü açmayı başarmıştır. Bugün dahi Hindistan'da İslam dininden bahsedebiliyorsak bu şüphesiz Gazneliler Devleti özellikle de Sultan Mahmud sayesinde, diyebiliriz. Gaznelilerden sonra bu ülkede hüküm süren Türk devletleri İslamiyet'i daha da doruk noktalarına çıkarmayı başarmışlardır. Delhi Türk Sultanlığı zamanında Sultanlığa bağlı tüm bölgelerde

İslamiyet hâkim din olmuştur. Bu sultanlık döneminde Hindistan’da İslamiyet’i temsil eden çok sayıda mimari yapılar, edebi, tarihi eserler meydana getirilmiştir. Bugün dahi Hindistan’a gittiğimiz vakit ilk olarak göze çarpan Türk-İslam mimari yapılarıdır. İslam dininin Hindistan’da zirve noktasına ulaştığı devlet ise Bâbürlüler olmuştur. Bu Devlet döneminde tıpkı Delhi Türk Sultanlığı’nda olduğu gibi İslamiyet’e özel önem verilmiş, çok sayıda Müslüman din adamı, alim, mutasavvıf yetişmiştir. Yine bu döneme ilişkin günümüze ulaşan yapılardan gördüğümüz üzere çok sayıda Müslüman-Türk tesirini bizlere yansıtan yapılar mevcuttur.

Böylesine büyük bir coğrafyada derin izler bırakmayı başaran Türkler, bugün dahi Hint halkı nezdinde unutulmadan hatıralarını devam ettirmektedir. Bu durumu en iyi özetleyen Akmal Ayyubi’dir. Giriş bölümümüzde de üzerine değindiğimiz konuşmasında “*Sevgileri ve sempatileri daima mevcud olmakla beraber Türkler, Hintlilere sahip oldukları her şeyin en iyisini vermişlerdir*” diyerek konuyu çok iyi özetlemektedir.

Bihâr, ilk çağlardan günümüze -tıpkı Hindistan’ın olduğu gibi- her dönem büyük ilgi ve öneme sahip olmuş bir yerdir. İlk çağlarda çeşitli devlet, devletçik tarafından çoğunlukla krallar tarafından yönetilmiştir. Kuşanlar döneminde bir süre Bihâr’da Kuşan Türk hakimiyeti tesis edilmişse de bundan sonra uzun süre ta ki Delhi Türk Sultanlığı devrine gelinceye kadar Bihâr’da Türk hakimiyeti görülmemiştir.

Muhammed Bahtiyar Halaç tarafından Kutbeddin Aybeg’in tensipleriyle Bihâr fethedilerek, ilk defa İslamiyet’in bu bölgede hâkim kılınması sağlanmış, Delhi Türk Sultanlığı’na bağlanmıştır. Böylece inişli çıkışlı çok uzun yıllar süresince devam edecek olan Türk-İslam hakimiyetinin de önü açılmıştır. Delhi Türk Sultanlığı döneminde Bihâr, bir dönem şehir olarak, bir dönem eyalet bazı dönemlerde ise Bengal’e bağlı olarak görülmektedir. Şemseddin İl Tutmuş, Bihâr’ı Bengal’den ayırarak Sultanlığa bağlı ayrı bir eyalet olarak düzenlemek istediye de ölümünün ardından yeniden Bengal’e bağlanmış ya da bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdüren valiler/krallar tarafından yönetilmiştir. Halaciler devrine geldiğimizde Bihâr’ın Bengal’e bağlı olarak Sultanlık tarafından yönetildiği görülmektedir. Tuğluklar devrinde Bengal ve Bihâr çok sayıda isyana ev sahipliği yapmış ya sultanlık idaresinde yönetilmiş ya da isyankâr valiler tarafından idare

edilmiştir. Ancak elimizdeki kaynaklar doğrultusunda söyleyebiliriz ki Tuğluklar devrinde de Bihâr'ın çoğunlukla Sultanlık tarafından Delhi merkezli olarak yönetildiği aşıkardır.

Delhi Türk Sultanlığı'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan siyasi tabloda Bihâr, Hindular ve Bengal'i yöneten krallar tarafından yönetilmeye başlamıştır. Siyasi boşlukta oluşan Cevnpur/Şarkiyeye Devleti döneminde Bihâr'ın, bu devlet tarafından yönetildiği bilinmektedir. Seyyid Hânedanı döneminde Bihâr'ın Delhi merkezli yönetilmediği ve bağımsız bir şekilde sultanlıktan ayrı olarak yönetildiği görülüyor. Ludi Hanedanı döneminde ise Bihâr için önemli gelişmelerin meydana geldiği görülmektedir. Bu dönemde Bihâr'a, Lûdi Hanedanı kesin olarak egemen olmuştur. Bihâr, hanedanın en önemli bölgelerinden biri haline gelmiştir. Tuğlukların dağılmasından sonra Delhi merkezli yönetilemeyen Bihâr, Lûdi Hanedanı ile birlikte 1495 tarihinden itibaren Hanedana bağlı ve Delhi merkezli idare edilmeye başlamıştır. Lûdilerin son dönemlerine doğru Bihâr valisi olan Darya Han Nûhâni güçlenerek isyana girişmiş ve bir dönem bu bölgede Nûhâni Hânedanını kurmuş ancak çok uzun ömürlü olmamıştır. Sonraları Darya Han'ın oğlu Şahbaz Han tarafından Bihâr'da bağımsız bir yönetim oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Böylece Bihâr, Şahbaz Han ile yeniden Delhi'den ayrılarak yönetilmeye başlanmış, bu durum Bâbürlüler Devleti zamanında Bihâr'a kesin olarak hâkim olunmasına kadar da devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abul Fazl Allami, *The A-in-i Akbari*, (Çev: H. Blochman), II, Calcutta 1891.
- Ahmed, Aziz, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, (Çev: Latif Boyacı), İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Ahmed, Fouza Farooq, *Muslim Rule in Medieval India*, London-New York 2016.
- Ahmet, M. Aziz, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, Tercüman 101 Temel Eser.
- Ahmed, Nizâmed-dîn, *Tabakat-ı Ekberî*, Çev: B. De, Published by The Asiatic Society of Bengal, Calcutta 1927.
- Akçay, Filiz, *Ebu Said Abdullah Dahhak b. Mahmud Gerdizi'nin "Zeynü'l-Ahbar" Adlı Eserinin Tahiriler, Saffariler, Samaniler ve Gazneliler ile İlgili Bölümlerin Türkçe Tercümesi ve Değerlendirmesi*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2015.
- Alan, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, Ötüken Yay., İstanbul 2015.
- Al-Badaoni, *Muntakhib at-Tawarikh*, I, (Çev: George S.A. Ranking), Atlantic Publishers, New Delhi 1990.
- Al Utbi, *The Kitab-ı Yamini, Historical Memories of The Amir Sabaktagin and The Sultan Mahmud of Ghazna*, (Trans: James Reynolds), London 1958.
- Ansarı, Bazmee, "Cüzcani", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 97-98.
- Ansarı, Bazmee, "İbrahim-i Ludi", *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 320.
- Ansarı, Bazmee, "Gulam Hüseyin", *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 185.
- Avcı, Casim, "Nizameddin Ahmed Herevi", *DİA*, XXXIII İstanbul 2007, s. 178-179.
- Ayan, Ergin, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Oğuz İsyanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2007
- Ayan, Ergin, "Gurluların Menşei Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/16, Kış 2011, s. 38-45.

- Ayan, Ergin, “Nişâbûr Melikliği”, *Bozkırdan Batıya Prof. Dr. Hüseyin Salman’a Armağan*, Editör: Güler Yarcı, Epsilon Yayınları, İstanbul 2017.
- Ayan, Ergin, “Sultan Sancar ve Gurlular”, *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri Bildiri Kitabı*, Konya 2019, s. 179-195.
- Ayyubi, Akmal, “Hint Kültürü Üzerinde Müslüman Türk Tesirleri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, III, Cüz 3-4, İstanbul 1966, s. 206.
- Babur, Gazi Zahirüddin Muhammed, *Vekayi Babur’un Hâtıratı*, II, Çev: Reşit Rahmeti Arat, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- Barthold, V. V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Haz.: Hakkı Dursun Yıldız), TTK Yay., Ankara 1990.
- Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devleti’nin Kuruluşuna Kadar, I*, TTK Yay., Ankara 1946.
- Beal, Samuel, *Travels of Fan-Hian and Sung-Yun, Buddhist Pilgrims, From China to India*, London 1869.
- Belârüzî, Ahmed b. Yayyâ el, *Fütûhu’l Büldân*, Tercüme: Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul 2003.
- Bezer, Gülay Öğün, “Nizâmeddin Şâmî”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 330.
- Blochman, H., *Geography And History of Bengal*, Calcutta 1873.
- Bosworth, C.E., “The Early Islamic History of Ghur”, *Central Asiatic Journal*, Vol. 6, No. 2 (June 1961), pp. 116-133.
- Brown, E.G., *A Literary History of Persia*, I, Cambridge 1951.
- Chavannes, Eduard, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, (Çev: Mustafa Koç), Selenge Yay., 2. Baskı, İstanbul 2013.
- Cöhce, Salim, “Gaznelilerin Hindistan Hakimiyetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 522-525.
- Cöhce, Salim, “Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan’da Türk Varlığı”, *Erdem Dergisi*, IX, S. 27, s. 987.
- Cöhce, Salim, *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, Huzur Ciltevi, Malatya 2004.

- Cöhce, Salim, “Hindistan’da İlk Türk Hakimiyeti: Kuşanlar ve Ak Hunlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, I, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 815-820.
- Cöhce, Salim, “İlk Kadın Şairimiz Sultan Raziye (1236-1240) Hayatı ve Şahsiyeti”, *Prof. Dr. Osman Nedim Tuna Armağanı*, Malatya 1989, s. 21-33.
- Cöhce, Salim, *Şemsi Melikleri*, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Doktora Tezi, Elazığ 1986.
- Cüzcani, *Tabaqat-ı Nasiri*, I, (İng. nşr. Raverty), London 1881.
- Dıwakar, R. R., *Bihar Through The Ages*, Published for the Governor of Bihar, Calcutta 1958.
- Durak, Neslihan, *Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM, Ankara 2000.
- Ebû Abdulah Muhammed İbn Batûta Tancî, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, II, (Çev: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.
- El Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte (Gülşen-i İbrâhîmî)*, Çev: John Briggs, *History of The Rise of The Mahomedan Power in India: Till The Year A.D. 1612*, Lahore 2004.
- El Ömeri, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, (Çev: Ahsen Batur), II. Baskı, Selenge Yay., İstanbul 2014.
- Erinç, Sırrı, “Hindistan”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 69.
- Esin, Emel, “Amuderya”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 98-99.
- Ethe, Hermann, *Catalogue of Persian Manuscripts*, in the India Office Library, London 1980.
- Firdevsi, *Şahnâme*, Çev: Necati Lugal, Kabalcı Yay., İstanbul 2013.
- Galip, Mübarek, *Hindistan’da Türkler*, (Yay. Hazırlayan Saadettin Gömeç), Berikan Yay. Ankara 2013.
- Grenard, Fernard, *Asya’nın Yükselişi ve Düşüşü*, Milli Eğitim Basımevi., (Çev: Orhan Yüksel), İstanbul 1992.
- Golden, Peter, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (Çev: Osman Karatay), Ötüken Yay., İstanbul 2016.
- Gömeç, Saadettin, *Kök Türk Tarihi*, Berikan Yay., Ankara 2011.

- Guignes, Joseph de, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi*, (Mütercim: Hüseyin Cahit Yalçın), Ötüken Yay., İstanbul 2018.
- Habib, Mohammad -Ahmad Nizami, *A Comprehensive History of India*, V, Delhi 1940.
- Haig, Sir W., *The Cambridge History of India*, III, Cambridge University Press, London 1928.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Aâeddin Halacî”, *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 330.
- Hirth, F., “Nachworte zur Inschrift des Tonjukuk: Beitrage zur Geschichte der Ost-Türken im 7. und 8. Jahrhundert nach chinesischen Quellen”, *Die Altürkischen Inschriftender Mongolei*, Kaiskrlichen Akademik der Wissenschaften, St. Petersburg 1895, s. 50-140.
- Hitchins, Keith, “Kaşgar”, *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 7-9.
- Husam, Agha Mahdi, *The Rise and Fall of Muhammad Bin Tughluq*, London 1938.
- İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012.
- İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi: el-Kamîl fi't-Tarih*, IX, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2016.
- İsemi, *Fütuhus Selatin*, Çev: Salim Cöhce, Basılmamış Kitap, (Salim Cöhce özel dijital kütüphanesinden temin edilmiştir).
- İstahri, *Kitâbü'l-mesâlik ve'l-memâlik*, Çev: Murat Ağarı, *Ülkelerin Yolları*, İstanbul 2015.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Harezşahlar Devleti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2000.
- Kirilen, Gürhan, *Budizm ve Orta Asya: Xuan Zang Seyahatnamesi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015.
- Koç, Bilal, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2017.
- Konukçu, Enver, “Halaciler”, *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 227-228.
- Konukçu, Enver, “Gıyâseddin Tuğluk”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 60-61.

- Konukçu, Enver, “Bedauni, Abdulkadir”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 295-296.
- Konukçu, Enver, “Hasan Nizâmî”, *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 333.
- Konukçu, Enver, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, (Redaktör: H. Dursun Yıldız), C. IX, İstanbul.
- Konukçu, Enver, “Hızır Han”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 415-416.
- Konukçu, Enver, “Akhunlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, s. 827-830.
- Konukçu, Enver, “Gazne”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 479-480.
- Kortel, Haluk, *Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat*, TTK Yay., Ankara 2006.
- Kortel, Haluk, “Tuğluklar”, *DİA*, XXXXI, İstanbul 2012, s.333-336.
- Kortel, Haluk, “Seyyidler”, *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 77-78.
- Köprülü, Fuad, “Balaban Han”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 3.
- Köprülü, F., “Firuz Şah Tuğluk”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 141-142.
- Köprülü, Fuad, “Fîrûz Şah Halacî”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 140-141.
- Kulke, Hermann, Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, (Çev: Müfit Günay), İmge Kitapevi, İstanbul 2001.
- Kurbanov, Aydogdy, *The Hephthalites: Archaeological and Historical Analysis*, PhD thesis submitted to the Department of History and Cultural Studies of the Free University, Berlin 2010.
- Kurtuluş, Rıza, “Şebânkâreî”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 390-391.
- Merçil, Erdoğan, *Afganistan ve Hindistan’da Bir Türk Devleti: Gazneliler*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014.
- Merçil, Erdoğan, “Gazneliler”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 480-484.
- Merçil, Erdoğan, “Sebük Tegin”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 262-263.
- Merçil, Erdoğan, “Mahmud-ı Gaznevi”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 362-365.
- Merçil, Erdoğan, “Sebüktegin’in Pendnamesi (Tanıtma, Farsça Metin ve Türkçeye Tercümesi)”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, VI, Cüz. 1-2, İstanbul 1975, s. 227-229.
- Mesudi, *Murûc el-Zeheb*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2017.

- Minhacı-İ Sirac El Cûzcanî, *Tabakat-ı Nâsırî*, (Çev: Erkan Göksu), TTK Yay., Ankara 2015.
- Muhammed Bin Havendşah Bin Mahmud Mirhand, *Gazneliler: Ravzatu's-Safa*, (Tercüme ve Notlar: Erkan Göksu), Kronik Yay., İstanbul 2017.
- Muhammed-İ Şebânkâre'î, Muhammed b. Ali b., *Mem-cma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)*, Çev: Fahri Unan, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2018.
- Munshi, K. M., *The Delhi Sultanate*, Bombay 1967.
- Münzevî, A., *Fihristvâre-i Kitâbhâyi Farsî*, Tahran 1374, hş., s. 636;
- Nazım, Muhammed, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge At The University Press, 1931.
- Nizamî, Hasan, *Tâcü'l-Measir*, (Elliot-Dowson, The History of India as Told by its own Historians: The Muhammedan Period II), London 1867.
- Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, (Çev: Mehmet Taha Ayar), V. Basım, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2010.
- Özcan, Azmi, "Câgîr", *DİA*, İstanbul 1993, VII, s. 11-12.
- Özcan, Azmi, "Muhammed Bahtiyar Halaci", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 505-506.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Maveraünnehir", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 177-180.
- Öztürk, Vural, *Gurlular*, Selenge Yay., İstanbul 2020.
- Palabıyık, Hanefî, "Yeni Bir Türk İslâm Devleti Modeli Olarak Gazneliler", *Türkler Ansiklopedisi*, s. 91.
- Pandey, Awadh Bihari, *The First Afghan Empire in India*, Calcutta 1956.
- Poole, S. Lane, *Mediaeval India Under Mohemmedan Rule 712-1764*, London 1903.
- Prasad, Ishwari, *History of Mediaeval India*, The Indian Press, Allahabad 1933.
- Roux, Jean Paul, *Büyük Moğolların Tarihi: Babur*, Çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.
- Salim, Ghulam Husain, *Riyaz-us-Salatin*, (Çev: Abdus Salam), Calcutta 1902.

- Salman, Hüseyin, “Toharistan”, *DİA*, XXXXI, İstanbul 2012, s. 214-215.
- Sarkar, Jadunath, *The History of Bengal*, II, Published by The University of Dacca, Dacca 1948.
- Sıddıqui, İqtidar Husain, “Ludiler”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 217-218.
- Sıddıqui, İqtidar Husain, “Gurlular”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 207-211.
- Sihrindî, Abdullah, *The Târîkh-ı-Mubâarakshâhî*, Çev: K. K. Basu, Baroda 1932.
- Sihrindî, Abdullah, *Târîh-i Mübarekshâhî*, Çev: Henry Beveridge, *The Tarikh-i Mübarakshahi*, Delhi 1986.
- Sinor, Denis, *Erken İçi Asya Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2014.
- Soylar, Nurullah, *Şebânkâreî'nin Mecmau'l-Ensâb Fi't-Tevârih Adlı Eseri (Çeviri ve Değerlendirmesi)*, Erciyes Üniversitesi, Tarih Anbilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2018.
- Stein, Burton, *Hindistan Tarihi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015.
- Stein, M. A., “Kalhana's Rajatarangini”, *A Chronicle of The Kings of Kashmir*, Vol. 1, Archibald Constable and Company Ltd., 1900.
- Stewart, Charles, *The History of Bengal*, London 1813.
- Stickler, Timo, *Die Hunnen Verlag C. H. Beck*, München 2007.
- Storey C. A., *Persian Literatur*, I, London 1927-1958, s.69;
- Şami, Nizamüddin, *Zafername*, (Farsçadan Çeviren: Necati Lugal), TTK Yay., Ankara 1987.
- Şahin, H. Hilal, “Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı “Belkîs-i Cihan Raziye Begüm”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2018, 5 (16), s.366.
- Şahin, H. Hilal, *Hindistan'da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî'si*, Selenge Yay., İstanbul 2020.
- Şeşen, Ramazan, “Buhara”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 363-367.
- Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, I, Çev: Zakir Kadiri Ugan, Ahmet Temir, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
- Taberi, Muhammed Ali, *Zübedü'l-âsâr*, Tahran 1372, s. 261;

- Taşğıl, Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yay., 6. Baskı, İstanbul 2015.
- Taşğıl, Ahmet, *Eski Türk Boyları -Çin Kaynaklarına Göre-*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2016.
- Tezcan, Mehmet, “Kuşanların Menşei”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, s. 789-814.
- Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Enderun Kitabevi, I, İstanbul 1981.
- Togan, Zeki Velidi, *Reşideddin Oğuznamesi: Tercüme ve Tahlili*, Enderun Yay., İstanbul 1982.
- Tomar, Cengiz, “Radiyye Begüm”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 387.
- Türkmen, Erkan, *Sultan Raziye*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2007.
- Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 13.Baskı, Ankara 2015.
- Yazıcı, Tahsin, “Belh”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 410-411.
- Yezdi, Şerefüddin Ali, *Emir Timur (Zafernâme)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.
- Qazwini, Hamdullah Mustawfi, *The Tarikh-i Guzide*, (Trans: Edward G. Browne), London 1913.

DİZİN

Afganistan... 15, 22, 26, 27, 32, 34, 36, 39, 78, 90	Dipalpur 59, 75
Akhunlar.... 16, 22, 23, 24, 25, 83, 90	Dravitler 16
Alptegin..... 26, 27, 28	Eftalit..... 22
Amuderya..... 23, 88	Firûz Şâh Tuğluk..... 66
Asya15, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 88, 89, 92	Ganj 15, 16, 39, 45, 55, 63, 83
Babürlüler Devleti.. xi, 17, 29, 81, 85	Garcistan 32, 34
Bahtiyar Halaç...v, 18, 19, 39, 40, 41, 51, 84	Gazneli Mahmud16, 29, 30, 31, 32, 87
Batı Türkistan..... 22	Gazneliler....xi, xii, xiii, 16, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 36, 83, 86, 90, 91
Bedaun 39, 42, 44, 45, 47, 62	Gıyaseddin Balaban 50, 52, 54
Behlül Ludi 73, 74, 77, 78, 79	Gıyaseddin Tuğluk...v, vi, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 68
Behmeni Devleti..... 66	Gucerat 24, 55, 65, 68
Belh 21, 23, 35, 93	Gupta İmparatorluğu 23
Bengal Körfezi 15, 83	Guptalar..... 18
Bihâr, 18, 19, 21, 24, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85	Gur 28, 32, 34, 35, 36, 39, 41
Bihârşerif..... 65	Gurlular29, 32, 33, 35, 36, 37, 87, 91, 92
Budist 21, 40	Gursap 62
Casrat 76	Gwalyor..... 47, 49, 76, 80
Caypal 29, 30	Hacı İlyas 65, 66, 67
Cevnpur...v, vi, xiv, 19, 68, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 85	Halaciler 41, 55, 57, 58, 84, 89
Cevnpur Devleti 19, 71, 73, 74, 79	Halaç ... 18, 39, 41, 42, 55, 56, 59, 64
Delhi.... 15, 17, 18, 19, 29, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92	Harezm 37
	Harezmşahlar 36
	Hazar Denizi 22
	Himalaya Dağları 15, 83
	Hind..... 15
	Hindistan.....i, v, viii, x, xi, xii, xiii, xiv, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,

23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37, 42, 44, 45, 47, 48, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 66, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 92, 99	Orissa vii, 48, 66, 67, 73, 74
Hindu.....30, 31, 33, 36, 40, 50, 58, 59, 62, 68, 71	Panipat..... 81
Hindukuş Dağları 45	Pencap 21, 24, 26, 44, 55
Hun..... 22, 23, 97, 98	Sebük Tegin xiii, 28, 29, 90
İl Tutmuş....v, vi, viii, ix, x, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 84	Sebükteginiler 27
İndus..... 15, 16, 37	Semer kand..... 22, 28, 34, 70, 75
Kanişka..... 21, 22	Seyyid..... v, xiv, 19, 75, 77, 78, 85
Keşmir..... 21, 24, 26, 66	Seyyid Haneadamı 75
Kuşanlar....16, 18, 20, 21, 22, 25, 83, 84, 88	Sirhind..... 76, 78
Kutbeddin Aybeg.....x, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 84	Somnat zaferi 31
Lahor 15, 36, 45, 49, 59, 76, 78	Sultan Râziye 46
Lakhnauti.....41, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 52, 54, 60, 62, 64	Tarain Savaşı..... 36
Ludiler..... 78, 79, 92	Telingana..... 59
Malva 23, 26, 44, 55, 74, 76, 77	Timur..... xiii, 68, 70, 71, 75, 93
Maveraunnehr 16, 22	Tirhut..... 48, 65, 71, 74, 80
Muhammed Surî..... 33	Toharistan..... 23, 28, 92
Muhammed Tuğluk.....ix, 61, 62, 63, 64, 65, 66	Türk.... i, v, vii, viii, ix, x, xi, xii, xiv, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 72, 75, 76, 77, 78, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 98, 99
Multan.....15, 26, 49, 59, 62, 70, 73, 75, 76	Türkistan.....16, 22, 24, 28, 58, 87, 98
	Udh..... 39, 43, 48, 50, 52
	Yüe-çi..... 21

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Oğulcan Mert KEMALOĞLU
ORCID Numarası	0000-0002-3241-5513
Lisans Mezuniyet	
Üniversite	Giresun Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Tarih
Yüksek Lisans Mezuniyet	
Üniversite	Ordu Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Programı	Tarih ABD. Tezli Yüksek Lisans
Yabancı Diller	
İngilizce	Okuma-Anlama-Çeviri: <i>İyi derecede</i>
Farsça	Okuma-Çeviri: <i>Orta düzey</i>
Akademik Çalışmaları	
1	Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Kongre Kitabı: <i>Eski Türk Toplumunda Kadın: Hun, Gök Türk ve Uygur Örneği</i> , 11-14 Mayıs 2016, Gaziantep
2	I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu Kitabı, <i>Şamanizm'in Türk Kültürü Üzerindeki Varlığı</i> , 19-21 Nisan 2018, Yeditepe Üniversitesi / İstanbul
3	II. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu Kitabı, <i>Gök-Türk Devri Türk Kadını (Çin Kaynakları ve Orhun Yazıtlarına Göre)</i> , 1-2 Kasım 2018, Yeditepe Üniversitesi / İstanbul
4	International Seminar: <i>Changing Geopolitical Architecture of West Asia and North Africa: Implications for India, Historical Background of Turkey Syria Relations (1918-2002)</i> , 5-7 February 2019, Aligarh Muslim University, Aligarh, India
5	Rusya, Rusya Devlet Üniversitesi, International Babur Conferance, <i>Babürlülere Dönemine Ait İki Kaynak: Babürnâme ve Humayunnâme</i> , Şubat 2020.
6	II. Ulusal Kadın Sempozyumu, <i>Gök-Türk Devleti ve Yazıtlarında Türk Kadını</i> , 8-9 Mart 2018, Giresun.
7	Oğulcan Mert Kemaloğlu, "Türklerde Milli ve Bağımsız Devlet Anlayışı", <i>Yerli Düşünce Dergisi</i> , 4/ 44, Ağustos 2018, s. 72.